

Min venn fienden

Storbritannia og Palestina

1945-49

Liv Marit Olaisen

Master i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

Universitetet i Oslo (UiO)

Høsten 2014

*Forsidebilde: Israelske soldater under Operasjon Hiram i den palestinske byen
Sassa i Galilea, 1. oktober 1948.*

https://www.flickr.com/photos/government_press_office/7724455156/

(lastet ned 8. november 2014)

Min venn fienden

Storbritannia og Palestina

1945-49

Liv Marit Olaisen

Master i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

Universitetet i Oslo (UiO)

Høsten 2014

Innhold

<i>Innhold</i>	<i>iv</i>
<i>Forord</i>	<i>viii</i>
<u>1. Det lovede landet</u>	<u>side 1</u>
<i>Teoretiske perspektiver</i>	3
<i>Kilder</i>	4
<i>Primærkilder</i>	7
<i>Litteratur</i>	9
<u>2. Uforenelige løfter</u>	<u>side 11</u>
<i>Det store spillet</i>	12
<i>Nasjonalismens fremvekst</i>	14
<i>Det osmanske riket slår hardt tilbake</i>	15
<i>Sammenfallende interesser i Midtøsten</i>	16
<i>Arabisk opprør i britisk regi</i>	18
<i>Brettspill med kartet og maktspill i kulissene</i>	19
<i>Tre uforenelige løfter om Palestina</i>	20
<i>Et uklart statsfundament legges</i>	21
<i>Churchills hvitbok</i>	23
<i>Hashemittene kastes ut av Mekka</i>	25
<i>Mot et todelt samfunn</i>	27
<i>Det arabiske opprøret 1936-1939</i>	30
<i>Reaksjonene på delingsplanen</i>	31
<i>Hvitboken i 1939</i>	32
<i>Den tyske trusselen i Midtøsten</i>	34
<i>Splittelsen i sionistbevegelsen</i>	35
<i>Churchills vage løfte</i>	36
<i>Maktskifte</i>	38

3. Et vakkende imperium

side 41

<i>Nye politiske ledere arver problemer</i>	41
<i>De jødiske flyktingene blir storpolitikk</i>	43
<i>USA og forholdet til Saudi-Arabia</i>	45
<i>Låneforhandlinger i Washington</i>	47
<i>Sionistisk opprør for en jødisk stat</i>	49
<i>Britiske krumspring om innvandringskvoter</i>	51
<i>Mot et kjøligere politisk klima</i>	54
<i>Imperiet vakler</i>	55
<i>Veien til Damaskus</i>	58
<i>En pinlig avsløring</i>	59
<i>Undersøkelseskomisjonens rapport</i>	61
<i>Muftien inntar den politiske scenen igjen</i>	63
<i>En forhåndsvarslet flukt</i>	64
<i>Operasjon Agatha</i>	66
<i>Min fiendes fiende er min venn</i>	69
<i>Morrison-Grady-rapporten</i>	72
<i>Yom Kippur</i>	72
<i>De ytterliggående sionistene vinner frem</i>	74
<i>Alt annet kan vi miste</i>	75

4. Mandatmaktens fall

side 76

<i>Et nytt år med en kø av kriser</i>	76
<i>USA og krisen i Hellas</i>	77
<i>Bevin-planen</i>	79
<i>Truman-doktrinen og Marshall-planen</i>	82
<i>Skarpe fronter og unntakstilstand</i>	83
<i>FNs undersøkelseskomité</i>	85
<i>Exodus</i>	86
<i>Britene gir opp Palestina</i>	88
<i>Reaksjonene på UNSCOPs rapport</i>	89
<i>FN-resolusjon 181 – delingsplanen</i>	91
<i>Borgerkrigen i Palestina, november 1947 – mai 1948</i>	93
<i>Dragkamp om amerikansk støtte</i>	96
<i>Flukten fra Palestina</i>	98

<i>Opprettelsen av den jødiske staten</i>	99
<i>Krig, interne oppgjør og forsøk på fred</i>	100
<i>Stridsområdet Negev</i>	103
<i>Israels offensiv i Sinai</i>	105
<i>De facto – og fakta på bakken</i>	107

5. Venner og fiender ***side 109***

<i>USA og økonomien</i>	108
<i>frykten for et nytt München</i>	110
<i>Hvorfor snudde britene i 1949?</i>	112

Kart ***side 114***

<i>Sykes-Picot 1916</i>	114
<i>Peel-planen 1936</i>	115
<i>FNs delingsplan</i>	116
<i>Våpenhvilelinjene i 1949</i>	117

Bibliografi ***side 118***

Stikkord ***side 122***

Forord

Mediedebatten preges av to større saker i det jeg skriver de siste ordene i oppgaven min: Italia lot nylig EU overta ansvaret for redningsaksjonen i Middelhavet, der desperate mennesker krysser åpent hav i knapt sjødyktige båter i håpet om komme til Europa.¹ Norge skal sende soldater til Irak som bidrag i kampen mot terrororganisasjonen IS. I begge sakene finner journalistene historiske årsaker til dagens situasjon. 6. november 2014 skrev Dagens Næringsliv: Den grunnleggende feilen ble begått i 1916, gjennom Sykes-Picot-avtalen.²

Igjen blir jeg minnet om mitt eget utgangspunkt for å skrive denne oppgaven, nemlig ønsket om å få en bedre forståelse av den historiske bakgrunnen for dagens situasjon. I mer enn ti år har jeg møtt flyktninger og innvandrere fra hele verden i arbeidet som bakkebyråkrat, lærer og veileder. Mange har delt historiene sine og gitt meg et innblikk i en virkelighet som er mer nyansert enn det regelverket vårt har rammer for. Som da en ganske ung mann sa: «Jeg er flyktning på grunn av krigen i 1948». Bestefaren hans hadde flyktet fra Palestina i 1948 og hadde endt opp i et land som tillot at han arbeidet for føden, men statsborgerskapet fikk han aldri. Bestefarens statsløshet gikk i arv til barn og barnebarn, og da nye konflikter herjet og krig brøt ut igjen, ble de statsløse utstøtt først. For den som aldri har fått anerkjent sin juridiske statstilhørighet tidligere, melder en hel del problemer seg ved ankomst i et nytt land. Syriakrigen har aktualisert problemet. Ikke så rent få av de menneskene som forsøker å komme til Europa via den farlige sjøveien over Middelhavet, har flyktet fra Syria. Blant flyktningene fins også de som aldri fikk noen annen status enn statsløse etter Midtøstens tidligere kriger. Og vi, bakkebyråkraterne på de kommunale kontorene, forstår ikke alltid hva som er den egentlige, utløsende årsaken til flukthistorien, eller til at papirene mangler.

Denne oppgaven er blitt skrevet ved siden av full jobb, og det har tatt over fire år å fullføre den. Kombinasjonen av full jobb og deltidsstudier over tid er arbeidsomt, men også svært givende. Det har også gitt meg muligheten til å være i flere fagmiljøer over tid. Mange fortjener en stor takk for støtte, oppmuntring og for å ha vist interesse underveis. Dette gjelder ikke minst mine ledere og kollegiet ved Oslo Voksenopplæring Servicesenter og Enhet for Sysselsetting og Integrering i Grorud bydel, som har gitt meg muligheten til å være student ved siden av jobben, slik at dette maratonløpet lot seg gjennomføre.

¹ ”De våte tragediene”, Kjetil Wiedswang, Dagens Næringsliv 30. oktober 2014.

² ”Norges bidrag”, Dagens Næringsliv 6. november 2014.

Min pappa Odd Olaisen var levende interessert i politisk historie. Dessverre gikk både han og min mamma Gudrun Olaisen bort før jeg ble ferdig, men begge har på mange måter inspirert og oppmuntret meg til å skrive denne oppgaven. En spesiell takk går til Synnøve Pedersen Vestnes og Jarle Vestnes for all støtte underveis, og til familie og venner som har tålt at jeg har vært mildt sagt fraværende, spesielt det siste året.

Min dyktige, inspirerende og hardt arbeidende veileder Hilde Henriksen Waage fortjener den største takken av dem alle. På tross av en svært travel timeplan, finner hun alltid tid til sine studenter. Det har vært utrolig lærerikt og interessant å få oppfølgingen fra henne. En stor takk går til Elise Barth, som har vært en god leser, kommet med mange innspill og vært en inspirerende samtalepartner underveis i skrivingen. Nina Reksten har hjulpet med språklige forbedringer, forslag til lay-out og korrektur på kapittel 2. Men den endelige versjonen av oppgaven er ene og alene mitt ansvar.

Liv Marit Olaisen

Oslo, 8. november 2014

1. Det lovede landet

«Ideen om den jødiske staten er i teorien attraktiv.»³

– Ronald Storrs, 1914.

7. januar 1949 ble fem britiske jagerfly på rekognosering over Egypt skutt ned av israelske styrker. Hendelsen innledet en kritisk fase i forholdet mellom den tidligere mandatmakten Storbritannia, den nylig opprettede staten Israel og USA. I motsetning til USA og Sovjetunionen hadde ikke Storbritannia engang anerkjent eksistensen av Israel. Jerusalems fremtidige status og de juridiske rettighetene til en halv million palestinske flyktninger måtte avklares først, hadde den britiske regjeringen krevd. Regjeringen i London henviste til samarbeidsavtalen som Storbritannia hadde inngått med Egypt og truet med å gå inn på Egypts side i den pågående krigen mellom Israel og nabolandene. Faren for at krig skulle bryte ut mellom Storbritannia og Israel virket plutselig overhengende.⁴

Etter Holocaust var det vokst frem en ideologisk overbevist jødisk motstandsbevegelse, som ga uttrykk for at den ikke lengre hadde noen ting å tape i sin kamp for at det jødiske hjemlandet skulle opprettes i Palestina. Holdningen ble uttrykt i *ein breira* – jødene hadde ikke «noe annet valg» enn å leve med sverdet.⁵ Både jødiske grupper og islamske politiske grupper som Det muslimske brorskapet hentet inspirasjon og virkemidler fra fascismen.⁶ Britiske styrker og bygninger var utsatt for målrettede angrep med sikte på å få Storbritannia til å trekke seg ut fra mandatet i Palestina. Den britiske regjeringen måtte innse at ønsket om å beholde innflytelsen og tilgangen til strategiske områder i Midtøsten hadde en høy pris. I 1947 overlot Storbritannia ansvaret for Palestinas fremtid til FN, som fattet vedtak om deling av Palestina i en egen jødisk og en egen palestinsk stat.⁷

³ ”The Jewish state is in theory an attractive idea” Fromkin, 2009:143.

⁴ Louis, 1984:564-565; Sachar, 1998:9-11.

⁵ *Ein breira* – ”there is no choice.” Morris, 2001:135.

⁶ Hassan il Banna (1906-1949) grunnla Det muslimske brorskapet i 1928. I 1936 kom Brorskapets manifest, som tok til orde for innføring av et islamsk teokrati basert på sharia-lover. Kontakten mellom mufti Hajj Amin al-Husseini (1895-1974) og Banna var tett, og Brorskapet hadde mange tilhengere i Egypt. Rogan, 2011:341-342 og 355-361.

⁷ FN-resolusjon 181 ble vedtatt 29. november 1947. Butenschøn, 2008:227.

Meldingen om FN-vedtaket ble tatt imot ulikt: Den jødiske delen av befolkningen i Palestina brøt ut i jubel. For jødene var meldingen om vedtaket i FN som et mirakel. Den lange kampen for et jødisk hjemland var blitt anerkjent av det internasjonale samfunnet, bare to år etter selve katastrofen – jødeutryddelsen gjennom Holocaust. Den palestinske befolkningen, de opprinnelige innbyggerne, hadde i lang tid kjempet mot å bli fortrent av en stor gruppe europeiske jødiske innvandrere, og møtte FN-vedtaket med sinne, protester og demonstrasjoner.⁸

Regjeringen i London hadde varslet at den siste britiske soldaten skulle være ute av Palestina innen midten av mai 1948. FN regnet med at britene tok ansvaret for å holde spenningen mellom folkene i Palestina i sjakk, enn så lenge. Protester og demonstrasjoner utviklet seg til borgerkrig mellom den palestinske siden og de jødiske militære gruppene. Sivilbefolkningen i Palestina ble i stor grad overlatt til seg selv, og mange flyktet.⁹

I Midtøsten ble en ny politisk epoke innledet da David Ben-Gurion reiste seg opp i Tel Aviv kunstmuseum og leste opp erklæringen om dannelsen av en uavhengig jødisk stat i Palestina.¹⁰ Fra 14. mai 1948 var navnet på den nyfødte staten *Medinat Israel*.¹¹ Symbolsk voktende over hodet på Ben-Gurion hang bildet av det jødiske hjemlandets ideologiske far, Theodor Herzl.¹² Igjen brøt jubelen ut blant jøder verden over. Den jødiske staten, det lenge lovede landet, var omsider et faktum.¹³

I nabolandene i Midtøsten var det derimot lite støtte å hente. Dagen etter Ben-Gurions kunngjøring ble styrker fra Egypt, Transjordan, Syria, Irak, Libanon, Saudi-Arabia og Jemen forenet med Den arabiske frigjøringshæren og palestinske tropper til et felles angrep mot Israel med det uttalte mål om å kvele staten i fødselen. Mens krigen mellom de militære og paramilitære styrkene raste, økte den sivile flukten fra Palestina.¹⁴

⁸ Jeg bruker heretter betegnelsen *palestinere* og *palestinsk* om den arabiske befolkningen som var bosatt i den palestinske delen av mandatområdet. Laqueur og Rubin, 2008:65-77; Morris, 2001:171-173 og 184-189; Rogan, 2011:318-319; Waage, 2013:105-106.

⁹ Rogan, 2011:325-330; Waage, 2013:107-110 og 132-140.

¹⁰ David Ben-Gurion, opprinnelig David Grün (1886-1973), ble Israels første statsminister. Shlaim, 2000:16

¹¹ "*Medinat Israel*" – "The state of Israel has arisen!" Laqueur og Rubin, 2008:81-83; Morris, 2001:215.

¹² Begrepet om det jødiske hjemlandet ble kjent gjennom Theodor Herzl (1860-1904), mens Nathan Birnbaum (1864-1937) regnes som den politiske sionismens grunnlegger. Herzl, Birnbaum og Max Nordau (1849-1923) var alle sentrale da verdens sionistorganisasjon (WZO) ble grunnlagt i Basel i 1897. Den velstående baron Edmond James de Rothschild (1845-1934) støttet og finansierte jødisk innvandring til Palestina. Se også kapittel 2. Butenschøn, 2006:76-77; Laqueur og Rubin, 2008:4-10; Morris, 2001:18-26.

¹³ Fra 586 f.Kr. var "neste år i Jerusalem" en del av den jødiske bønningen om at Gud skulle ta jødene tilbake til Sion (Bibelens navn på Jerusalem). Butenschøn, 2006:68-69.

¹⁴ Morris, 2001:215-218; Rogan, 2011:330-334.

Utviklingen bekymret en rekke vestlige politikere. «Det tragiske problemet i Palestina er å finne en løsning på disse motstridende synspunktene uten at hele Midtøsten faller sammen i kaos underveis», uttalte den britiske utenriksministeren Ernest Bevin.¹⁵ Flere hadde også fått øynene opp for lidelsen til den sivile befolkningen i Palestina. Kostnaden ved dannelsen av en jødisk stat kunne ikke bli trekvart millioner palestinske flyktninger, ble det sagt fra flere hold. Men etter en debatt i den britiske regjeringen ble det klart at Storbritannia kom til å revurdere sitt standpunkt. I slutten av januar 1949 kom Storbritannias *de facto* anerkjennelse av staten Israel. Spørsmålene om Jerusalem og de palestinske flyktingenes status, britenes opprinnelige forutsetning for å anerkjenne Israel, var fremdeles ikke avklart.¹⁶

I løpet av noen dager i 1949 gikk den britiske regjeringen fra å true med å gå til krig mot de israelske styrkene, til å gjøre helomvending og anerkjenne opprettelsen av staten Israel. Storbritannias holdning kom til å få stor betydning for andre land.¹⁷

Hvilke faktorer og hendelser bidro til å endre Storbritannias politikk overfor spørsmålet om den jødiske statsdannelsen fra 1945-49? Hvilke standpunkter inntok britene, og hvordan kan disse forklares?

Teoretiske perspektiver

Max Weber utviklet sine klassiske teorier og definisjoner på sentrale begreper som makt, herredømme, konflikt og legitimitet som en forklaringsmodell til stormaktenes imperialisme og fremveksten av det tyske riket før den første verdenskrig.¹⁸

Webers begreper kan brukes som verktøy for å analysere styrkeforhold og relasjoner mellom ulike parter eller aktører. En part kan både være en person, en gruppe av personer eller land. Forholdet mellom parter vil ofte være kjennetegnet av konkurranse, forhandlinger eller ulike former og stadier av konflikt.¹⁹

Makt kan defineres som evnen til å overkomme hindringer, til å påvirke beslutninger slik at de får et annet utfall enn det de ellers ville ha gjort, og til å seire i konflikter. I en konflikt eller en forhandlingssituasjon vil partenes evne til å få støtte for sin sak være avgjørende for resultatet av forhandlingen.

¹⁵ "The tragic problem of Palestine is to find some solution for these conflicting points of view without the Middle east sinking into chaos in the process." Louis, 1984:569.

¹⁶ *De facto* innebærer godkjenning "under faktisk foreliggende omstendigheter", i motsetning til *de jure*, som innebærer godkjenning etter loven, "i samsvar med gjeldende rett". Waage, 1989:198-199 og 255-256.

¹⁷ Norge var et av landene som ble påvirket av Storbritannias standpunkt. Waage, 1989:255-256.

¹⁸ Andersen, Bruun og Bo, 2003:9-15.

¹⁹ Andersen, Bruun og Bo, 2003:59-62 og 236-239; Morgan, 1990:163-165 og 288-291.

Evnen til å vinne støttespillere for sin sak kan derfor snu en forhandlingssituasjon og føre til at en antatt svakere part vinner frem. Dersom den som forhandler sitter med gode kort på hånden, kan forhandlinger brukes som et middel for å oppnå mer makt.

Gode forhandlingskort kan være alt fra kontrollen over ressurser som andre er interessert i, posisjoner, penger, til løfte om fremtidig støtte i politiske saker. I et forhandlingsspill kan derfor enkeltpersoner få stor innflytelse på utfallet av en sak, avhengig av hvilken evne vedkommende har til å vinne oppslutning underveis i forhandlingen.²⁰

Mens makt henger sammen med evnen til å finne støtte, henger evnen til gjennomføring sammen med tilgang på ressurser. Parter som både mangler støtte og midler til å få gjennomslag for sin sak, kan ende opp som forhandlingens taper. Alternativene for den tapende parten kan da være å godta den situasjonsmessige avmakten, eller å velge andre handlingsalternativer. Forhandlingens taper kan også velge ulike motmaktstrategier, som protester, opprør eller forsøke å få gjennomslag ved å ty til illegitim maktutøvelse. Men konflikt og illegitim maktutøvelse er en risikabel strategi hvis både ressurser, maktgrunnlag og oppslutning fra andre parter mangler.²¹

I perioden som denne oppgaven beskriver, var stormaktenes forhold til hverandre preget av både konkurranse, konflikt og forhandlinger, der målet var å øke egen makt, innflytelse eller kontroll over ressurser på bekostning av konkurrentene. Relasjonen mellom sentrale enkeltpersoner var preget av de samme forholdene. Webers klassiske begreper brukes derfor her både på et makronivå for å analysere relasjonen mellom stormaktene, men også på et mikronivå, for å se på relasjonen mellom enkeltindivider.²²

Kilder

I arbeidet med denne oppgaven har jeg oppsøkt tre arkiver, henholdsvis det britiske arkivet *Public Record Office (PRO)* i Kew, og de to israelske arkivene *Central Zionist Archives (CZA)* og *Israel State Archives (ISA)* i Jerusalem. Jeg har sett på originale dokumenter fra det britiske mandatstyret og den britiske regjeringen i London, reportasjer fra aviser, og trykte kilder, i form av *Jewish Agency's* politiske papirer og brevene etter Chaim Weizmann. Målet med arkivøkene har vært å se nærmere på dokumenter som kan belyse faktorene som medvirket til utformingen av den britiske politikken under mandatstyret, og hvilke faktorer som kan ha påvirket britenes vurderinger og var med på

²⁰ Andersen, Bruun og Bo, 2003:120-122; Gabrielsen, 1990:134-137.

²¹ Andersen, Bruun og Bo, 2003:59-62; Gabrielsen, 1990:134-137.

²² Samme referanse som forrige.

å danne grunnlaget for britenes beslutninger. Hovedvekten i denne oppgaven er de britiske kildene og engelskspråklige jødiske kilder.

Når man skal gjøre en kritisk vurdering av om kildene er gode nok, bør man også ta med i betraktningen at arkiver er organisert på ulike måter. PRO er et velutbygd arkiv med informative nettsider. Den digitale katalogen gir god oversikt over hva mappene inneholder. Søkemotoren kan til dels brukes hjemmefra, slik at man relativt enkelt kan starte rett på arbeidet idet man ankommer arkivet. Store mengder materiale som omhandler den britiske mandatperioden er frigitt, eller delvis frigitt. En del materiale er ikke tilgjengelig, men mappene kan søkes opp digitalt, slik at man får en idé om hvilket materiale det er snakk om. Ved enkelte tilfeller er innholdet hovedsakelig tilgjengelig, men avsnitt eller deler av tekst kan være fjernet eller sensurert i dokumentene.²³

Israelske arkiver er åpne for studenter og besøkende som ønsker å lese originaldokumenter. Israel startet arbeidet med å åpne sine arkiver i 1978, og mange dokumenter fra mandatperioden er derfor tilgjengelige. Imidlertid er ikke all informasjonen like enkelt tilgjengelig for alle, ettersom de digitale verktøyene for å søke opp dokumentene stort sett er på hebraisk. Arbeidet med å finne dokumenter ved arkivene i Jerusalem opplevdes som mer krevende fordi forutsetningene ved begge arkivene er at hebraisk er det fungerende arbeidsspråket. Man kan og bør gjøre en del forarbeid ved å bestille dokumenter på forhånd, men dette kan bare gjøres i de tilfellene der man kjenner numrene på mappen. Det betyr at dersom man ikke leser og skriver hebraisk, er det enklest å finne kilder som andre allerede har oppgitt i sine verk. Selvsagt er det fortsatt mye å finne i disse mappene, men man må samtidig være klar over at det da kan bli en skjevhet i innsamlingen av kilder.

CZA har søkemotor både på engelsk og på hebraisk, men ansatte informerte om at den hebraiske søkemotoren var den beste. Jeg ble opplyst om at jeg måtte ta høyde for skrivefeil og teste ut ulike skrivemåter, fordi den engelske søkemotoren ikke var like godt utbygd som den hebraiske. Mens PRO systematiserer sine dokumenter innenfor en periode på et år, var mappene på CZA i større grad systematisert etter tema. Dermed var det mer tidkrevende å søke opp informasjon fordi dokumenter ikke nødvendigvis var lagret på et årstall eller innenfor en bestemt periode. En stor del av CZAs dokumenter er digitalisert. Disse dokumentene er det kun mulig å se på skjerm, man får ikke fysisk se på eller vurdere selve originalen. Ved et par konkrete tilfeller observerte jeg via skjermen at

²³ Dette omtales nærmere i kapittel 4.

teksten var av ulik kvalitet på samme tekstsider.²⁴

Nasjonalarkivet i Israel (ISA) har kun en digital søkemotor, og den er på hebraisk. Studenter eller forskere som ikke leser og skriver på hebraisk er avhengige av å få hjelp fra noen som kan språket for å kunne søke etter arkiverte dokumenter. Ansatte ved ISA ga meg imidlertid god veiledning og hjelp i å søke opp dokumenter. I tillegg brukte jeg de trykte kildene til *Jewish Agency*.²⁵

På grunn av utilstrekkelige språkferdigheter, er jeg ikke i stand til å vurdere dokumenter som er skrevet på arabisk eller hebraisk. Det er heller ikke alltid like enkelt å finne de ulike arabiske stemmene fra mandatperioden. Ofte presenteres arabiske eller palestinske synspunkter gjennom øynene til britiske eller jødiske embetsmenn eller militære. Verken britiske eller jødiske kilder var nøytrale observatører i møtet med en palestinsk befolkning. Språkbarrierer og kulturforskjeller gjorde at misforståelser oppstod. Mange av kildene var preget av en kolonialistisk holdning og regnet ikke den arabiske befolkningen som en likeverdig part. Likevel er det sterke arabiske og palestinske enkeltindivider som utmerker seg ved å være mye omtalt i britiske og jødiske dokumenter. Samtidig dreier dette seg om individer som har blitt tildelt stor betydning av britiske embetsmenn og jødiske kilder. Det er ikke sikkert at arabere eller palestinere selv oppfattet dem som relevante på samme måte.²⁶

De arabiske eller palestinske stemmene som ikke ble fanget opp gjennom britiske eller jødiske kilder, er derfor sjeldnere og vanskeligere å finne. Kildene som er tilgjengelige nå, vil derfor ikke gi et fullverdig bilde verken av politikken i de arabiske landene eller av kompleksiteten i det palestinske samfunnet. Årsaken til den begrensede tilgangen til de arabiske kildene er delvis at det mangler tilsvarende åpne arkiver i arabiske land, og delvis at det er ukjent hvor ulike dokumenter befinner seg. En del av de arabiske og palestinske papirene antas å være lagret i israelske arkiver, men det er ukjent hvor mye det er snakk om.²⁷

²⁴ Det er grunn til å utvise varsomhet overfor de digitaliserte dokumentene, fordi det kan være vanskeligere å vurdere ektheten av dem. Jeg har derfor ikke brukt kildemateriale fra CZA som jeg ikke selv kunne låne, ta i og bla gjennom fysisk.

²⁵ *Political Documents of the Jewish Agency*, vol.1, mai 1945 – des. 1946 (heretter PDJA); PDJA vol. 2, jan.–nov. 1947; *Political and Diplomatic Documents of Israel* (heretter PDDI), des. 1947-mai 1948.

²⁶ Dette gjelder for eksempel sharifen av Mekka og hans sønner, herskeren over Saudi-Arabia og muftien av Jerusalem.

²⁷ Mufti Hajj Amin al-Husseini døde i Beirut i 1974. Under utbruddet av den libanesiske borgerkrigen 2 år senere ble huset hans plyndret av kristne falangistiske styrker, som beslagla alle dokumenter og muftiens dagbøker. Rykter sier at papirene befinner seg i Israel nå. Fisk, 2006:447.

Primærkilder

Primærkildene til oppgaven er dagbøker, selvbiografier, og analyser skrevet av personer som selv var en del av hendelsene. Dagboken til Ihsan Hasan al-Turjman (1893-1917) gir et sjeldent innblikk inn i tankene til en ung palestinsk soldat under okkupasjonen av Jerusalem under den første verdenskrigen. «Vi er alle mer eller mindre enige om at dagene til [Det osmanske] imperiet er talte, og at oppdelingen av det er nært forestående. Men hva kommer til å bli Palestinas skjebne? [...] Vi så to muligheter: Uavhengighet eller å bli annektert av Egypt», skrev Turjman 28. mars 1915.²⁸

Reportasjer og avisutklipp gir et inntrykk av saker som mediene var opptatt av og hvordan de ble fremstilt i avisene. Tilsvarende ble medias dagsorden noen ganger gjenspeilet i dokumentene som ble sendt mellom de ulike britiske kontorene. Reportasjer ble oversatt og omtalen fra de ulike avisene ble diskutert av de britiske embetsmennene. I de jødiske kildene ble fremtidige mediestrategier diskutert. Reaksjonene kan leses ut av de britiske dokumentene etter at reportasjer har vært på trykk.²⁹

Sentrale aktører i denne perioden som Thomas Edward Lawrence, Menachem Begin, general sir John Bagot Glubb, Moshe Dayan, David Ben-Gurion, Chaim Weizmann, sir Alec Kirkbride og Aharon Cohen har alle gitt sine analyser og fremstilling av hendelsene, samtidig som de var aktive deltakere selv. Bøkene gir viktig utfyllende informasjon om helheten og tidsbildet, og hva personene tenkte om samtiden. Noen av selvbiografiene er skrevet umiddelbart etter at ting har skjedd og bærer preg av en nærhet til historien. Motivasjonen ser noen ganger ut til å ha vært ønsket om å gi uttrykk for en opplevd urettferdighet, eller for å ta et oppgjør med forskjellige motstandere eller fiender. Chaim Weizmanns selvbiografi gikk i trykken mens konflikten mellom Storbritannia og Israel var på det aller høyeste.³⁰ Weizmann var da blitt Israels første president, men ønsket antagelig å vise at kampen for den jødiske staten også hadde kostet ham selv dyrt. «Min bok kommer til – håper jeg – å vise deg hvor mye jeg har måttet tåle fra mine jødiske ”venner”», skrev den aldrende statsmannen i et brev til en venn 9. januar 1949.³¹

²⁸ “We more or less agreed that the days of the [Ottoman] state are numbered, and that its dismemberment is imminent. But what will be the fate of Palestine? [...] We all saw two possibilities; independence or annexation to Egypt.” Tamari, 2011:26-27.

²⁹ Dette diskuteres nærmere i kapittel 3.

³⁰ Chaim Weizmann (1874 -1952) var president i *World Zionist Organization* fra 1920–1946 (unntatt 1931–1935). Han ble dessuten Israels første president 1948–1952. Shlaim, 2000:5-6.

³¹ Weizmann til Ada Sereni, 8./9. januar 1949 ”My book will – I hope – have shown you how much I had to suffer from my Jewish “friends”.” Weizmann Letters, vol. xxiii:246.

Selvbiografiene er skrevet og redigert i etterkant av hendelsene, og de er både preget av ståstedet til forfatteren og av når bøkene ble skrevet. Flere har omtalt de samme hendelsene, men ulike detaljer er vektlagt. Forfatterne understreket at valg ble tatt ut fra den informasjonen de hadde der og da. Samtidig er den moralske begrunnelsen gitt i ettertid. Da den jødiske majoren og forsvarsministeren Moshe Dayan skrev ned sin versjon av hendelsene i 1948, markerte han avstand til de ytterliggående jødiske gruppene.³² «I tankesett og handlinger var jeg fullstendig forent med veien som var staket ut av Ben-Gurion, som var sterk motstander av dissidentene og tok til orde for at deres terroraktiviteter måtte ta slutt. Hans – og *Haganahs* – linje var å søke etter og slå tilbake mot de arabiske angriperne, ikke å involvere seg i tilfeldige hevnaaksjoner som kunne føre til at uskyldige arabere døde», skrev Dayan i sin selvbiografi i 1976.³³

Andre kilder har andre versjoner enn Dayan. Den britiske generalen John Bagot Glubb uttalte at «i 1948 ”samarbeidet” terroristene med den israelske hæren».³⁴ Fremstillingen bekreftes også av Menachem Begin, som ledet den ytterliggående jødiske gruppen *Irgun* i 1948.³⁵

Begin var selv åpenbart klar over at mange ville oppfatte hans bok som kontroversiell. «Hva kan en slik mann fortelle oss? Han [Begin] var tross alt stemplet som terrorist nummer 1», skrev han i innledningen.³⁶ Han tok et oppgjør med det britiske mandatstyret i Palestina, men også med David Ben-Gurion. Begin bekreftet at den offisielle jødiske hærstyrken *Haganah* samarbeidet med de ytterliggående gruppene, blant annet under planleggingen og bombingene av Kong David-hotellet i Jerusalem.³⁷ Denne og andre hendelser ble også grundig omtalt i de britiske kildene og i avisenes reportasjer. Begins fremstilling gir dermed flere detaljer til bakgrunnen, planleggingen og forhistorien til hendelser som samtidens deltakere opplevde som svært dramatiske.³⁸

³² Moshe Dayan (1915-1981) var militær leder, generalstabssjef i *Haganah*, senere Israeli Defense Force (IDF), og politiker.

³³ «I was completely at one in my thinking and my actions with the path marked out by Ben-Gurion, who was firmly opposed to the dissidents and called for an end to their terror activities. His – and the Haganah’s – policy was to search out and hit back against the Arab attackers, not engage in indiscriminate reprisals which might result in the death of innocent Arabs.» Dayan, 1976:57.

³⁴ «In 1948, the terrorists ” co-operated” with the regular Israeli army». Glubb, 1957:93.

³⁵ *Irgun Bet* sprang ut fra *Haganah* i 1931. Fra 1937 tok gruppen navnet *Irgun Z’vai Leumi* (IZL - ”nasjonal militær organisasjon”). Ze’ev Jabotinsky (1880-1940) var leder (”commander”) for *Irgun* fra opprettelsen i 1931 til han døde. Jabotinsky levde i eksil i London fra 1929 og hadde ikke kontroll over *Irgun*s militære aktivitet i Palestina. I perioden 1943-1948 var *Irgun* ledet av Menachem Begin, senere statsminister i Israel. Heller, 2000:250; Morris, 2001:118-119; Shlaim, 2010: 237; Waage 1989:82.

³⁶ «What can such a man have to tell us [...] he was described as “Terrorist Number One”. Begin, 1951:xi.

³⁷ Bombingen av Kong David-hotellet omtales nærmere i kapittel 3.

³⁸ Dette omtales nærmere i kapittel 3 og 4.

Litteratur

Det britiske mandatet i Palestina varte ikke mer enn 30 år, men er en av de mest omtalte periodene innen internasjonal politisk historieforskning. Interessen skyldes dels de dramatiske hendelsene som perioden fra 1917 til 1948 er preget av, og dels at kjernen for mange uløste stridsområder i dagens politiske situasjon ligger her. Opprettelsen av staten Israel endret det politiske bildet i Midtøsten radikalt. Det samme gjorde det palestinske flyktningproblemet. Den uløselige konflikten kommer også til uttrykk i forskningen, der to motstridende narrativ tar utgangspunkt i 1948. Simha Flapans bok *the Birth of Israel, Myths and Realities* fra 1987 innledet debatten om 1948, som stadig pågår.³⁹

Vestens syn på Midtøsten og den arabiske befolkningen er preget av orientalisme, mente den amerikansk-palestinske professoren og forfatteren Edward W. Said.⁴⁰ Orientalisme betyr at den arabiske verden, folk, kultur og religion blir målt og vurdert med vestlige standarder som fasit. Resultatet er enten en nedvurdering eller en romantisering av andre kulturer enn den vestlige. Stormaktene mente seg berettiget til å ta kontroll over områder fordi innbyggerne ikke ble oppfattet som modne nok til å styre selv. Denne holdningen kom til uttrykk da Storbritannia og Frankrike delte Midtøsten mellom seg gjennom Sykes-Picot-avtalen. Britene lovet dessuten å opprette det jødiske hjemlandet i Palestina, på tvers av den palestinske befolkningens ønsker.⁴¹

Debatten om 1948 er imidlertid ikke hovedfokuset i denne oppgaven, men å se nærmere på hendelser som kan ha medvirket til den britiske snuoperasjonen i 1949. I den sammenhengen blir det sentralt å se på den britiske politikken fra 1945, Storbritannias rolle som kolonimakt, og britenes forhold til de andre stormaktene og USA. Jeg har derfor valgt litteratur som tar for seg ulike sider ved den britiske politikken etter 1945. Den britiske historikeren R. Gerald Hughes argumenterer for statsminister Neville Chamberlains avtale med Hitler i München i 1938 ble avgjørende både for Arbeiderpartiets valgseier i 1945 og for flere politiske valg som Arbeiderpartiregjeringen gjorde.⁴²

³⁹ Flapan, Simha: *The Birth of Israel. Myths and realities*, 1987.

⁴⁰ Edward Wadie Said (1935-2003) trakk blant annet frem T.E. Lawrence's versjon av det arabiske opprøret som et uttrykk for orientalismen. Iggers og Wang, 2008:342-344; Said, 2003:241-243.

⁴¹ Dette omtales nærmere i kapittel 2.

⁴² *Appeasement* er betegnelsen på linjen som Chamberlain valgte ut fra troen på storkrig kunne unngås. Hughes, 2014:21-35.

Det britiske mandatet i Palestina er analysert av en rekke historikere, blant dem Michael J. Cohen i hans bøker *Palestine, Retreat from the Mandate 1936-45* og *Palestine and the Great Powers 1945-1948*. Britenes arabiske samarbeidspartnere belyses gjennom Avi Shlaims *Collusion across the Jordan* og *Lion of Jordan*. Den jødiske siden belyses blant annet gjennom Benny Morris' *Righteous Victims*. Den britiske politikken i Midtøsten er satt i en større sammenheng i Wm. Roger Louis' *The British Empire in the Middle East 1945-1951*. I tillegg har jeg supplert med bøker fra norske historikere som Nils Butenschøn og Hilde Henriksen Waage.

Robert Self har analysert den britiske utenriks- og forsvarspolitikken etter 1945 i *British Foreign & Defense Policy since 1945, Challenges and Dilemmas in a Changing World*. Ulike sider i forholdet mellom USA og Storbritannia i den kalde krigens begynnelse er analysert av Terry Anderson i *The United States, Great Britain and the Cold War 1944-1947*. Forholdet mellom den britiske regjeringen, den amerikanske regjeringen og president Truman er analysert av Donald Neff i *Fallen Pillars*.⁴³

⁴³ Se bibliografi for alle detaljer rundt utgivelser av den omtalte litteraturen.

2. Uforenelige løfter

«Ingen forutså at fremmede lands hærstyrker skulle okkupere arabiske land. Områdene var for karrige til at de var bryet verdt å beslaglegges som beitemarker for grådige stormakter.»⁴⁴

– David Lloyd-George, 1939.

Folkemassen jublet og møtte General sir Edmund Allenby som en frigjører da han steg ned fra hesten og gikk til fots gjennom Damaskusporten i Jerusalems gamle bydel en desemberdag i 1917. Britene var de siste erobrerne, fra romerske keisere til osmanske sultaner i Istanbul, som ville ha kontrollen over de strategisk, kulturelt og religiøst viktige områdene som i dag utgjør Israel og Palestina.⁴⁵ Fra før av hadde Storbritannia sikret seg kontrollen over Suez-kanalen, Nilens løp og militære baser rundt Middelhavet etter strategiske erobringer av Kypros, Irak, Egypt, Sudan og Uganda.⁴⁶

Araberne var blitt lovet britisk støtte til opprettelsen av en selvstendig arabisk stat mot å gjøre opprør mot de osmanske herskerne, en avtale som var kommet i stand etter brevveksling mellom høykommissæren i Egypt, sir Henry McMahon og sharifen av Mekka, Hussein ibn Ali.⁴⁷ En drøy måned før overtakelsen i Jerusalem hadde den britiske utenriksministeren lord Arthur Balfour i et brev til den jødiske lederen lord Rotschild forsikret om at «Hans Majestets regjering ville se med velvilje på etableringen av et nasjonalhjem for det jødiske folket i Palestina».⁴⁸ Sammen med Frankrike planla Storbritannia dessuten en deling av de osmanske områdene i Midtøsten. Deretter overtok britene administrasjonen av Palestina, etter å ha gitt tre motstridende løfter om de samme

⁴⁴ ”No one contemplated that foreign troops should occupy any parts of Arabia. It was too arid a country to make it worth the while of any ravenous Power to occupy as permanent pasture.” Fromkin, 2009:140.

⁴⁵ Dagens geografiske betegnelser brukes heretter på byer, land og områder.

⁴⁶ Egypt var britisk okkupert fra 1882 og ble protektorat fra 1914. Irak og Kypros kom under britisk militær kontroll i 1914. Storbritannia annekterte Uganda i 1894 og Sudan i 1900. Khalidi, 2005:125-142; Rogan, 2011:134,164, 203 og 239-240.

⁴⁷ Med uttrykkene *arabere* og *den arabiske delen av befolkningen* menes her den arabiske befolkningen i det osmanske riket. Løftet om en *selvstendig arabisk stat* innebar således at en stat skulle oppstå innenfor grensene til det osmanske riket. McMahon – Hussein-korrespondansen består av ti brev, skrevet fra juli 1915 til mars 1916. Butenschøn, 2008:77; Laqueur og Rubin, 2008:11-12; Rogan, 2011:187-188.

⁴⁸ Brevet er datert 2. november 1917. “His Majesty’s Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their endeavours to facilitate the achievement of this object” Brevet fortsatte ”it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil rights of existing non-Jewish communities in Palestine.” Laqueur og Rubin, 2008:16; Stein, 1961:548.

landområdene, som både skulle bli jødernes hjemland, arabernes selvstendige stat og krigsbytte for Frankrike.⁴⁹

Det store spillet

Hvordan skulle britene best ivareta sine områder og beskytte sine interesser i Midtøsten? Spørsmålet ble diskutert mot slutten av 1914 i et politisk notat, ført i pennen av Ronald Storrs, embetsmann ved det britiske Kairo-kontoret og sentral i forhandlingene med sharif Hussein om opprettelsen av en selvstendig arabisk stat.⁵⁰

Britene foretrakk Frankrike fremfor Russland som «nabo» i Midtøsten, men stolte ikke på at samarbeidet gjennom trippelententen ville vare.⁵¹ Russerne kunne tenkes å bli for ekspansive langt sør i Syria, og franskmennene kunne ta større plass i Libanon enn det britene ønsket. Ideen om en palestinsk bufferstat med jødisk befolkning ble derfor skissert som en gunstig løsning. Samtidig ble det understreket at dette ville skape problemer med den muslimske delen av befolkningen, ettersom jødene var en minoritet i Palestina. Dermed var *sionismen* – bevegelsen som ville opprette et jødisk hjemland i Palestina – introdusert i den politiske diskusjonen om det britiske imperiets interesser.⁵²

Problemet med planen var at Palestina tilhørte Det osmanske riket, men britene regnet med at det var et høyst midlertidig faktum. Den britiske holdningen var at «tykerne er et fremmed oligarki i nesten alle delene av imperiet deres».⁵³ Før og under Balkankrigene hadde osmanske diplomater forsøkt å inngå allianser med England, Frankrike og Russland, men var blitt avvist av samtlige.⁵⁴ Handelspartneren Tyskland hadde også vært lunken. Stormaktene i Europa hadde i stedet støttet interne maktkamper. Nå regnet de med at resten av riket til slutt ville falle sammen, slik at det kunne deles opp som krigsbytte. Konklusjonen i Storrs' notat var at britene burde annektere Palestina. Deretter skulle Palestina bli innlemmet i Egypt.⁵⁵

⁴⁹ Glubb, 1957:24-26; Waage, 2013:65.

⁵⁰ Storrs var *Oriental Secretary to the Residency* i Kairo, det vil si at han blant embetsmennene var spesialisten på saker som angikk Østen. Fromkin, 2009:85; Lawrence, 2000:56; Shlaim, 1988:22-23.

⁵¹ Det osmanske riket kom inn på Tysklands side i trippelalliansen med Østerrike-Ungarn og Italia. Italia skiftet side til trippelententen Storbritannia, Russland og Frankrike i 1915. Joll og Martell, 2007:54 og 241.

⁵² Fromkin, 2009:142-43.

⁵³ »The Turks are an alien oligarchy in almost all parts of their Empire.» Khalidi (red.), 2005:125.

⁵⁴ Balkankrigene i 1912 og 1913. Joll og Martell, 2007:68-70 og 76; Mazower, 2001:98-99; Rogan, 2011:183.

⁵⁵ Fromkin: 2009:143; Khalidi (red.), 2005:126-127; Rogan, 2011:111-113.

For britene handlet den planlagte overtakelsen om å sikre handelsveiene og koloniene, før andre stormakter kom dem i forkjøpet. Strategiske erobringer hadde allerede gitt britene kontroll over Suez-kanalen, den viktigste forbindelseslinjen til India. Oljen var ennå ikke blitt en viktig faktor for stormaktene i Europa, og de færreste var på det tidspunktet i stand til å forutse den økonomiske betydningen oljen i Midtøsten skulle komme til å få.⁵⁶

Statsminister Herbert Asquith var derfor i utgangspunktet interessert i å beholde *status quo* i Midtøsten. Hans holdning var at verdenskrigen ville bli avgjort på Vestfronten.⁵⁷ Men tyske jernbaneskiner var i ferd med å gjøre den stolte britiske flåten akterutseilt.⁵⁸ Opprinnelig hadde britiske politikere støttet den tyske byggingen av Bagdadbanen for å få enklere tilgang til India og Den persiske bukten.⁵⁹ De strategiske farene med jernbanen var blitt tydelige etter hvert. Ikke bare varer, men også tropper kunne transporteres langt raskere enn med skip. Den tyske innflytelsen i treningen og utrustningen av den osmanske hæren ble en økende bekymring. Britene fryktet at det kunne komme et tyskstøttet osmansk angrep på Suez-kanalen. For å sikre grepet om sine strategisk viktige områder, ville britene og deres allierte innta Istanbul gjennom Dardanellene. Russerne skulle overta administrasjonen av Istanbul etter britenes forventede seier. Deretter skulle de osmanske områdene av Midtøsten deles inn i britiske og franske interessesfærer.⁶⁰

«Dette er et av de største felttogene i historien. Tenk på hva Istanbul er for Østen. Det er mer enn hva London, Paris og Berlin er til sammen i Vesten. Tenk på hvordan Istanbul har dominert Østen. Tenk på hva dets fall vil bety», sa Winston Churchill i mars 1915.⁶¹ Men britenes plan mislyktes. «Faktum er at når tyrkeren slåss med ryggen mot veggen, er han strålende», skrev en journalist som rapporterte fra krigen.⁶² Britene og deres alliansepartnere måtte innse at Det osmanske riket var en langt tøffere motstander enn det de på forhånd hadde trodd.

⁵⁶ England fikk over 80 prosent av sitt oljebehov dekket fra USA under første verdenskrig. Kun Iran hadde oljeproduksjon av noen betydning på samme tidspunkt. Fromkin, 2009:29; Joll og Martell, 2007:239-240; Rogan, 2011:219.

⁵⁷ Fromkin, 2009:96; Khalidi (red.), 2005:125-127.

⁵⁸ Tysk industri gikk forbi den engelske i 1914. Joll og Martell, 2007:236-241.

⁵⁹ Bagdad-banen fra Istanbul til Bagdad ble bygget i perioden 1903-1940. Joll og Martell, 2007:236-241.

⁶⁰ Fromkin, 2009:31 og 100; Morris, 2001:67-68; Rogan, 2013:186-187.

⁶¹ »This is one of the great campaigns in history. Think what Constantinople is to the East. It is more than London, Paris, and Berlin all rolled into one are to the West. Think how it has dominated the East. Think what its fall will mean.» Fromkin, 2009:248.

⁶² »French officers who have fought in the West say that as a fighting unit one Turk is worth two Germans; in fact, with his back to the wall the Turk is Magnificent.» Fromkin, 2009:157.

På begge sider var de menneskelige lidelsene enorme.⁶³ Prestisjetapet var dessuten stort for britene og deres allierte. For Churchill ble slaget ved Dardanellene også politisk kostbart. Han fikk mye av skylden for tapet og måtte gå fra sin post som marineminister.⁶⁴

Nasjonalismens fremvekst

Siden midten av 1800-tallet var en rekke nye europeiske stater blitt etablert, enten gjennom samling eller etter frigjøringskriger.⁶⁵ Økende bevissthet rundt nasjonal identitet var en del av tidsånden. Men behovet for å definere ny nasjonal egenart slo også ut i nasjonalismens mørkere sider. Presset mot minoriteter og dissidenter økte. I Russland og Øst-Europa hadde politisk ustabilitet blant annet ført til forfølgelser og drap på jøder - *pogromer*.⁶⁶

I kjølvannet av pogromene flyktet og emigrerte et stort antall jøder.⁶⁷ Økonomiske nedgangstider og skepsis mot fattige innvandrere fra øst var en eksplosiv kombinasjon som flere i Vest-Europa visste å utnytte politisk. For mange jøder ble Dreyfus-rettsaken vendepunktet da de innså at jødefiendtlige holdninger fantes selv i det liberale Frankrike.⁶⁸ Men den ungarskfødte jøden Theodor Herzl, som rapporterte fra rettsaken på oppdrag for sin avis, hadde allerede opplevd at jødehatet hadde fått politisk fotfeste i Østerrike-Ungarn.⁶⁹ Herzl mente at løsningen var at jødene måtte få etablere sin egen stat i Palestina. Jødene var en egen nasjon, argumenterte han i *Der Judenstaat*, boka han skrev etter Dreyfus-rettsaken.⁷⁰ I 1897 ble Verdens Sionistorganisasjon (WZO) grunnlagt, med Herzl som leder og frontfigur.⁷¹

⁶³ Tallene varierer, men David Fromkin oppgir en halv million drepte og skadde totalt, fordelt på de allierte og den osmanske hæren, som hadde en halv million soldater hver i slaget. Fromkin, 2009:166.

⁶⁴ Fromkin, 2009:161.

⁶⁵ Både Italia og Tyskland ble samlet på slutten av 1800-tallet. Hellas og Serbia rev seg løs fra Det osmanske riket. Østerud, 1994:84-85; Waage, 2013:58-60.

⁶⁶ Det var tre store bølger av pogromer - i 1880-årene, etter revolusjonen i 1905, og etter den russiske revolusjonen i 1917. Cohen, 1970:34-36; Morris, 2001:24-25; Waage, 2013:26-28.

⁶⁷ I 1914 hadde omtrent 2,5 millioner jøder flyktet til USA. I tillegg flyktet et stort antall jøder til Sør-Amerika, Canada, Sør-Afrika og Australia. Morris, 2001:17.

⁶⁸ Den jødiske offiseren Alfred Dreyfus ble uskyldig dømt for spionasje mot Frankrike i 1894/95. I 1906 ble han renvasket for anklagene. Morris, 2001:20-21; Waage, 2013:30-31.

⁶⁹ Opplevelsene av at jøder ble diskriminert og utestengt i Wien, skal ha vært avgjørende for Herzl, ikke Dreyfus-rettsaken, slik det meste av litteraturen hevder. Herzl var korrespondent i Paris for den østerrikske avisen *Neue Freie Presse*. Waage, 2013:28-31.

⁷⁰ "Palestina er vårt uforglemmelige historiske hjemsted." Herzl, *Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage, 1896* i norsk utgave, 2005:41.

⁷¹ *World Zionist Organisation*. Morris, 2001:22.

Samme året fattet WZO vedtak om at «sionismens mål er å opprette et hjemsted for det jødiske folk i Palestina, sikret ved offentlig lov».⁷²

Sionismen i Europa på 1800-tallet var dermed dels en reaksjon mot den rasistiske forfølgelsen av jøder, dels en nasjonalistisk bevegelse.⁷³ Herzl visste at han trengte støtte fra en av stormaktene siden Palestina var en del av Det osmanske imperiet. Saken hans fikk sympati fra den britiske koloniministeren Joseph Chamberlain, som foreslo Sinai eller Uganda som aktuelle områder for det jødiske hjemstedet. Før saken skulle legges frem for det britiske parlamentet, kontaktet Herzl advokatfirmaet Lloyd George, Roberts & co for juridisk bistand. Sionistorganisasjonens søknad ble ført i pennen av juristen David Lloyd-George.⁷⁴ I 1903 kom et britisk vedtak som støttet opprettelsen av en jødisk koloni i Uganda. Imidlertid ønsket ikke flertallet av sionistene en Uganda-løsning, og samme år ble forslaget nedstemt av WZO. Året etter døde Herzl. Han etterlot seg en dypt splittet organisasjon.⁷⁵

Det osmanske riket slår hardt tilbake

Det osmanske riket var et etnisk, religiøst og multispråklig lappeteppesamfund, hvor den herskende tyrkiske muslimske andelen bare utgjorde rundt 40 prosent av befolkningen. En like stor andel av befolkningen var arabere, mens de resterende 20 prosentene bestod av armenere, grekere, jøder og kurdere.⁷⁶ År med vanstyre, kriger og erobringer fra konkurrerende stormakter hadde i flere omganger skrellet av ytterkantene på imperiet, som på sitt største hadde strukket seg fra dagens Ungarn og Sør-Russland til Algerie og grensen til Iran.⁷⁷

Nå fryktet de osmanske herskerne at flere folkegrupper ville følge Balkans eksempel og rive seg løs. Etter seieren over de allierte ved Dardanellene, slo Det osmanske riket hardt ned på alle tendenser til separatisme, noe som rammet både den armenske, den jødiske og den arabiske delen av befolkningen.⁷⁸

⁷² *Heimstätte* i den tyske originalteksten. Fra WZO's konstituerende dokument i Basel-programmet fra 1897. Butenschøn, 2008:88; Laquer og Rubin, 2008:9-10.

⁷³ Khalidi (red.), 2005:812-817.

⁷⁴ Lloyd-George bistod også sionistene med en ny søknad i 1906. Butenschøn, 2006:82; Fromkin, 2009:270-275.

⁷⁵ Butenschøn, 2006:81-85; Fromkin, 2009:273-275.

⁷⁶ Fromkin, 2009:34-35 og 48.

⁷⁷ Mazower, 2001:8; Rogan, 2009:8-10.

⁷⁸ Det osmanske riket bestod da av dagens Tyrkia og områdene i Midtøsten. Butenschøn, 2008:72; Fromkin, 2009:50; Joll og Martell, 2007:241; Waage, 2013:62.

Den kristne armenske befolkningen ble beskyldt for å ha støttet Russland og for å ha begått massakrer mot muslimer. Minst en million armenere ble drept, enten som følge av osmanske soldaters massakrer eller under flukten fra voldshandlingene, som utslettet hele den armenske delen av Det osmanske riket.⁷⁹

Forsøk på arabiske nasjonalistiske opprør i Damaskus og Beirut ble avslørt, og de mest markante arabiske lederne ble henrettet, andre ble fengslet eller deportert.⁸⁰ De osmanske herskerne beskyldte dessuten den jødiske befolkningen for å drive med konspirerende virksomhet for å danne sin egen stat. Flere fremtredende jødiske lederskikkelser, blant dem David Ben-Gurion, ble deportert.⁸¹

For sivilbefolkningen i Midtøsten ble 1915 et forferdelig år. Store svermer av gresshopper ødela avlingene. Osmanske tropper gjorde dessuten krav på maten. Utenom selve krigshandlingene, døde nærmere en halv million mennesker på grunn av matmangel, underernæring og sykdommer.⁸²

Sammenfallende interesser i Midtøsten

Det osmanske rikets overgrep mot den armenske befolkningen ble kjent for verden nærmest mens de pågikk.⁸³ Tapet ved Dardanellene hadde økt britiske politikeres behov for å rettferdiggjøre eget nærvær i Midtøsten. Ved regjeringsskiftet i Storbritannia i 1916 overtok lord Arthur Balfour som utenriksminister, mens statsministerposten gikk til Herzls tidligere sakfører David Lloyd-George, som satt med inngående kunnskap om sionismen og dens mål.⁸⁴ Lloyd-George uttalte at det var en alliert oppgave «å frigjøre folket som levde under tyrkernes morderiske tyranni».⁸⁵

Folket som skulle frigjøres, var først og fremst den kristne delen av Det osmanske rikets befolkning. «Uavhengighet» i briterens øyne betydde at makten bare skulle flyttes fra osmanske til europeiske herskere.

⁷⁹ Opp mot 1,5 millioner armenere ble drept. Tallene er usikre, og Tyrkia benekter fortsatt at det var et folkemord på armenere. Fisk, 2006:393-404; Fromkin, 2009:212-213.

⁸⁰ Osmansk etterretning fant papirer som avslørte navnene på arabiske nasjonalister i de franske konsulatene i Beirut og Damaskus i 1915. Totalt 32 menn ble henrettet etterpå. Fisk, 2006:1015-1019; Rogan, 2011:184-185.

⁸¹ Ben-Gurion ble utvist på grunn av politisk aktivitet. Han dro til USA etter utvisningen. Cohen, 1970:113-117; Segev, 2001:15-17.

⁸² Cohen, 1970:113-114; Morris, 2001:32; Rogan, 2011:184-185; Tamari, 2011:51-53.

⁸³ Rapporten "The treatment of Armenians in the Ottoman Empire 1915-1916" ble skrevet på oppdrag fra den britiske regjeringen. Fisk, 2006:399.

⁸⁴ Lloyd-George var finansminister fra 1908, rustningsminister i 1915, og statsminister 1916-1922 for Det liberale partiet. Balfour var statsminister 1902 -1905, marineminister etter Churchill i 1915 og utenriksminister fra 1916-1919. Fromkin, 2009:92,163 og 232-234.

⁸⁵ "The liberation of the peoples who now live beneath the murderous tyranny of the Turks" sitat fra Fromkin, 1991:235, gjengitt av Morris, 2001:71.

Lloyd-George hadde dessuten betydelige imperialistiske ambisjoner på vegne av Storbritannia. Målet var å beholde posisjonen i Egypt og Suezkanalen, og ikke minst å holde de andre stormaktene - Frankrike, Russland, Tyskland og Østerrike-Ungarn - på avstand i den pågående krigen i Europa og i Midtøsten.⁸⁶

Sionistbevegelsens offisielle holdning var nøytralitet da den første verdenskrigen brøt ut. Men for sionistene var det åpenbart at så lenge det osmanske styret i Palestina bestod, måtte det jødiske hjemlandet opprettes under en av stormaktenes protektorat. Deler av sionistbevegelsens ledelse hadde kontakt med den tyske regjeringen, ettersom britenes allianse med Russland var problematisk for mange av de jødene som hadde flyktet fra Øst-Europa. Den hviterussiske kjemikeren Chaim Weizmann så det annerledes og ønsket britisk hjelp til å etablere jødernes hjemland i Palestina.⁸⁷

Weizmann ble en viktig mann både gjennom arbeidet med å utvikle sprengstoff for det britiske forsvaret og gjennom lederskapet i den britiske sionistorganisasjonen. Begge deler gjorde at han kom i kontakt med fremstående politikere og embetsmenn som Lloyd-George, Balfour og sir Mark Sykes. Flere sentrale politikere så nå et sammenfall mellom målet om å sikre britenes strategiske interesseområder i Midtøsten og sionismens mål om å opprette et hjemland i Palestina.⁸⁸

Midtøsten ble vurdert til å være Tysklands svake punkt: Først måtte Det osmanske riket ødelegges, deretter kunne Østerrike-Ungarn angripes. Britene trengte nå passende arabiske støttespillere som skulle svekke det osmanske lederskapet før de selv overtok styret av Palestina.⁸⁹

⁸⁶ Cohen, 1970:119-123.

⁸⁷ Butenschøn, 2006:85-88; Cohen, 1970:118-120; Khalidi (red.), 2008:158-159.

⁸⁸ Lloyd-George, Balfour, sir Mark Sykes, William Ormsby-Gore og Leopold S. Amery hadde pro-sionistiske sympatier. Butenschøn, 2006:85-89; Fromkin, 2009:173-187.

⁸⁹ Butenschøn, 2008:90-93; Fromkin, 2009:173-187; Morris, 2001:71-72.

Arabisk opprør i britisk regi

Med sharifen av Mekka, Hussein ibn Ali på laget, sikret britene både muslimsk samarbeid og en form for religiøs godkjenning, før det muslimske osmanske styret skulle felles.

Som gjenytelse skulle britene støtte en fremtidig selvstendig arabisk stat med sharifen og etter hvert sønnene hans i lederskapet.⁹⁰

Sharifen var en konservativ religiøs leder, og slett ingen typisk arabisk nasjonalist. Målet hans var først og fremst selvstyre, økt makt og at posisjonen som *emir* skulle gjøres arvelig, noe han forhandlet med både det osmanske lederskapet i Istanbul og med britene om – forøvrig uten at britene og osmanerne visste om hverandre. Husseins mål var opprinnelig å opprette et islamsk kalifat på den arabiske halvøya med seg selv som politisk og religiøst overhode. Et vel ambisiøst krav, mente britene og inngikk en avtale som fra deres side var bevisst uklar på hvilke geografiske områder som skulle utgjøre den fremtidige arabiske staten.⁹¹

I utgangspunktet var ikke sharifen av Mekka interessert i å støtte britene. Han foretrakk en stat med muslimsk fremfor kristent lederskap. Men sharifen endret mening etter den osmanske aksjonen i 1915, der 32 arabiske nasjonalister ble henrettet. Hussein fryktet for at sønnen Faisal skulle bli pågrepet og for at hans egne forhandlinger med McMahon ville bli avslørt. Hussein-klanen var dessuten utfordret av den konkurrerende Saud-klanen på den arabiske halvøya.⁹²

I juni 1916 gikk Hussein og Faisal med sine styrker til angrep på osmanske posisjoner i Hijaz, men opprøret fikk ingen stor oppslutning i den arabiske befolkningen.⁹³ Husseins styrker var heller ikke trent for å stå imot angrep fra en profesjonell hær, og britiske styrker måtte i realiteten komme Hussein til unnsetning. Senere kommenterte britiske offiserer at målet for Hussein var å beholde makten innen egen familie, ikke å oppnå selvstendighet for arabiske folk.⁹⁴ Rivalen Ibn Saud skal ha uttalt at «Sharifens egentlige intensjon var å sette britene opp mot tyrkerne, og dermed få tyrkerne til å gi ham en selvstendig stat, med garanti fra Tyskland».⁹⁵

⁹⁰ Hussein hadde fire sønner: Ali, Abdullah, Faisal og Zaid. Lawrence, 2000:48; Shlaim, 2007:3-6.

⁹¹ Fromkin, 2009:113-115 og 218; Lawrence, 2000:51; Rogan, 2011:192; Waage, 2013:63.

⁹² Hussein fremste konkurrent var Abdul-Aziz Al Saud eller Ibn Sa'ud (1881–1953), senere hersker over Saudi-Arabia. Butenschøn, 2008:145.

⁹³ Hijaz ligger vest i dagens Saudi-Arabia. Islams hellige byer Mekka og Medina ligger i Hijaz.

⁹⁴ Den britiske majoren T.E. Lawrence ("*of Arabia*") var nestkommanderende under opprøret. Fromkin, 2009:218-228; Shlaim, 1988:23-24; Shlaim, 2007:3-6.

⁹⁵ 7. oktober 1916, Arab Bulletin no. 25 "Sherif's original intention was to play off the British against the Turks, and thus get the Turks to grant him independence guaranteed by Germany.", sitert i Fromkin, 2009:221.

Brettspill med kartet og maktspill i kulissene

Parallelt med forhandlingene med sharif Hussein, inngikk britene en hemmelig avtale med Frankrike. Britene var motstandere av for mye fransk eller russisk innblanding i Midtøsten, men anså det som «uunngåelig» å hindre at franskmennene overtok deler av Libanon.⁹⁶ Etter virkelig å ha «solgt skinnet før bjørnen var skutt», ble den arabiske delen av Det osmanske riket delt opp i fremtidige franske og britiske protektorater.

Frankrike skulle overta områdene som i dag er Libanon og nordre Syria, britene et område som inkluderte Palestina og store deler av dagens Irak og Kuwait. Avtalen fikk navn etter sine to hovedforhandlere Charles Francois Georges-Picot og sir Mark Sykes, og ble undertegnet i 1916.⁹⁷

Året etter kom det en støtteerklæring fra Frankrike for «gjenfødselen av den jødiske nasjon», noe som i realiteten banet veien for Balfour-erklæringen.⁹⁸ Ved å støtte ideen om et jødisk nasjonalhjem, rettfærdiggjorde britene at de fortsatt skulle ha et nærvær i Midtøsten – som beskytter av den jødiske selvbestemmelsen. USAs råd var å vente, men britene fryktet at tyskerne ville støtte sionistene, noe som ville endre maktbalansen i den pågående krigen. Dessuten ville de komme franskmennene i forkjøpet. Det hastet derfor for britene.⁹⁹

2. november 1917 ble brevet ettertiden kjenner som Balfour-erklæringen sendt til lederen for den britiske sionistorganisasjonen. Britenes mål om å feire jul i Jerusalem ble en realitet da general sir Edmund Allenby litt over en måned senere inntok den hellige byen. Med Allenby fulgte en jødisk militærstyrke der David Ben-Gurion og Vladimir (Ze'ev) Jabotinsky var blant soldatene. Etter fire århundrer med osmansk styre hadde Jerusalem igjen fått nye herrer.¹⁰⁰

⁹⁶ Franskmennene hadde sterke bånd til den kristne befolkningen i Libanonfjellet. Viktig var også silkehandel og tilgang til havner. Fromkin, 2009:94.

⁹⁷ Avtaleinngåelsen ble overvåket av den russiske tsaren. Bolsjevikene avslørte Sykes-Picot-avtalen etter den russiske revolusjonen i 1917, til stor ergrelse for både Storbritannia og Frankrike. Butenschøn, 2008:85; Laquer og Rubin, 2008:13-16; Morris, 2001:70-71; Rogan, 2011:189-192.

⁹⁸ 4. juni 1917 erklærte Frankrikes utenriksminister Jules Cambon ”the renaissance of the Jewish nationality in that land from which the people of Israel were exiled so many centuries ago.” Morris, 2001:74.

⁹⁹ Storbritannia og Frankrike ville involvere USA i krigen, og trodde at de kunne få til dette ved å støtte jødernes sak. De ville også unngå at Russland inngikk en fredsavtale på egenhånd. Morris, 2001:73-75.

¹⁰⁰ Det osmanske styret i Palestina varte fra 1517 – 1917/18. Britene overtok formelt etter at Folkeforbundet i 1920 anerkjente britenes mandatstyre i Palestina og Transjordan. Butenschøn, 2008:41; Cohen, 1970:120-125; Laqueur og Rubin, 2008:16; Morris, 2001:7.

Tre uforenlige løfter om Palestina

Etter overtakelsen av Palestina, var det britiske imperiets geografiske utstrekning større enn noen gang tidligere i historien. Men utfordringene var store både på hjemmebane og i koloniene. I Irland truet borgerkrig med å bryte ut. Verdenskrigen hadde kostet dyrt, i form av krigsskader, tapte menneskeliv og faktiske utgifter.¹⁰¹ Krigskostnadene hadde dessuten gjort britene avhengige av økonomisk støtte fra USA. Økonomen John Maynard Keynes advarte regjeringen om at dette kunne gi amerikanerne for stor innflytelse på britisk politikk.¹⁰²

Krigsminister Winston Churchill gjennomførte en omfattende demobilisering av den britiske hæren. Den britiske regjeringen ønsket å opprettholde en sterk hær, men befolkningen var krigstrøtt og forventet at det ble ryddet opp i hjemlige forhold. Arbeidsledighet, økonomisk nedgang og spredningen av regimekritiske ideer skapte bekymring i det etablerte politiske miljøet, der det var reell frykt for at kombinasjonen av væpnede styrker og kommunistiske ideer kunne føre til farlige situasjoner. Samtidig var Churchill klar over en annen problemstilling: Dersom de britiske soldatene ble sendt hjem, var det indiske soldater som stod igjen med oppgaven med å beskytte de britiske interessene i Midtøsten. Flertallet av de indiske soldatene var muslimer.¹⁰³

Churchill argumenterte for at britenes politikk i Midtøsten måtte justeres: «Vi må ikke gjøre noe som øker indernes motstand mot å bruke disse styrkene, eller som går på tvers av deres egen lojalitet».¹⁰⁴ I 1918 var det registrert 750 000 innbyggere i Palestina, fordelt på 618 000 muslimer, 70 000 kristne og 59 000 jøder. Dermed skulle britene i realiteten okkupere hovedsakelig muslimske områder ved hjelp av et annet lands muslimer.¹⁰⁵

Hovedmålet i den britiske politikken var nå å beholde freden, unngå nye og kostbare kriger, og holde hele det store imperiet sammen uten at kostnadene ble for høye. Disse målene ble raskt utfordret av løftene som britene hadde gitt til sine forskjellige allierte under krigen: Den planlagte områdedelingen med Frankrike i Midtøsten etter

¹⁰¹ Fromkin, 2009:383.

¹⁰² Keynes kom med advarselen i 1916. Butenschøn, 2008:102; Fromkin, 2009:253.

¹⁰³ Fra 1914 var omtrent en million indiske soldater sendt ut for å forsvare Storbritannia i krigen. Det var hovedsaklig fra disse troppene at den britiske okkupasjonshæren i Midtøsten kom. Fromkin, 2009:386-387.

¹⁰⁴ I 1920 skrev Churchill: "all our limited means of getting the Middle East to settle down quietly are comprised in the use of Indian troops. We must not do anything that will raise Indian sentiment against the use of these troops or affect their own loyalty." Fromkin, 2009:387.

¹⁰⁵ Folketallet inkluderte også 7000 drusere. Morris, 2001:83.

Sykes-Picot-avtalen, løftet til sionistene om opprettelsen av det jødiske hjemlandet i Palestina og løftet til sharif Hussein om en selvstendig arabisk stat. Hvilke geografiske områder de ulike avtalene egentlig omfattet, ble nå gjenstand for stor strid mellom britene og samtlige av deres tre allierte.¹⁰⁶

Et uklart statsfundament legges

USAs president Woodrow Wilson og den sørafrikanske offiseren Jan Christiaan Smuts var begge sentrale i opprettelsen av Folkeforbundet, som skulle være et forum for utvikling av felles internasjonale regler for å hindre nye ødeleggende verdenskriger. Ideen om det europeiske nasjonalitetsprinsippet var idealet. Alle nasjoner hadde rett til selvbestemmelse og likeverd, med folkesuvereniteten som rammen om den nye nasjonalstaten. Forhandlingene var vanskelige. En ny verdensorganisasjon skulle etableres, fredsavtaler med Tyskland skulle på plass, og stormaktene skulle bli enige om de nye grensene i Europa og Midtøsten.¹⁰⁷ King-Crane-kommisjonen skulle undersøke hva befolkningen i Midtøsten ønsket, og fikk sitt mandat etter initiativ fra president Wilson. Både Storbritannia og Frankrike var motstandere av kommisjonen, men de to amerikanernes kartlegging fikk likevel gå sin gang.¹⁰⁸

King-Crane-rapporten ble slutført i august 1919. Anbefalingen var at Syria og Palestina ble slått sammen til et uavhengig monarki med Hussein-sønnen Faisal som konge. Flertallet av araberne i Midtøsten hadde et sterkt ønske om full uavhengighet. Den jødiske innvandringen burde begrenses kraftig for ikke å krenke rettighetene til innbyggerne som opprinnelig bodde der. Ingen av de britiske offiserene som var blitt intervjuet av kommisjonen trodde at sionistenes program ville la seg gjennomføre, med mindre militær makt ble brukt. Minimum 50 000 soldater ville i så fall være nødvendig, het det videre i konklusjonen.¹⁰⁹ Rapporten nådde imidlertid aldri forhandlingene i Versailles, der avtalen mellom seiersmaktene allerede var underskrevet.¹¹⁰

Versailles-traktaten markerte den endelige oppløsningen av Det osmanske riket. Både Storbritannia og Frankrike satte seg imot at prinsippet om selvbestemmelse skulle

¹⁰⁶ Palestina hadde ikke vært utskilt som en egen enhet under det osmanske styret, men en del (*vilayet*) av Syria, som ble styrt fra Damaskus til 1870. *Vilayetene* var delt inn distrikter (*sanjaks*). Fra 1887 ble distriktet (*sanjak*) Jerusalem lagt under Konstantinopel (Istanbul). *Sanjakene* Nablus og Acre ble lagt under Beirut. Etter britenes overtakelse inkluderte Palestina også store deler av dagens Libanon. Morris, 2001:7.

¹⁰⁷ Folkeforbundet ble grunnlagt 25. januar 1919 som en del av Versailles-traktaten. Tønnesen, Øyvind "Folkeforbundet – en tragedie?" i Waage, Tamnes og Vik (red.), 2013:218-221.

¹⁰⁸ Butenschön, 2008:115-118; Khalidi (red.), 2005:213-218; Rogan, 2011:198-201.

¹⁰⁹ Laqueur og Rubin, 2008:23-25.

¹¹⁰ Versailles-traktaten ble underskrevet 28. juni 1919. Waage, 2013:67-68.

gjelde for de ikke-europeiske koloniene, Midtøsten inkludert.

Holdningen ble rettferdiggjort gjennom argumentet om at ingen av de arabiske landene ennå var modne for selvstyre.¹¹¹

For folket i mandatområdene betydde det at premissene var bestemt utenfra. For Storbritannia og Frankrike var mandatmakten en mulighet til å beholde kontrollen over sine strategiske områder, sikre seg innflytelse og bygge opp lokale støttespillere. Mandatmakten bestemte i alle viktige spørsmål og hadde maktmidlene til å gjennomføre tiltakene. Innenfor disse rammene fikk Palestina en spesiell juridisk status. Britene ønsket at Balfour-erklæringen skulle bli tatt med i mandattekten.¹¹²

Forholdene skulle legges til rette for å opprette et «jødisk nasjonalhjem», under forutsetning av at dette «ikke måtte skade den ikke-jødiske befolkningens sivile og religiøse rettigheter».¹¹³ Kun jødene ble anerkjent som nasjonal gruppe, selv om det bare var 10 prosent jøder i Palestina på tidspunktet for forhandlingene.¹¹⁴ Palestinerne ble kategorisert som «ikke-jødiske beboere» uten politiske rettigheter. I mandattekten ble imidlertid uttrykket «nåværende ikke-jødiske beboere» byttet ut med «innfødt befolkning». Men det var ingen klar definisjon på hva et «jødisk nasjonalhjem» var. Det var heller ikke klart hvilke rettigheter de «ikke-jødiske samfunnene» skulle ha.¹¹⁵

Mandatet forutsatte at det palestinske samfunnet skulle forberedes på selvstendighet og at det skulle bygges institusjoner som skulle gjøre det lettere for landets egne innbyggere å overta styringsansvaret når britene trakk seg ut. Fra midten av 1920-årene skulle Folkeforbundets mandatkommissjon overvåke mandatstyret. Dermed var det i realiteten en fjerde part med i bildet om styret av Palestina, i tillegg til britene, palestinerne og jødene. Det uklare fundamentet kom til å skape store problemer for britenes styre. 24. juli 1922 godkjente Folkeforbundet mandattekten, men den ble ikke operasjonalisert før september 1923, nesten seks år etter at britene hadde tatt kontrollen over Palestina.¹¹⁶

¹¹¹ Mandatområdene i Midtøsten skulle oppnå nasjonal uavhengighet og selvstendighet så raskt det lot seg gjøre. Butenschøn, 2008:121.

¹¹² Både franske og italienske representanter var mot at Balfour-erklæringen skulle inn i mandattekten. Susan Pedersen, *The impact of League Oversight on British Policy in Palestine*, i Miller (red.), 2009:42.

¹¹³ Butenschøn, 2008:123.

¹¹⁴ James Renton, *Flawed Foundations: the Balfour Declaration and the Palestine Mandate*, i Miller (red.), 2009:34.

¹¹⁵ Originaluttrykkene er henholdsvis “non-Jewish communities”, “present non-Jewish inhabitants” og “native population”. Miller (red.), 2010:34-35.

¹¹⁶ Laquer og Rubin, 2008:30-36; Miller (red.), 2010:35 og 39-42.

I mellomtiden hadde den jødiske innvandringen til Palestina gått sin gang i flere år. Folketallet i det jødiske samfunnet økte raskt.¹¹⁷ Med henvisning til Balfour-erklæringen startet høykommissær sir Herbert Samuel, som selv var jøde og sionist, umiddelbart arbeidet med å tilrettelegge for jødisk innvandring.¹¹⁸

Palestinerne varslet at de ikke anerkjente det britiske styret og krevde at Palestina kom i union med Syria, der Hussein-sønnen Faisal hadde etablert sitt kongedømme etter det arabiske opprøret.¹¹⁹ Både i Jerusalem og i Irak brøt det ut opprør fra arabiske nasjonalistiske grupper i 1920.¹²⁰ I tillegg begynte palestinske aktivister å dra til London for å protestere mot den jødiske innvandringen. Britene sendte en kommisjon til Palestina for å se på årsakene til urolighetene. Konklusjonen var at den palestinske motstanden mot den sionistiske innvandringen var større enn det britene først hadde trodd.¹²¹

Churchills hvitbok

Faisals Syria-regime ble kortvarig. Frankrike var sure på britene som hadde annektert hele Palestina, på tross av Sykes-Picot-avtalen om at området skulle deles. I 1920 inntok franske styrker Damaskus, kastet ut Faisal, og overtok deretter styret av Syria. Kystområdet mot Middelhavet – senere Libanon – ble skilt ut som en egen administrativ enhet for å sikre franskmennenes protesjeer, de kristne maronittene. Blant muslimene i det libanesiske området var det franske kuppet svært upopulært.¹²²

Området øst for Jordan-elva hadde opprinnelig vært en del av Faisals rike, men var ikke lengre underlagt noe lands styre etter Frankrikes kupp. Britene hadde dermed ikke kontroll over det geografiske bindeleddet mellom Palestina og Irak. Samtidig ekspanderte Frankrike nord i Syria, mens Ibn Saud var på fremmarsj med sine styrker fra sørøst. Høykommissær sir Herbert Samuel mente at området burde bli en del av Palestina-mandatet. Sionistbevegelsen så for seg at landet øst for Jordan-elva skulle bli en del av den fremtidige jødiske staten. Den britiske regjeringen ville imidlertid opprette

¹¹⁷ Antallet økte fra 55 000 i 1919 til 108 000 i 1925. Cohen, 1970:171; Rogan, 2011:247.

¹¹⁸ Samuel ble utnevnt til høykommissær av statsminister Lloyd-George i juni 1920 og satt i embetet til 1925. Utnevnelsen av Samuel var kontroversiell i Storbritannia. Churchill, selv pro-sionistisk, uttrykte skepsis i et brev til Lloyd-George. Butenschøn, 2008:91 og 103-104; Morris, 2001:97; Segev, 2001:148-149 og 157.

¹¹⁹ Laqueur og Rubin, 2008:21-23; Miller (red.), 2010:3; Morris, 2001:94; Rogan, 2011:196-198.

¹²⁰ Butenschøn, 2008:103; Rogan, 2011:212-215; Tripp, 2010:43.

¹²¹ Laqueur og Rubin, 2008:21-23; Waage, 2013:74-75.

¹²² Rogan, 2011:201-203; Shlaim, 2007:11.

et nytt mandat.¹²³ Faisals bror Abdullah og hans hær hadde i mellomtiden satt kursen mot Amman med intensjon om å invadere Syria for å gjøre opprør mot det franske styret. På bordet fikk britene et fransk ultimatum om at Abdullah måtte stoppes. I stedet for et militært svar, valgte den nyutnevnte koloniministeren Churchill en kreativ løsning på flere britiske problemer. Churchills fremste rådgiver, major Thomas Edward Lawrence – best kjent som *Lawrence of Arabia*, mente at Faisal hadde de rette egenskapene for å samle et «tilbakestående land».¹²⁴ Som kompensasjon for tapet av Syria, fikk Faisal derfor tronen i Irak. Området øst for Jordan-elva var derimot en avkrok som passet bedre for den «makelige og selvopptatte» Abdullah, som fikk en midlertidig tilsetning på seks måneder som guvernør i britenes nye mandat Transjordan. Churchill ville først se om Abdullah var egnet for jobben.¹²⁵

På den måten knyttet britene sine interesseområder Irak, Palestina og Transjordan sammen ved indirekte styre gjennom to britisk-vennlige hashemittiske brødre.¹²⁶ Slik skulle «den britiske hånden» i Midtøsten bli mindre synlig, samtidig som det kostbare militære nærværet kunne reduseres betraktelig. Abdullah var ikke fornøyd med avtalen, men fikk beskjed fra Churchill om at det ikke var mer å hente. Inntil videre måtte Abdullah konkludere med at det gikk flere veier til Damaskus, også fra Transjordan.¹²⁷

I juni 1922 kom Churchill med hvitboken om britisk Palestina-politikk, den offisielle uttalelsen som markerte viktige endringer i mandatområdet.¹²⁸ Den jødiske innvandringen til Palestina skulle begrenses. Transjordan ble etablert som et eget mandatområde. Balfour-erklæringen skulle ikke gjelde for Transjordan, til sionistenes store skuffelse.¹²⁹

¹²³ Shlaim, 1998:27; Waage, 2013:291-293.

¹²⁴ Lawrences oppfatning av Faisal og Abdullah ble formet under det arabiske opprøret: "Faisal brought nationality to their minds in a phrase, which set them thinking of Arab history and language." Lawrence, 2000:563.

¹²⁵ "Time slowly depressed my first, favourable, opinion of Abdulla's character. His constant ailments [...] were apparent in laziness and self-indulgence [...] the leaven of insincerity worked through all the fibres of his being." Lawrence, 2000:220.

¹²⁶ Hashemittene nedstammet direkte fra profetens familie, gjennom Hashem. Butenschøn, 2008:111.

¹²⁷ Churchill skrøt etterpå av at han "ved et pennestrøk en solfylt søndags ettermiddag hadde skapt emiratet av Transjordan". Butenschøn, 2008:109; Rogan, 2011:227-229; Shlaim, 1998:28; Waage, 2013:291-293.

¹²⁸ Kjent som the *Churchill White Paper*. Hvitboken tilsvarende en norsk stortingsmelding, en melding fra regjeringen til parlamentet. Butenschøn, 2008:166; Laquer og Rubin, 2008:25-29.

¹²⁹ Cohen, 1970:172-174; Laqueur og Rubin, 2008:25-29; Shlaim, 1988:27-29.

En av de sterkeste motstanderne mot Churchills hvitbok var den russiske journalisten Vladimir (Ze'ev) Jabotinsky, en av flere jødiske innvandrere hadde fått militær opplæring og kamptrening gjennom samarbeid med britene.¹³⁰ Jabotinsky var dypt uenig i at Transjordan ble utelatt fra mandatområdet over Palestina. Hvitboken ville etter hans mening føre til at jødene kom til å miste Palestina. I 1923 redegjorde han for sitt syn på forholdet mellom jøder og arabere i flere artikler, blant dem en kalt «*the iron wall*». Det jødiske hjemlandet kunne bare bli en realitet gjennom at en sterk militærmakt stod som en «jernmur» mot den arabiske verden, mente Jabotinsky.¹³¹

Synspunktene hans fikk ikke noe stort gjennomslag da artikkelen kom ut, men de var et uttrykk for den store splittelsen og uenigheten innad i sionistbevegelsen. Jabotinskys revisjonistiske sionisme skulle derimot få en helt annen betydning senere, både som ideologisk fundament for paramilitære jødiske grupper, og som grunnlag for politikken til partiet *Likud* og den israelske høyresiden.¹³²

Hashemittene kastes ut av Mekka

Dypt uenig med britene var også sharif Hussein. Etter hans mening hadde britene drevet med et dobbeltspill. Palestina skulle være en del av arabernes uavhengige stat, og løftet til Hussein var dessuten gitt før løftet til sionistene, argumenterte han. Britene tilbød sharifen kongedømmet i Hijaz og en årslønn på 100 000 pund, mot at han anerkjente Frankrikes mandat i Syria og Storbritannias mandat i Palestina. Ordningen var praktisk for britene, som ville sikre kontrollen over strategisk viktige områder ved at medlemmer fra en og samme familie styrte over henholdsvis Irak, Transjordan og Hijaz. Samtidig sikret britene at ingen av statene ble *for* sterke på grunn av den interne familiekonkurransen. Men sharifen var ikke fornøyd og nektet å skrive under avtalen. Med det mistet han også britenes militære beskyttelse. Hussein var dermed svært sårbar for angrep fra erkerivalen Ibn Saud og hans *Ikhwan*-styrker.¹³³

Ibn Saud hadde skjønt hvordan han politisk kunne utnytte kraften og energien i den strengt religiøse *Ikhwan*-bevegelsen. I stedet for Hussein, var det Ibn Saud og hans styrker som erobret land og vant tilhengere.

¹³⁰ Jabotinsky ledet en jødisk styrke som kjempet på britens side i slaget ved Gallipoli. Fromkin, 2009:277-278; Khalidi (red.), 2005:819-822; Segev, 2001:132-134.

¹³¹ Cohen, 1970:247-249; Shlaim, 2000:10-12.

¹³² Heller, 2000:249-259.

¹³³ *Ikhwan* - brorskapet - følger den puritanske og konservative *Wahhabi*-tradisjonen innen sunniislam. Butenschön, 2008:143-146; Fromkin, 2009:328 og 512-514; Rogan, 2011:67-74 og 225-227.

Hussein klagde over å måtte bruke store summer av britenes subsidier på å forsvare seg mot angrepene fra Ibn Saud, som forøvrig også stod på britenes lønningsliste. I lengre tid hadde britene fundert på om de valgte feil mann til å gjøre jobben da Hussein ble utpekt som leder for det arabiske opprøret. Situasjonen der begge kamphanene ble finansiert med britiske penger, var absurd. Men britene klarte ikke å ta en avgjørelse om hva de skulle gjøre. Det var dessuten gått betydelig britisk prestisje i saken.¹³⁴

Det avgjørende saudiske angrepet kom i 1925, da Ibn Saud hørtok Mekka og Medina med sine styrker og kastet ut Husseinslekten for godt. Ibn Saud etablerte deretter sitt uavhengige kongedømme over størstedelen av den arabiske halvøya, et område fire ganger større enn Frankrikes areal, uten å være underlagt britene eller andre kolonimakter. Imidlertid var det britene som bidro militært til at opprøret fra *Ikhwan* ble slått ned da de strengt religiøse islamske krigerne ville fortsette erobringene lengre enn det Ibn Saud tillot.¹³⁵

Hashemittene mistet med det ikke bare sitt historiske område, men også posisjonen som religiøse overhoder i den muslimske verden. Hussein flyktet til en eksiltilværelse på Kypros.¹³⁶ Abdullah satset nå på at hashemittenes slekt skulle regjere fra Damaskus over det historiske Stor-Syria, som inkluderte Libanon, Palestina og Transjordan. Siden Ibn Saud ettertrykkelig hadde demonstrert det reelle maktforholdet i den arabiske verden, og opprøret mot osmanerne hadde vist at oppslutningen om hashemittene ikke var så stor, måtte Abdullah finne andre støttespillere. I 1926 sendte han en oppfordring til sionistene om samarbeid for igjen å samle Transjordan og Palestina, som både Abdullah og sionistene anså for å være kunstig adskilt: «Vi, araberne og jødene, kan bli enige og leve sammen i fred i hele landet, men dere vil få det vanskelig med å bli enige med de palestinske araberne. Dere må gjøre en allianse med oss, araberne fra Irak, Transjordan og Arabia».¹³⁷

Det kom ikke noe ut av fremstøtet hans, men Abdullah gav ikke opp drømmen om Stor-Syria. Kontakten med sionistene fortsatte.¹³⁸

¹³⁴ Fromkin, 2009:424-426; Rogan, 2011:221-225.

¹³⁵ Butenschön, 2008:145; Fromkin, 2009:107-108; Louis, 1984:176-177; Rogan, 2011:225; Shlaim, 1988:30.

¹³⁶ Rogan, 2011:225-227; Shlaim, 1988:26-32.

¹³⁷ 18. august 1926, "We, the Arabs and the Jews, can come to terms and live in peace in the whole country, but you will have difficulty in reaching an understanding with the Palestine Arabs. You must make an alliance with us, the Arabs of Iraq, Transjordan and Arabia." emir Abdullahs uttalelse til dr. Saul Mizan, sitert i *Zionism, the Treasure of Political Documents, no. 390* (på hebraisk), gjengitt av Cohen, 1970:192.

¹³⁸ Shlaim, 1988:48-54.

Mot et todelt samfunn

Britene videreførte i realiteten det osmanske systemet med indirekte styre, med høykommissæren som den øverste stedlige britiske myndighetspersonen i Palestina. Religiøse grupper fikk stor grad av selvstyre, men det betød også at det tidlig ble etablert strukturer langs religiøse, språklige og etniske skillelinjer. Det var et stort økonomisk skille mellom eliten og bønder som ikke eide sin egen jord. Befolkningen inkluderte også nomadiske beduiner, som levde i klaner og dermed sverget lojalitet til sin øverste klanleder. Majoriteten av palestinerne var muslimer, men de kristne hadde relativt sett stor innflytelse fordi flere tilhørte eliten i samfunnet. Mange av de kristne var mer orienterte mot fransk språk og europeisk kultur.¹³⁹

Det øverste muslimske råd var den institusjonen som fikk mest innflytelse over dagliglivet til palestinerne. Rådet hadde ansvaret for moskeene, religiøse skoler, eiendommer og shariadomstolene. Finansieringen fikk rådet gjennom den britiske mandatmakten. Høykommissæren tok initiativ til møter mellom palestinere og jøder. På tross av sin posisjon som minoritet i samfunnet, insisterte jødene på tallmessig likeverdighet. Palestinerne fikk ikke en representasjon som gjenspeilte deres majoritet og nektet å delta. Mandatmakten ga dessuten britene vetorett. Det palestinske lederskapet betraktet det britiske mandatstyret som inntrengere og nektet å ta medansvar for flere av de institusjonene som mandatmakten opprettet. Sionismen ble oppfattet som en variant av de europeiske kolonimaktens politikk. Motstanden mot den sionistiske innvandringen startet blant de kristne, flerspråklige palestinerne, som gjennom kontakten med Europa tidlig fikk en forståelse for hva det sionistiske programmet innebar.¹⁴⁰

Kampen om makt og posisjoner i Palestina kom imidlertid i første rekke til å stå mellom medlemmer av Husseini- og Nashashibi-klanene.¹⁴¹ Hajj Amin al-Husseini ble stormufti av Jerusalem og leder av Det øverste muslimske råd, etter at høykommissær Samuel hadde brukt posisjonen sin og kvotert han foran et medlem av Nashashibi-familien, som hadde fått flere stemmer.¹⁴²

I den jødiske delen av befolkningen ble *Jewish Agency*, sionistenes halvoffisielle «regjering», etablert med kontorer for politikk, presse, økonomi, innvandring, bosetting og utdanning på hebraisk.¹⁴³

¹³⁹ Cohen, 1970:192-195.

¹⁴⁰ Butenschøn, 2008:169; Cohen, 1970:171-174; Shlaim, 1988:6-7; Waage, 2013:78-79.

¹⁴¹ Cohen, 1970:53; Morris, 2001:6; Rogan, 2011:248-249; Shlaim, 1988:40.

¹⁴² Hajj Amin al-Husseini ble stormufti i Jerusalem fra 1921. Butenschøn, 2008:169; Cohen, 1970:181-182.

¹⁴³ *Jewish Agency* ble etablert i 1929. Morris, 2001:109.

Mens de første jødene for det meste var bønder, bestod innvandringen fra begynnelsen av 1900-tallet i større grad av politisk aktive kommunister og ateister. Forskjellen i mentaliteten økte konfliktnivået mellom den palestinske befolkningen og de jødiske innvandrerne, men også mellom ulike jødiske grupper.¹⁴⁴

Som generalsekretær for den jødiske fagbevegelsen *Histadrut* ble David Ben-Gurion tidlig sentral i utviklingen av *Yishuv*, det jødiske samfunnet i Palestina.¹⁴⁵ Utad og i offisielle sammenhenger var Ben-Gurions retorikk tilpasset politikken til den sionistiske arbeiderbevegelsen. I den het det at sionismens eneste konflikt var med de rike landeierne og at denne konflikten ville finne sin løsning når palestinske bønder og jødiske arbeidere ble forent i felles kamp. Men privat hadde ikke Ben-Gurion noen tro på denne klasseanalysen. Han mente at konflikten mellom befolkningsgruppene var uunngåelig, fordi palestinerne avviste hele den sionistiske tanken. I 1929 samlet Ben-Gurion forskjellige grupper fra fagbevegelsen og den politiske venstresiden til *Mapai*, «partiet for arbeiderne i Israels land». Sammen med *Histadrut* utgjorde *Mapai* fundamentet for Ben-Gurions politiske makt.¹⁴⁶

Strukturene for et delt samfunn var etablert. Utover mellomkrigstiden ble de forsterket. I 1929 startet en konflikt rundt jødernes rett til å be ved Klagemuren. Situasjonen eskalerte til åpent, blodig opprør. For Ben-Gurion og *Yishuv* var det var åpenbart at de britiske styrkene ikke hadde kontroll da opprøret brøt ut. I stedet fremstod *Haganah* som en jødisk hær.¹⁴⁷ Forsterkninger fra Egypt måtte til før britene klarte å gjenopprette en noenlunde stabil situasjon. Etter opprøret ble over 800 personer dømt til fengselsstraffer eller deportert.¹⁴⁸

Ti år med britisk styre hadde dermed utløst flere opprør i Palestina. Dessuten hadde det brutt ut opprør mot britene flere andre steder i Midtøsten.¹⁴⁹ Frontene mellom jøder og palestinere var blitt skarpere, og på begge sider var grupper blitt radikalisert.

¹⁴⁴ Cohen, 1970:41-42; Rogan, 2011:246-247.

¹⁴⁵ *Histadrut* tilsvarer det norske LO - Landsorganisasjonen. David Ben-Gurion ledet *Histadrut* fra 1921-1935. *Yishuv* betyr "bosetting" ("settlement"), eller "et lite antall jøder som bor i ikke-jødiske landsbyer." Segev, 2001:17; Shlaim, 2000:16-17.

¹⁴⁶ "The party of the workers of the land of Israel." Cohen, 1970:53-54 og 63-64; Segev, 2001:332.

¹⁴⁷ *Haganah* var den "offisielle" jødiske hæren som flere utbrytergrupper sprang ut fra. Heller, 2000:250; Morris, 2001:109 og 118-119; Segev, 2001:315; Waage, 2013:89.

¹⁴⁸ Rundt 860 personer, av dem 700 palestinere, ble straffet for sin deltakelse under opprøret. Noen ble også henrettet. Morris, 2001:117; Waage, 2013:79-82.

¹⁴⁹ Opprør brøt ut i 1920, 1921 og 1929 i Palestina. Segev, 2001:324-325; Waage, 2013:77-79.

De britiske kommisjonene som undersøkte årsakene til den stadige uroen, konkluderte omtrent likt: Britene hadde undervurdert palestinerne motstand mot sionismen, som bunnet i frykten for at de nye innvandrerne skulle fortrenge dem.¹⁵⁰ Igjen forsøkte britene å justere Balfour-erklæringen med en ny hvitbok.¹⁵¹ Intense protester fra sionistbevegelsen og dens støttespillere verden over fikk britene til å snu og trekke hvitboken tilbake året etter.¹⁵²

I 1933 tok nazistene over makten i Tyskland.¹⁵³ Mange jøder flyktet nå på grunn av den politiske situasjonen. Konsekvensene av politikken i Europa, og at USA samtidig la begrensninger på innvandringen, ble tydelig i Palestina. I løpet av tre år kom det over 170 000 nye jødiske innvandrere til Palestina. Et større antall flyktninger kom dessuten på ulovlig vis.¹⁵⁴ Konkurransen på arbeidsmarkedet økte, og *Histadrut* prioriterte de jødiske flyktningene når jobber skulle fordeles. Blant palestinerne økte frykten for at de ville ende opp som mindretall i landet.¹⁵⁵

Den palestinske motstanden samlet seg nå rundt to hovedretninger. Den ene var ledet av mufti Hajj Amin al-Husseini, som krevde at det britiske mandatet måtte ta slutt og at det palestinske folket måtte få sin fulle frihet. Den andre var samlet rundt emir Abdullah av Transjordan, som anså Palestina som et av flere delmål på veien til å herske over Stor-Syria. Begge søkte støttespillere der hvor makten til enhver tid var.¹⁵⁶

Iraks kong Faisal, mannen som folket ville ha på tronen i Damaskus, døde i 1933.¹⁵⁷ Abdullah gjorde deretter et nytt fremstøt til *Jewish Agency*, der han forslo samarbeid mellom jøder og arabere, union mellom Transjordan og Palestina under britisk mandat og seg selv som hersker over begge statene. *Jewish Agency* takket nei, selv om Abdullah fristet med at også Syria kunne bli en del av unionen på et senere tidspunkt.¹⁵⁸

Nashashibi-klanen understreket behovet for å komme til enighet med sionistene. Husseini-klanen avviste forslaget, som gikk imot deres krav om at mandatet måtte ta slutt.

¹⁵⁰ Khalidi (red.), 2005:296-300; Morris, 2001:111-128; Waage, 2013:79-82.

¹⁵¹ 21. oktober 1930 kom *Passfield White Paper*. Cohen, 1970:198-199; Morris, 2001:117; Segev, 2001:335-336.

¹⁵² 13. februar 1931 kom MacDonald-brevet, som opphevet *Passfield White Paper*. Laqueur og Rubin, 2008:36-41.

¹⁵³ I 1935 ble Nürnberglovene vedtatt. Bell, 2007:81; Rogan, 2011:250-251; Waage, 2013:37.

¹⁵⁴ Tallene på registrerte innvandringer er henholdsvis: 1933: 30 277, 1934: 42 359 og 1935: 61 584. I tillegg er det anslått at rundt 50 000 innvandret illegalt. Cohen, 1970:203-204; Waage, 2013:79-80.

¹⁵⁵ Morris, 2001:122.

¹⁵⁶ Cohen, 1970:192-195.

¹⁵⁷ Irak ble selvstendig stat og ble opptatt som medlem i Folkeforbundet i 1932. Rogan, 2011:235-238.

¹⁵⁸ Shlaim, 1988:53-54.

Abdullahs fremstøt til *Jewish Agency* ble dermed avgjørende for det videre forholdet mellom de tre partene. Hajj Amin uttalte at Abdullah var jødernes venn og at Nashashibi-familien var forrædere. Like etterpå inngikk han en allianse med Ibn Saud, hashemittenes bitreste fiende. Abdullah advarte britene om at palestinerne motstand mot både mandatstyret og innvandringen nå var så stor at den kunne utløse nye opprør.¹⁵⁹

Det arabiske opprøret 1936-1939

Det arabiske opprøret startet med en generalstreik som hadde som formål å stoppe jødisk innvandring, stanse salg av land til jøder, og å etablere et selvstendig nasjonalt palestinsk styresett. Den organiserte motstanden ble tidlig definert som opprør – *thawra* – av palestinerne selv.¹⁶⁰ De palestinske elitefamiliene la sine interne motsetninger til side og gikk sammen om å danne Den høyere arabiske komité, med mufti Hajj Amin som leder.¹⁶¹

Opprøret skapte ikke bare tydelige skillelinjer, men også klarere jødisk og palestinsk identitet. Ben-Gurion endret sin holdning til motparten og uttalte for første gang offentlig at konflikten hadde en nasjonal karakter.¹⁶² «Vi og de ønsker det samme. Vi vil begge ha Palestina. Og det er den grunnleggende konflikten», sa Ben-Gurion 19. mai 1936 til *Jewish Agency*.¹⁶³ Radikaliseringen på både palestinsk og jødisk side førte til dannelsen av flere paramilitære grupper. *Irgun* ble dannet av utbrytere fra *Haganah*. Uenighet om metodene gjorde at de mest militante fra *Irgun* brøt ut og dannet *Lehi*, som ble kjent under navnet *Stern-gjengen*.¹⁶⁴

Britene hadde i utgangspunktet spart på ressursene for å opprettholde mandatstyret, men nå ble styrken av militære og politi utvidet til 20 000 mann. De samarbeidet dessuten med både jødiske og arabiske grupper for å slå ned opprøret. Abdullah gikk inn som meglar på britenes side, uten å lykkes.

Regjeringen i London utnevnte dessuten en ny kommisjon, ledet av lord Peel, som ble sendt til Palestina for å undersøke årsakene til opprøret.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Rogan, 2011:232-235; Shlaim, 1988:53-54.

¹⁶⁰ Cohen, 1970: 206-207; Morris, 2001:129; Waage, 2013:79-82.

¹⁶¹ *The Arab High Committee* ble dannet i 1936. Cohen, 1978:10-11; Rogan, 2011:254; Waage, 2013:79-82.

¹⁶² Shlaim, 2001:18.

¹⁶³ ”We and they want the same thing: We both want Palestine. And that is the fundamental conflict.” Shlaim, 2001:18.

¹⁶⁴ *Lohamei Herut Yisrael*, *Lehi* (”Israels frigjøringskjempere”) ble dannet i 1939 og ledet av Avraham Stern. Stern ble drept av britiske militære i 1942. Yitzhak Shamir, senere statsminister i Israel, overtok lederskapet etter Sterns død. Morris, 2001:118-119; Shlaim, 2000:11; Shlaim, 2010:237.

¹⁶⁵ Cohen, 1978:6-9; Segev, 2001:426-428; Shlaim, 1988:54-56.

Peel-kommisjonen konkluderte i sin rapport med at nasjonalismen på begge sider var sterk og at splittelsen mellom folkene var økende. Den eneste løsningen var å dele landet i en palestinsk del, en jødisk del og en britisk enklave som omfattet Jerusalem. Videre mente Peel-kommisjonen at det ikke var tilstrekkelig grunnlag for å opprette en selvstendig palestinsk stat, og foreslo derfor en union med Transjordan i et forent arabisk kongedømme under ledelse av Abdullah.¹⁶⁶

Innad i den britiske regjeringen ble det store diskusjoner etter Peel-rapportens forslag om deling av Palestina. Før 1936 hadde Det britiske kolonidepartementet vært alene om å ha ansvaret for mandatet, men nå var Palestina blitt en del av den helhetlige britiske Midtøsten-politikken. Det britiske utenriksdepartementet hadde «gjenoppdaget» Hussein-McMahon-brevene, og kom med sterke føringer ettersom de regnet Ibn Saud som den viktigste og mest innflytelsesrike arabiske lederen. Abdullah ble betraktet som en pinlig alliert som dessuten var upopulær både blant palestinerne og i den øvrige arabiske verden. Et delt Palestina med Abdullah som hersker over den arabiske staten ville garantert føre til stor motstand fra både Saudi-Arabia og Irak. Det britiske utenriksdepartementets dystre spådom var at Peel-planen ville ødelegge britenes relasjon til Ibn Saud og føre til en flodbølge av arabisk motstand over hele Midtøsten.¹⁶⁷

Reaksjonene på delingsplanen

Nyheten om delingsplanen utløste voldsomme reaksjoner blant palestinerne.

Holdningen til det palestinske lederskapet var entydig: Ingen annen løsning enn et helt og udelt Palestina var aktuell. For Abdullah var derimot Peel-rapporten gledelig, ettersom den innebar at han skulle få herske over 80 prosent av Palestina, inkludert Negev.

Nashashibi-familien, muftiens fremste rivaler til makten i Palestina, støttet Abdullah.

I 1937 aksepterte Nashashibi-klanen delingsplanen, noe som utløste en blodig konflikt mellom dem og muftiens tilhengere. Volden brøt ut for fullt igjen, men denne gangen var deler av det arabiske opprøret internt.¹⁶⁸

Opprøret blant palestinerne ble slått hardt ned på av britene. Den høyere arabiske komité og alle palestinske politiske partier ble forbudt i 1937. En rekke palestinske ledere ble arrestert eller sendt til interneringsleirer.

¹⁶⁶ 7. juli 1937 ble Peel-rapporten publisert. Cohen, 1970:207-209; Laqueur og Rubin, 2008:41-43.

¹⁶⁷ Cohen, 1978:32-34, 38-41 og 67-69; Louis, 1984:351; Shlaim, 1988:58.

¹⁶⁸ Rundt 3000 palestinere, 2000 jøder og 600 briter ble drept under opprøret 1936-39. Cohen, 1970:209; Cohen, 1978:10-12 og 51-52; Rogan, 2011:256; Waage, 2013:79-82.

Mufti Hajj Amin ble utvist, men greide å flykte fra Palestina før britene fikk tak i han.¹⁶⁹ Militær unntakstilstand ble innført, noe som innebar at tusenvis av mistenkte kunne plasseres under «administrativ forvaring» uten lov og dom. Yngre lovbrøttere, fra sju til seksten år, ble dømt til pisking. I løpet av 1938 og 1939 ble over 100 palestinere dømt til døden. Over 30 ble henrettet, resten ble omgjort til livstidsdommer.¹⁷⁰ Rundt 2000 hus som britene mente tilhørte palestinske opprørere, ble sprengt. Britene ble beskyldt for bruk av tortur, ydmykende behandling og kollektiv straff mot palestinerne, og for å bruke palestinske fanger som menneskelige skjold under minerydding.¹⁷¹

For David Ben-Gurion betød Peel-rapporten at opprettelsen av en jødisk stat var blitt et realistisk mål. I hans øyne betød det også at det britiske mandatstyret gikk mot slutten.¹⁷² Han aksepterte delingsplanen ut fra logikken om at når den jødiske staten var på plass, kunne grensespørsmålet justeres. Grenser var ikke permanente.

Ben-Gurions holdning kom tydelig frem i et brev han sendte til sønnen: «Få den jødiske staten på plass med en gang, selv om den ikke er i hele landet. Resten vil komme med tiden. Det må komme».¹⁷³

På sionistkongressen i Zürich i august 1937 støttet et flertall Ben-Gurion: Peel-rapporten skulle være utgangspunktet for forhandlingene med mandatstyret. Weizmann, Ben-Gurion og sionistorganisasjonenes sekretær Moshe Shertok var dessuten for at det skulle skje en «befolkningsutveksling» med en arabisk stat.¹⁷⁴

Hvitboken i 1939

Utbruddet av den andre verdenskrigen truet Storbritannias grep om Midtøsten. Oljen var viktig, og britene ville sikre forholdet til de arabiske statene. Konflikten i Palestina kunne ikke få ødelegge for de britiske interessene i Midtøsten. I 1939 holdt britene en konferanse i London for å finne løsninger i Palestina. Forhandlingene brøt imidlertid sammen uten at det kom konkrete resultater som både palestinske og jødiske representanter kunne være enige om.

¹⁶⁹ Cohen, 1978:52-62; Rogan, 2011:256-257; Segev, 2001:416-417 og 426; Waage, 2013:79-82.

¹⁷⁰ Det britiske utenriksdepartementet til Washington 28. juni 1946. CO 537/1317.

¹⁷¹ Rogan, 2011:257; Segev, 2001:420-425 og 432-434.

¹⁷² Morris, 2001:169; Rogan, 2011:256; Shlaim, 2000:15-21.

¹⁷³ 5. oktober 1937, "Erect a Jewish State at once, even if it is not in the whole land. The rest will come in the course of time. It must come." Shlaim, 2000:21; Segev, 2001:403.

¹⁷⁴ Cohen, 1970:208-209; Miller 2010:119; Shlaim, 1988:58-60; Shlaim 2000:19-21.

Britene valgte derfor å komme med sin egen løsning: En ny hvitbok.¹⁷⁵ Hvitboken var den britiske regjeringens forsøk på å begrense forpliktelsene fra Balfour-erklæringen. I 1939 var det 1 070 000 palestinere og 475 000 jøder i Palestina.¹⁷⁶ Britene mente at de hadde oppfylt forpliktelsene om å opprette det jødiske nasjonalhjemmet. Den jødiske innvandringen til Palestina skulle derfor reguleres kraftig. Bare 75 000 jøder skulle få komme i løpet av en femårs-periode, deretter skulle all fremtidig jødisk innvandring godkjennes av palestinerne. Rundt 61 prosent av landområdene ble stengt for jødiske oppkjøp, mens rundt 31 prosent var åpne for jødiske oppkjøp under restriksjoner. Palestinas egen befolkning - både palestinere og jøder - skulle få gradvis selvstyre i samarbeid med britene i løpet av en tiårsperiode.¹⁷⁷

Britene var dermed tilsynelatende kommet synspunktene fra den arabiske siden i møte. Men bare Abdullah støttet hvitboken. De palestinske lederne avviste hvitboken fordi den ville bevare den nåværende politiske situasjonen, utsette Palestinas uavhengighet med ti år og tillate at den jødiske innvandringen fortsatte. De foreslåtte reduksjonene på innvandring var ikke nok for den palestinske siden.¹⁷⁸

Sionistene var bitre motstandere av hvitboken fordi Palestina ble stengt samtidig som nazistenes overgrep mot jødene i Europa ble stadig verre. Protester og streik brøt ut hos den jødiske befolkningen i Palestina. Terroristene i *Stern*-gjengen bombet det britiske immigrasjonskontoret i Haifa. Fra Europa fortsatte det å komme mange flyktninger på ulovlig vis, noe Chaim Weizmann var imot fordi han mente at det skadet den jødiske saken. En periode forsøkte britene å sende de illegale innvandrere tilbake til hjemlandene, inntil krigen gjorde det umulig. Britene sendte deretter illegale immigranter til egne interneringsleirer på Mauritius og etter hvert til Kypros.¹⁷⁹

De ulovlige immigrasjonene ble trukket fra den lovlige årlige kvoten på 15 000 i britenes innvanderregnskap.¹⁸⁰ Andre verdenskrig ble et dilemma for den sionistiske bevegelsen, som støttet britene i kampen mot nazismen, men samtidig var mot britene i kampen om Palestina. Sionistbevegelsens sterke mann Ben-Gurion fant løsningen:

¹⁷⁵ Hvitboken kom 17. mai 1939. Laqueur og Rubin, 2008:44-50; Segev, 2001:437-441; Waage, 2013:79-82.

¹⁷⁶ Khalidi (red.), 2005:353-356 og 846-849; Morris, 2001:122; Segev, 2001:435-436; Shlaim, 1988:5.

¹⁷⁷ Cohen, 1970:216-217; Cohen, 1978:86-87; Laqueur og Rubin, 2008:44-50; Morris, 2001:158.

¹⁷⁸ Rogan, 2011:258; Shlaim, 1988:69.

¹⁷⁹ Butenschøn, 2008:220; Laqueur og Rubin, 2008:50-51; Morris, 2001:158; Shlaim, 2000:10; Waage, 2013:38.

¹⁸⁰ Morris, 2001:174-175; Shlaim 2000:10.

«Vi skal slåss med britene i kampen mot Hitler som om hvitboken ikke eksisterer; vi skal slåss mot hvitboken som om det ikke er noen krig».¹⁸¹

Den tyske trusselen i Midtøsten

Fra sitt eksil fortsatte mufti Hajj Amin å lede den palestinske frigjøringsbevegelsen, som var satt langt tilbake etter britenes straffereaksjoner under det arabiske opprøret.

En periode oppholdt han seg i Irak, der han i 1941 støttet et kuppforsøk ledet av irakiske nasjonalister. De irakiske opprørerne hadde utspring og støtte fra militæret og var dermed uavhengige av de gamle familieklanene. Både Tyskland og Italia ville svekke britenes grep om Midtøsten og bistod med våpenleveranser.¹⁸²

Nasjonalistene rakk å danne regjering i Irak før britiske militære med forsterkninger fra Abdullahs styrker slo ned kuppforsøket. I lovløsheten som oppstod da landet i realiteten var uten politisk styre, var Iraks jødiske befolkning særlig utsatt for hevnangrep og mange ble drept. Igjen klarte Hajj Amin å flykte, denne gangen sammen med lederskapet for de irakiske nasjonalistene. Muftien la nå britene og deres medhjelpere for hat. Han sendte ut en *fatwa* der han erklærte *jihad* mot britene, før han satte kursen mot Europa.¹⁸³

I Berlin etablerte Hajj Amin et arabisk kontor, der målet hans var å rekruttere muslimer til kamp på tysk side. Uavhengighet for det historiske Syria, Palestina og Irak var muftiens mål, men Tysklands Afrika-kampanje åpnet nye muligheter. Hajj Amin og Adolf Hitler hadde felles fiender i britene og jødene. I et møte med Hitler 28. november 1941 ble Hajj Amin lovet støtte til et nytt opprør.¹⁸⁴ Araberne skulle få sin uavhengighet og det jødiske nasjonalhjemmet skulle opphøre, men muftien og Hitler var uenige om hvor åpent Tyskland skulle støtte en fremtidig selvstendig arabisk stat.¹⁸⁵

Den tyske fremrykningen i 1941 gjorde at britene for alvor ble klar over sin egen sårbarhet i Midtøsten. Britene visste så altfor godt at de ikke var i stand til å kjempe mot Tyskland på alle fronter.

¹⁸¹ ”We will fight with the British against Hitler as if there were no white paper; we will fight the white paper as if there were no war.” Shlaim, 2000:23.

¹⁸² Cohen og Kolinsky (red.), 1998:101-103; Rogan, 2011:260-261.

¹⁸³ Innen islamsk lov er *jihad fi sabil Allah* (”strev for Guds sak”) en konflikt mellom muslimer og ikke-muslimer. *Fatwa* er et juridisk påbud innen islamsk lov. Louis, 1984:348; Morris, 2001:165; Vikør, 2006:117 og 133-134; Rogan, 2011:260-261; Tripp, 2007:101-103.

¹⁸⁴ Thistlethwaite til Wikeley (Det britiske utenriksdepartementet), 10. mai 1946, hemmeligstemplett rapport. CO 537/1317; Bird, 2014:86; Laqueur og Rubin, 2008:51-55.

¹⁸⁵ Bird, 2014:86; Cohen, 1978:89; Laqueur og Rubin, 2008:51-55; Morris, 2001:165-67.

En av de britiske pilotene beskrev situasjonen slik: «Etter at tyskerne hadde tatt Hellas i mai 1941, startet de en massiv flystøttet invasjon av Kreta. De erobret Kreta og de tok dessuten Rhodos, og oppildnet av suksessen rettet de blikket mot de svakeste punktene i Midtøsten: Syria og Libanon. Det var de svakeste punktene fordi de var fullstendig kontrollert av en stor og effektiv pro-tysk *Vichy*-fransk hær.[...] Hvis tyskerne med deres hjelp klarte å få fotfeste i Syria, kunne de marsjere inn Egypt gjennom bakdøra».¹⁸⁶

Britene fryktet at Suez-kanalen og de iranske oljefeltene var truet av tyskernes fremrykking. Sommeren 1941 ble regimet i Syria styrtet i en britisk-ledet militær operasjon med bistand fra Abdullahs tropper og de frie franske styrkene. Britene ble dessuten reddet av at Tyskland valgte å fokusere på sitt felttog mot Sovjetunionen. Den tyske trusselen mot Midtøsten ble dermed avverget.¹⁸⁷ Etter seieren okkuperte britene Libanon og Syria. Begge landene ble imidlertid lovet full uavhengighet av lederen for de frie franske styrkene, general Charles de Gaulle.¹⁸⁸

Splittelsen i sionistbevegelsen

Hvitboken i 1939 fikk David Ben-Gurion til å skifte mening. En delingsløsning i Palestina var nå uaktuell. «Det eneste håpet for sionismen er hvis den blir en kjempende sionisme, det er ingen fremtid for en snakkende sionisme», uttalte Ben-Gurion i februar 1940.¹⁸⁹ Chaim Weizmann ble holdt ansvarlig for det politiske tilbakeslaget som sionistene opplevde at hvitboken var. Ben-Gurion gikk til personangrep på Weizmann for å få han fjernet fra ledelsen i sionistorganisasjonen. Splittelsen i sionistbevegelsen ble polarisert til to hovedfraksjoner, de moderate og aktivistene, som samlet seg rundt de to lederskikkelsene. I 1941 snakket Ben-Gurion om at det kom til å bli behov for å bosette tre millioner jøder i Palestina. Det britiske kolonidepartementet hadde også kommet frem til samme tall da de kalkulerte over hvor mange som kom til å bli flyktninger som følge

¹⁸⁶ ”After they had taken Greece in May 1941, the Germans mounted a massive airborne invasion of Crete. They captured Crete and they also took the island of Rhodes, and after that, flushed with success, they turned their eyes towards the softest spots in all of the Middle East – Syria and the Lebanon. These spots were soft because they were controlled by a large and very efficient pro-German Vichy French army [...] and if the Germans with their help had managed to get a foothold in Syria at that particular moment, they would have marched down into Egypt by the back door.” Sitat fra Roald Dahl, pilot i RAF i 1939–1942. Dahl, 1986:371.

¹⁸⁷ Den britiske seieren i Nord-Afrika samt de sovjetiske styrkenes seier i Stalingrad i 1942 reduserte den tyske trusselen mot Midtøsten. Butenschøn, 2008:185-186; Cohen, 1978:96 og 151-152; Glubb, 1957:42-43.

¹⁸⁸ Butenschøn, 2008:185; Cohen, 1978:151; Louis, 1984:149-151 og 348; Rogan, 2011:303.

¹⁸⁹ ”The only hope for Zionism is if it becomes a fighting Zionism, there is no future for a talking Zionism.” Cohen, 1978:128.

av krigen.¹⁹⁰ Biltmore-programmet ble vedtatt av en ekstraordinær sionistkongress i mai 1942. Ben-Gurion var hovedarkitekten bak vedtaket, som innebar at det skulle etableres et jødisk samvelde i Palestina. *Jewish Agency* skulle styre utviklingen og kontrollere innvandringen. Biltmore skapte ytterligere splittelser i sionistbevegelsen. Konfliktene gjaldt størrelsen på staten, ideologiske spørsmål og metodene som skulle brukes for å oppnå målet.¹⁹¹

Både Weizmann og Ben-Gurion uttrykte støtte til ideen om å flytte araberne, helst frivillig, men med tvang om nødvendig. Weizmann mente at dersom en halv million arabere ble «flyttet», kunne to millioner jøder overta plassene deres. Araberne skulle flyttes til Irak eller Transjordan. Forholdene der var ikke så veldig annerledes enn på den palestinske landsbygda, mente Weizmann.¹⁹² Ben-Gurion var forberedt på å gå til krig for å få en stat. Weizmann mente derimot at araberne ville godta opprettelsen av en jødisk stat, dersom det var allment kjent at USA og Storbritannia stod som dens garantister.¹⁹³

Men amerikanerne kom til en annen konklusjon enn Weizmann. Etter selv å ha undersøkt forholdene på bakken, innså de at Palestina stod på randen av en borgerkrig. London ble informert om det amerikanske standpunktet i juni 1943: Situasjonen kunne bare kjøles ned ved at verken den palestinske eller den jødiske siden fikk stormaktens støtte. Britene var lettet. De hadde fryktet at sionistene ville bruke Palestina-saken til å skape splid mellom den britiske og den amerikanske regjeringen.¹⁹⁴

Churchills vage løfte

I oktober 1943 sørget Churchill for at Weizmann fikk positive signaler på et møte der også Clement Attlee, lederen for Det britiske arbeiderpartiet, var tilstede.

Churchill fortalte at den britiske regjeringen måtte lage et alternativ til hvitboken. Han antydte at en «sjenerøs» jødisk stat skulle inkludere både Negev og Transjordan, med andre ord begge sider av Jordan-elva. I følge Peel-planen skulle disse områdene tilhøre den fremtidige arabiske staten.

¹⁹⁰ Cohen, 1978:126-128 og 130-133; Morris, 2001:163-164.

¹⁹¹ Biltmore-programmet ble vedtatt 11.mai 1942. Laqueur og Rubin, 2008:55-57; Morris, 2001:167.

¹⁹² Når Weizmann snakket om "Arabs", skilte han sjelden mellom palestinske arabere og arabere i andre land. Hans antakelse var at "araberne" var et folk og en nasjon, uansett hvor de bodde. Han mente også at forhandlingene om Palestinas fremtid skulle foregå mellom Storbritannia og jødene, og anså ikke palestinerne som en likeverdige part. Heller, 2000:75; Morris, 2001:167-169; Shlaim, 2000:9.

¹⁹³ Cohen, 1978:174-175.

¹⁹⁴ Det amerikanske standpunktet kom etter en rapport fra general Harold Hoskins, som undersøkte forholdene i Palestina på oppdrag fra president Roosevelt. Cohen, 1978:174-175.

Churchills forslag ville derfor kreve en arabisk samarbeidspartner av et visst format.¹⁹⁵

Tidligere hadde Churchill fortalt Weizmann at han ville ha Ibn Saud som arabisk overherre i Midtøsten, med støtte fra britene og i samarbeid med sionistene. Lojaliteten til kongen av Saudi-Arabia skulle vinnes gjennom økonomisk motivasjon og rause lån. Forsøket endte med at Ibn Saud rasende nektet å la seg bestikke verken av briter, amerikanere eller sionister.¹⁹⁶

Weizmann ville ikke gi opp tanken på samarbeid: «Hvis hele det vestlige Palestina blir overtatt av oss, planlegger vi å sette i gang med en utviklingsplan for Jordan, som amerikanske eksperter har foreslått. Det ville være en fordel om en plan i en stor skala som denne støttes av en fremstående person i den arabiske verden, som Ibn Saud».¹⁹⁷

I november skrev Weizmann til Moshe Shertok: «Jeg har nektet å diskutere delingsplanen [til Peelkommisjonen av 1937], sagt at jeg er overbevist om at jødene aldri vil akseptere den etter alt som har skjedd, og at jeg ikke er villig til å vurdere den. Det er for lite, og for seint».¹⁹⁸

Informasjonen om den «sjenerøse jødiske staten» kan ha blitt gitt til Weizmann i et forsøk på å styrke hans posisjon mot de militante kreftene innen sionistbevegelsen. Det britiske utenriksdepartementets holdning var uendret: Delingsplanen for Palestina ville sette Midtøsten i brann. Oljeinteressene i Midtøsten måtte være det viktigste i den britiske politikken.¹⁹⁹ Internt diskuterte den britiske regjeringen at de ville etablere Stor-Syria: Palestina, dagens Libanon, Jordan og Syria. Gjennomføringen skulle vente til etter at Tyskland var slått, eller i det minste til etter det amerikanske presidentvalget i november 1944. Den britiske regjeringen gikk i november 1943 inn for en Stor-Syria-løsning som ville gi et mindre område til den jødiske staten enn det som var foreslått gjennom Peel-planen. Britenes ambassadør i Egypt, lord Moyne, var en av arkitektene bak Syria-løsningen.

¹⁹⁵ 25. oktober 1943 møttes Attlee, Churchill og Weizmann. Churchill skal ha fortalt Weizmann at den britiske regjeringen måtte erstatte hvitboken. Churchill skal deretter ha hintet om Negev og Transjordan, ettersom "the Arabs had done very little and in some instances made things difficult". Cohen, 1979:90; Cohen, 1978:166-167.

¹⁹⁶ Cohen, 1978:161-164; Weizmann, 1949:427-432.

¹⁹⁷ Weizmann til Sumner Wells 13. desember 1943: "If the whole of Western Palestine is left to us, we plan to carry out a Jordan Development Scheme suggested to us by American experts. A scheme on such large lines would be greatly helped by the backing of an outstanding personality in the Arab world such as Ibn sa'ud", the Letters and papers of Chaim Weizmann, Series A Letters (heretter Weizmann Letters), vol. xxi:110.

¹⁹⁸ Weizmann til Shertok 17. november 1943, "When drawn, I have refused even to discuss the partition idea, saying that I am convinced that the Jews will never accept it after all that has passed, and that I could not consider it. It is too little and too late", Weizmann Letters, vol. xxi:99.

¹⁹⁹ Cohen, 1978:162-164.

Moyne gikk dessuten inn for at Negev skulle tilhøre den arabiske staten.²⁰⁰

Regjeringen diskuterte forslaget på nytt i 1944, denne gangen med nye justeringer av landområdene. Britene mente nå at Frankrikes fremtidige posisjon i Midtøsten måtte avklares først. Abdullah kom ikke til å godta noen andre enn seg selv som hersker over Stor-Syria. Men Midtøstens sterke mann Ibn Saud ville aldri akseptere at en hashemittisk erkerival overtok tronen i Damaskus. Heller ikke syrerne kom til å anerkjenne Abdullah som hersker, antok britene. Stor-Syria-planen ble lagt på is inntil videre. Regjeringen nedjusterte i stedet planen til opprettelsen av et «Sørlig Syria» som skulle inkludere Transjordan, Galilea og de arabiske områdene av Palestina, med Amman som hovedstad. Britene skulle fortsatt beholde makten over deler av mandatområdet i en enklave rundt Jerusalem. Argumentet var at de hellige områdene måtte beskyttes. Samtidig ville britene sikre tilgangen til sine egne strategiske områder vest for Jerusalem.²⁰¹

Maktskifte

Churchill hadde erklært seg selv som pro-sionist, men holdningen hans endret seg etter 6. november 1944, da lord Moyne ble drept i et attentat utført av *Stern*-gjengen. Drapet på vennen Moyne preget Churchills uttalelser til *The Times* 18. november 1944:

«Hvis våre drømmer om sionismen ender opp i røyken fra morderes våpen, og vårt slit for dens fremtid bare produserer nye forbrytere i samme kategori som fra nazi-Tyskland, kommer jeg selv og mange med meg til å revurdere det standpunktet vi har holdt fast på så lenge».²⁰²

Chaim Weizmann satset likevel alt på at han hadde en felles forståelse med Churchill om at situasjonen i Palestina skulle løses straks krigen var slutt.²⁰³

Men Weizmann var i ferd med å bli isolert innen sionistorganisasjonen på grunn av sitt samarbeid med britene. Striden med Ben-Gurion hadde kostet krefter. Sviktende helse bidro også til at han i økende grad ble holdt utenfor avgjørelser. I tillegg var Weizmann sterkt preget etter at hans sønn var blitt drept under krigen.

²⁰⁰ Cohen, 1978:168-171.

²⁰¹ Cohen, 1978:168-171 og 175-179.

²⁰² «If our dreams for Zionism are to end in the smoke of assassins' pistols and our labours for its future to produce only a new set of gangsters worthy of Nazi Germany, many like myself will have to reconsider the position we have maintained so consistently and so long in the past», Cohen, 1978:179; Segev, 2001:457.

²⁰³ Weizmann til Churchill 15. juni 1945, PDJA, vol.1:47.

Brevet han sendte til Churchill to uker etter at den andre verdenskrigen var over, viser både Weizmanns frustrasjon over manglende avklaring om den jødiske staten, men også presset han stod overfor:

– Situasjonen til jødene i de frie landene er desperat, den politiske situasjonen i Palestina er i ferd med å bli umulig å styre, og det samme gjelder min posisjon som president i *Jewish Agency* [...] Timen er kommet for å fjerne hvitboken, åpne dørene til Palestina, og til å kunngjøre opprettelsen av den jødiske staten.²⁰⁴

Men for Churchill var det viktigere å finne politiske løsninger som verken skadet det britiske imperiet eller de strategiske interessene i Midtøsten. Han ville ikke involvere Storbritannia i en ny krig, denne gangen med den arabiske verden som motstander. Fokuset hans var uten tvil også på det kommende valget i Storbritannia, og han trenerte avgjørelsen: Palestina måtte vente til «de seirende allierte satt ved fredsbordet».²⁰⁵

David Ben-Gurion hadde lenge vært klar over det britiske imperiets svakheter. I et møte med amerikansk-jødiske representanter fortalte Ben-Gurion at han regnet med at britene ville trekke seg ut fra Palestina i løpet av et år eller to. De arabiske nabolandene ville da sannsynligvis sende inn sine styrker, men Ben-Gurion var overbevist om at jødene kunne stå imot angrep hvis de bare hadde de rette våpnene. Tidspunktet for våpenhandel var gunstig fordi sionistbevegelsen kunne handle billig av USA, som var i ferd med å bygge ned våpenindustrien etter at det var blitt fred i Europa. Ben-Gurion fikk den økonomiske støtten han trengte. Våpnene ble kjøpt inn og sendt til Palestina, uten at britene stoppet forsendelsen.²⁰⁶

Da Weizmann møtte på den første sionistkongressen etter krigen, kunne han selv se hvor hardt Holocaust hadde rammet organisasjonen. Der var det de jødiske utsendingene fra Palestina og de amerikanske delegatene som møtte, mens det kun var fragmenter igjen av sionistbevegelsens europeiske del. Han skrev etterpå: «Det var en fryktelig opplevelse å stå foran forsamlingen og se på rekke etter rekke med delegater, men knapt finne et av de vennlige ansiktene som hadde vært på de tidligere kongressene.

²⁰⁴ Weizmann til Churchill 22. mai 1945, “The position of the Jews in the liberated countries is desperate, the political position in Palestine is becoming untenable, and so is my personal position as President of the Jewish Agency [...] This is the hour to eliminate the White Paper, to open the doors of Palestine, and to proclaim the Jewish State.” PDJA, vol.1:3.

²⁰⁵ Weizmann til Churchill 15. juni 1945, svaret på Churchills brev fra 9. juni 1945 ”until the victorious allies are definitely seated at the Peace table”. PDJA, vol.1:47.

²⁰⁶ Weizmann til Weisgal 18. juni 1945, PDJA, vol.1:47-48; Ben-Gurion, 1971:55-56; Heller, 2000:113.

De polske jødene var borte, jødene fra Sentral- og Sørøst-Europa var borte, og de tyske jødene var borte».²⁰⁷

Uten sine fremste støttespillere i sionistbevegelsen ble Weizmann en leder uten grunnlag. Etter krigen flyttet maktsenteret for den sionistiske bevegelsen seg først og fremst til Palestina, dernest til USA. Dette var helt i tråd med Ben-Gurions vilje. Han ønsket å legge ned kontoret i London. Sionismen skulle styres fra Palestina.²⁰⁸

²⁰⁷ "It was a dreadful experience to stand before that assembly and to run one's eye along row after row of delegates, finding among them hardly one of the friendly faces which had adorned past Congresses. Polish Jewry was missing; Central and Southeast European Jewry were missing, German Jewry was missing." Weizmann, 1949:442.

²⁰⁸ Ben-Gurion til Goldmann 27. september 1945, PDJA, vol.1:141-143; Heller, 2000:115; Morris, 2001:169-170.

3. Et vaklende imperium

«Da jeg like etter midnatt i går mottok teksten med forslaget til din uttalelse om Palestina, ba jeg deg om i det minste å vente noen timer, slik at jeg kunne konferere med [utenriksminister] Bevin i Paris. [...] Det er med stor tristhet at jeg har mottatt ditt avslag om bare noen timers utsettelse til statsministeren i det landet som har det reelle ansvaret for styret i Palestina, slik at jeg kunne gjøre deg kjent med den faktiske situasjonen og det sannsynlige resultatet av uttalelsen din.[...] Jeg venter med interesse på å høre hvilken tvingende nødvendighet som utløste denne hastige beslutningen.»²⁰⁹

– Statsminister Attlee til president Truman, 4.oktober 1946 (*Yom Kippur*)

Nye politiske ledere arver problemer

Storbritannias høyt respekterte statsminister Winston Churchill hadde ledet britene gjennom den andre verdenskrigen, men popularitet hjalp ikke da velgerne fikk sjansen til å si sitt ved valget fredssommeren 1945. Arbeiderpartiet ble stemt frem til en solid valgseier som feide ut den konservative regjeringen. Britene ville bort fra krigen og inn i fremtiden. Chamberlains spøkelse tapte valget, ble det sagt etterpå – ikke Churchill.²¹⁰ Clement Attlee overtok som statsminister, mens den erfarne fagforeningslederen Ernest Bevin ble utenriksminister.²¹¹

Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten i Storbritannia og fikk samtidig ansvaret for den daglige driften av verdens største underskuddsforetak. Etter to verdenskriger var den britiske statsgjelden enorm. Kostnadene ved å holde imperiet sammen var store. Fra alle kanter i riket kom varslene om at nye tider var i emning. Frigjøringsbevegelser presset på. India, Egypt og Irak ønsket selvstendighet og ville ha de britiske styrkene ut. Den viktigste saken for den nye regjeringen var å søke om et nytt driftslån fra USA.

²⁰⁹ ”When just after midnight last night I received the text of your proposed statement on Palestine, I asked you at least to postpone its issue for a few hours in order that I might communicate with Mr. Bevin in Paris [...] I have received with great regret your letter refusing even a few hours grace to the Prime Minister of the country which has the actual responsibility for the government of Palestine in order that he might acquaint you with the actual situation and the probable results of your action. [...] I shall wait with interest to learn what were the imperative reasons which compelled this precipitancy”, Neff, 1995:42.

²¹⁰ ”It was not Churchill who lost the 1945 election; it was the ghost of Neville Chamberlain.”
R. Gerald Hughes, 2014:25.

²¹¹ 26. juli 1945 var datoen for valget i Storbritannia. Ny regjering var på plass 3. august.
Anderson, 1981:82-83.

Lord John Maynard Keynes håpet i utgangspunktet på at britene skulle få 5 eller 6 milliarder dollar.²¹²

På begge sider av Atlanteren ble den politiske toppledelsen byttet ut. USAs nye utenriksminister James F. Byrnes var en dreven lokalpolitiker, men hadde i likhet med den ferske presidenten Harry S. Truman lite erfaring fra internasjonal politikk.²¹³ Storbritannia og USA skulle fra hvert sitt utgangspunkt forholde seg til et forandret Europa, der Tyskland og Italia var krigens tapere og kolonimakten Frankrike var svekket. Sovjetunionens politiske innflytelse var derimot økende. Europa hadde vært gjennom en ny krig med enorme tap av menneskeliv og omfattende materielle ødeleggelser, mens USA hadde hatt økonomisk vekst gjennom krigsårene. Verdenskrigen endret dermed ikke bare styrkeforholdet mellom Storbritannia og USA, men også maktforhold og relasjoner mellom alle stormaktene. Med freden var også det forferdelige omfanget av nazistenes jødeutryddelse blitt kjent for verden. To ferske regjeringer fikk ansvaret for å finne politiske løsninger på en av de verste menneskeskapte katastrofene i moderne tid.²¹⁴

Jewish Agency hevdet at krigen hadde ført til at rundt en million jøder var flyktninger i Europa.²¹⁵ Jødene som hadde overlevd Hitlers folkemord var fremdeles i en svært vanskelig situasjon. De følte seg ikke trygge i Europa, og for mange var det uaktuelt å returnere til land der de hadde blitt diskriminert og forfulgt. Mange drømte om å få immigrere til USA, men landet hadde i realiteten vært stengt for de fleste flyktninger siden begynnelsen av 1930-årene på grunn av den restriktive amerikanske innvandringspolitikken. Innreisetillatelsene til Palestina for 1000 flyktninger per måned dekket på ingen måte behovene som *Jewish Agency* hadde registrert. Fortsatt ventet mange av jødene i de samme leirene som de hadde vært fanget i mens krigen pågikk. Så hvor kunne de dra?²¹⁶

Spørsmålene rundt Palestinas fremtid hadde bare fått en slags utsettelse under krigen. I følge hvitboken skulle den palestinske befolkningen godkjenne alle spørsmål om jødisk innvandring etter fem år, med andre ord fra 1944. Jødene var sterkt imot hvitboken, men hadde kjempet på Storbritannias side under krigen.

²¹² 11. september 1945 startet låneforhandlingene i Washington. Anderson, 1981:83-84 og 130; Segev, 2001:494; Self, 2010:40-42.

²¹³ Anderson, 1981:54 og 88; Cohen, 1982:44; Neff, 1995:30.

²¹⁴ Anderson, 1981:147-148; Cohen, 1982:32; Self, 2010:36.

²¹⁵ Weisgal til Harrison 25. juni 1945, CZA Z5/991.

²¹⁶ Shertok til Høykommissæren i Palestina 18. juni 1945, PDJA, vol.1:50-54; Neff, 1995:31; Waage, 2013:91.

Samtidig var den britiske mandatmaktens personell og bygninger i Palestina mål for terrorangrep fra de mest militante jødiske gruppene. *Haganah* hadde siden 1944 samarbeidet med britene for å slå ned motstanden fra ekstremistene i *Irgun* og *Stern*-gjengen. Den ustabile situasjonen gjorde at rundt 50 000 britiske soldater var stasjonert i Palestina ved utgangen av krigen.²¹⁷

Sionistene og deres støttespillere la nå et sterkt press på verdens politikere for å få opphevet restriksjonene på jødisk innvandring. Kravet om at de jødiske ofrene etter nazistenes folkemord måtte få innreisetilatelse til Palestina brakte dermed ny spenning inn i en allerede svært konfliktfylt situasjon.²¹⁸

De jødiske flyktningene blir storpolitikk

Hvitboken var et produkt av Chamberlain-regjeringens politiske vurderinger i 1939. Da hadde Det britiske arbeiderpartiet fra opposisjon uttrykt sin motstand og krevd utvidelse av Palestinas territorium og fri jødisk innvandring på bekostning av palestinerne, som skulle «flytte ut».²¹⁹ Flere britiske politikere, blant dem Churchill og Attlee, hadde forspeilet både Weizmann og Ben-Gurion om at hvitboken bare var en midlertidig løsning.²²⁰ Sionistorganisasjonen forventet derfor at det ville bli en endret innvandringspolitikk da Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten. Internt skrev Ben-Gurion at riktignok hadde han selv mistet troen på en løsning gjennom britene, men Arbeiderpartiet var uansett bedre for sionistene enn det konservative Tory-partiet.²²¹

Seks år etter hvitboken så verden ganske annerledes ut. Den nye regjeringen skulle snart innse at det var enklere å love i opposisjon, enn å gjennomføre løftene fra politisk posisjon. En av de første utfordringene for statsminister Attlee kom bare noen dager etter at Arbeiderpartiet hadde inntatt regjeringskontorene i London.

²¹⁷ Samarbeidet mellom *Haganah* og britene var kjent som ”Saison”, det vil si ”jakt sesong”, og varte fra november 1944 til mars 1945. Cohen, 1982:70-71; Dayan, 1976:57; Morris, 2001:175; Segev, 2001:449-458.

²¹⁸ Cohen, 1982:31-34 og 74; Neff, 1995:31.

²¹⁹ *Labor Party National Executive Committee* i april 1944: “Let the Arabs move out as the Jews move in. Let them be compensated handsomely for their land, and their settlement elsewhere be carefully organized and generously financed”. Ben Gurion, 1971:56; Segev, 2001:482; Waage, 2013:88; Weizmann, 1949:436.

²²⁰ 25. oktober 1943 sa Churchill at han var for deling av Palestina. Kap. 2, note 188. Cohen, 1978:166-167.

²²¹ Ben-Gurion til Goldmann 27. september 1945, PDJA, vol.1:141-143; Segev, 2001:449-451.

På vei hjem fra fredskonferansen i Potsdam holdt president Truman en pressekonferanse der han uttalte at «vi ønsker å slippe inn så mange jøder som mulig i Palestina, men det må gjøres i samarbeid med britene og araberne».²²² Presidenten understreket at han ikke ønsket å sende en tropp med en halv million amerikanske soldater for å holde ro og orden i Palestina, og tilføyde, «hvis en jødisk stat skal etableres, må det skje etter en fredelig prosess».²²³ Truman hadde ikke informert Attlee og den britiske regjeringen om at han kom til å uttale seg offentlig om de jødiske flyktningene, og samarbeidet mellom USAs og Storbritannias politiske ledelse ble anstrengt fra første stund.²²⁴

Fagfolkene i det amerikanske utenriksdepartementet hadde advart Truman på forhånd: Spørsmålene om innvandring og en jødisk stat måtte behandles med den største forsiktighet, spesielt med tanke på USAs langsiktige interesser i Midtøsten. Men Trumans representant Earl G. Harrison hadde i en rapport konkludert med at 100 000 jødiske flyktninger måtte få visum til Palestina.²²⁵ De overlevende fra Hitlers dødsleirer hadde stor sympati i amerikansk opinion. 100 000 var et lett siterbart tall både for politikere og media, og tallet skulle snart bli en gjenganger i den offentlige debatten. Løftet som en gang var gitt til det jødiske folket gjennom Balfour-erklæringen var et tema som i tillegg opptok amerikanernes nye president, som mente at løfter burde holdes. Presidenten hadde dessuten sine egne bekymringer: Ikke var han folkevalgt, og han trengte støttespillere til de nært forestående amerikanske lokalvalgene. Truman hadde derfor ikke råd til å skyve den innflytelsesrike jødiske lobbyen fra seg.²²⁶

To uker etter pressekonferansen om Potsdam-forhandlingene sendte Truman et personlig brev til Attlee. Uten verken å ha rådført seg med fagstaben i utenriksdepartementet eller å ha informert sine egne medarbeidere først, ba presidenten om at så mange som mulig av de jødiske flyktningene måtte få innreisetillatelse til Palestina.²²⁷

²²² Konferansen ble holdt på Cecilienhof i Potsdam 17. juli – 2. august 1945. Anderson, 1981:77.

²²³ 16. august 1945 holdt Truman pressekonferansen, der han sa ”the United States wish to allow a maximum number of Jews to enter Palestine, but this should be done through negotiations with the British and the Arabs. If a Jewish state was finally established, it should be by a peaceful process”. Truman ”had no desire to send half a million American soldiers to keep the peace in Palestine”. Editorial note, PDJA, vol.1:91; Statement by the *Jewish Agency* 17. August 1945, PDJA, vol.1:92; Cohen, 1982:55-56; Neff, 1995:34.

²²⁴ Cohen, 1982:55; Neff, 1995:27-28 og 34.

²²⁵ Editorial note, PDJA, vol.1:107; Morris, 2001:175; Waage, 2013:93.

²²⁶ Cohen, 1982:45 og 58; Louis, 1984:420; Neff, 1995:37; Waage, 2013:92.

²²⁷ Khalidi (red.), 2005:563-565; Neff, 1995:31.

Harrisons rapport var blitt holdt tilbake, men nyheten om Trumans brev til den britiske statsministeren nådde pressen og skapte stor debatt.²²⁸ Utenriksminister Byrnes innrømmet etterpå at kommunikasjonen hadde gått direkte mellom Truman og Attlee, og ikke mellom han selv og utenriksminister Bevin.²²⁹

Den arabiske liga anklaget USA for dobbeltmoral ved å fremstå som frihetens beskytter, samtidig som de ville støtte den imperialistiske sionismen.²³⁰ Saudi-Arabias kong Ibn Saud sendte et telegram til Truman der han ba om tillatelse til å offentliggjøre et brev fra april samme år, der president Roosevelt hadde uttalt at både jøder og arabere skulle konsulteres i Palestina-spørsmålet. Budskapet var klart: Truman ble minnet på de amerikanske forpliktelsene. Ibn Saud publiserte brevet 18. oktober 1945.²³¹

Truman ble nå advart fra sin egen administrasjon om at USA stod i fare for å miste prestisje, ikke bare i Midtøsten, men også ellers. Forholdet mellom presidenten og fagekspertisen ble anstrengt. Internt i korridorene på utenriksdepartementet fødtes en syrlig variant av ordtaket om at det er menneskelig å feile: «*To err is Truman*».²³² Fagfolkene i utenriksdepartementet, som Truman selv nokså beskt omtalte som «guttene i stripete bukser», fryktet at uttalelsene om å åpne opp for jødisk innvandring til Palestina kunne gå ut over USAs avtale om oljeutvinning i Saudi-Arabia.²³³

USA og forholdet til Saudi-Arabia.

Jakten på oljen i Ibn Sauds rike startet i begynnelsen av 1930-årene.²³⁴ Utbruddet av verdenskrigen gjorde at det ikke var noen oljeeksport av betydning før 1944, da selskapet *Aramco* ble opprettet.²³⁵ President Roosevelt inngikk en avtale med Ibn Saud om amerikansk utvinning av olje, noe som skapte tilstrekkelig irritasjon hos Churchill til at han sendte den amerikanske presidenten et telegram om saken.

²²⁸ 23. september 1945 publiserte *Reuters* deler av Trumans brev. Rapporten med Harrisons anbefalinger ble offisielt publisert 29. september 1945. Editorial note, PDJA, vol.1:107; Cohen, 1982:58; Waage, 2013:93.

²²⁹ Neff, 1995:32.

²³⁰ Den arabiske liga ble opprettet 22. mars 1945. Den besto av Egypt, Irak, Jemen, Libanon, Saudi-Arabia, Syria, Transjordan og Palestina. Palestinske delegater møtte i fraværet av et eget palestinsk lederskap. Butenschön, 2008:191-192; Cohen, 1982:187; Neff, 1995:30-34; Waage, 2013:110-111.

²³¹ Neff, 1995:25 og 34; Cohen, 1982:50 og 60.

²³² Ordspill på "to err is human". Cohen, 1982:44.

²³³ "The striped-pants boys of the departement". Cohen, 1982:52 og 59; Louis, 1984:194; Neff, 1995:31 og 35-37.

²³⁴ Louis, 1984:178-179.

²³⁵ Standard Oil of California hadde konsesjon på oljeutvinning fra 1938, før etableringen av *Aramco* (Arabian-American Oil Company) i 1944. Louis, 1984:183-184.

Churchill betraktet Midtøsten som britisk revir, men Roosevelt løste situasjonen ved å forsikre om at amerikanerne ikke hadde til hensikt å nærme seg britiske oljefelt i Iran og Irak. Beroliget svarte Churchill at britene skulle holde seg unna de amerikanske interessene i Saudi-Arabia. Grunnlaget var dermed lagt for en felles britisk-amerikansk forståelse om at Iran og Irak «tilhørte» britene, mens Saudi-Arabia var USAs økonomiske interesseområde.²³⁶

Stalin, Roosevelt og Churchill møttes på Yalta i februar 1945. På vei hjem fra konferansen hadde Roosevelt egne møter med flere arabiske herskere, blant dem Ibn Saud.²³⁷ Den amerikanske presidenten ba Ibn Saud om råd i en vanskelig sak: De jødiske ofrene etter Hitlers folkemord hadde ikke noe land å returnere til. Kongen av Saudi-Arabia svarte kontant at okkuperte områder av Tyskland virket som en naturlig løsning på det problemet, og fortsatte: «La fienden og undertrykkeren betale. Det er slik vi arabere fører krig. Det er den kriminelle som skal gjøre bot for skaden, ikke den uskyldige som står ved siden av. Hvilken skade har araberne påført jødene i Europa?»²³⁸ Ibn Saud tilføyde at det var arabisk skikk å fordele overlevende og ofre etter en krig mellom de seirende stammene i samsvar med stammens størrelse, rikdom og ressurser i form av mat og vann. I den allierte leiren var det femti land, mens Palestina var lite, fattig på landområder og hadde dessuten tatt imot mer enn sin andel av de europeiske flyktningene allerede.²³⁹

I møtet med Roosevelt uttalte Ibn Saud videre at han ville ha uavhengighet for sitt folk og sitt land, som i motsetning til andre arabiske stater ikke hadde vært okkupert eller «beskyttet» av kolonimaktene. Den saudiske kongen ønsket imidlertid vennskap med amerikanerne fordi USA var frihetens beskytter, amerikanerne hadde ikke kolonier og de hadde ikke slaver. Roosevelt forsikret Ibn Saud om at han hadde USAs vennskap, et løfte den amerikanske presidenten igjen bekreftet bare en uke før han døde. Uttalelsen var helt i tråd med holdningen til fagfolkene i det amerikanske utenriksdepartementet, som presiserte hvor viktig det var å ha god kontakt med de arabiske lederne på grunn av oljen i Midtøsten.²⁴⁰

²³⁶ Louis, 1984:188.

²³⁷ Roosevelt møtte Ibn Saud i Great Bitter Lake ved Suez-kanalen 14. februar 1945. Anderson, 1981:31-32; Cohen, 1982:191; Khalidi (red.), 2005:509; Louis, 1984:165-166; Morris, 2001:171-172; Self, 2010:76.

²³⁸ ”Make the enemy and the oppressor pay; that is how we Arabs wage war. Amends should be made by the criminal, not by the innocent bystander. What injury have Arabs done to the Jews of Europe?” Khalidi (red.), 2005:510.

²³⁹ Khalidi (red.), 2005:511.

²⁴⁰ Truman avla eden som USAs president 12. april 1945. Anderson, 1981:54; Khalidi (red.), 2005:511.

I oktober 1945 reiste ministrene fra flere arabiske land til Washington for å ha et avtalt møte med presidenten.²⁴¹ Ministrenes agenda var å ta opp at sionismen truet de amerikanske interessene i Midtøsten, der Sovjetunionen nå stod klar til å overta USAs posisjon. Men Truman valgte å utsette møtet på grunn av det kommende kongressvalget i november, og ministrene måtte vente i Washington i fire uker før presidenten var klar for å treffe dem.²⁴²

Da møtet ble avholdt, innledet presidentens talsmann med å lese opp en uttalelse, noe som ga få rom for muntlige innspill fra ministrene. Truman avrundet med å si «Beklager, mine herrer, men jeg må svare tusenvis som er ivrige på at sionismen skal nå sine mål; jeg har ikke tusenvis av arabere blant mine velgere».²⁴³

Trumans uttalelser skapte betydelig irritasjon og uro både i arabiske land, hos britene og i det amerikanske utenriksdepartementet. Presidentens medarbeidere måtte ved flere anledninger ha oppklaringssamtaler med representanter fra Midtøsten for å forsikre dem om at USAs politikk ikke var endret. Den britiske regjeringen var oppgitt fordi Trumans utspill gikk mot den felles forståelsen som tidligere hadde eksistert mellom Storbritannia og USA om ansvars- og områdedeling i Midtøsten. Attlee og regjeringen måtte dessuten forholde seg til reaksjonene i de arabiske landene, noe som ikke akkurat bedret britenes humør.²⁴⁴

Låneforhandlinger i Washington

I august 1945 kuttet Truman *Lend-Lease*-avtalen.²⁴⁵ Forholdet mellom USA og Storbritannia, som allerede var anstrengt etter Trumans uttalelser om de jødiske flyktingene, kjølnet ytterligere. Høsten 1945 ble preget av lange og tøffe økonomiske forhandlinger i Washington der britene ønsket mer penger enn det amerikanerne var villige til å gi. Lånesaken vakte dessuten motstand både i den amerikanske befolkningen og hos den jødiske lobbyen. I befolkningen var det frykt for at lånet ikke ville bli betalt tilbake, mens sionistene mente at den britiske regjeringen ville finansiere sin restriktive Palestina-politikk med amerikanske penger.

²⁴¹ Ministrene var fra Egypt, Saudi-Arabia, Libanon og Syria. Dessuten møtte generalkonsulen til Palestina. Khalidi (red.), 2005:512.

²⁴² Khalidi (red.), 2005:512.

²⁴³ "I'm sorry, gentlemen, but I have to answer hundreds of thousands who are anxious for the success of Zionism; I do not have hundreds of thousands of Arabs among my constituents". Cohen, 1982:51.

²⁴⁴ Cohen, 1982:52-55; Cohen og Kolinsky (red.), 1998:225.

²⁴⁵ *Lend-Lease Act* ble vedtatt i Kongressen i mars 1941, og gjorde det mulig for den amerikanske presidenten å gi den økonomiske eller militære støtten han mente var nødvendig i kampen mot nazismen. Self, 2010:75.

Deler av den sionistiske bevegelsen ville presse USA til ikke å innvilge lån til Storbritannia på grunn av politikken i Palestina.²⁴⁶

Attlee og regjeringen måtte ha et godt samarbeid med de arabiske landene for å kunne opprettholde de britiske interessene, som gjaldt oljen, strategiske baser og adgang til Suez-kanalen. Egypts og Iraks mål om full uavhengighet var derfor en kilde til britisk bekymring. Blant de arabiske lederne var det kun Transjordaners hersker Abdullah som ville regjere med britisk støtte. Palestina ble derfor sentralt i den britiske Midtøsten-politikken like etter krigen. Det britiske utenriksdepartementet mente at det ville bli en katastrofe for de strategiske interessene hvis Storbritannia ga etter for amerikansk eller sionistisk press. Jødisk innvandring mot palestinernes vilje krevde et tungt militært nærvær. Britene regnet ut at de ville trenge minst en ekstra divisjon i Palestina dersom en delingsplan skulle bli en realitet, men regjeringen mente at de ikke hadde flere styrker å avse før tidligst våren 1946. Frem til da var det nødvendig å ha de britiske styrkene stasjonert i de okkuperte områdene av Europa.²⁴⁷

Den britiske regjeringen måtte velge mellom en politikk som førte til lokalt opprør fra jødene i Palestina eller en politikk som kunne gi arabisk opprør over hele Midtøsten, i verste fall med mulig smitteeffekt til muslimene i India. Hensynet til det britiske imperiets 80 millioner muslimske innbyggere veide tyngst. Innvandringsrestriksjonene måtte opprettholdes. Hvitboken skulle i størst mulig grad være regjeringens styringsverktøy for å hindre at nye opprør brøt ut. Den britiske regjeringens mål var å involvere USA i en Midtøsten-løsning der de vestlige maktene fortsatt skulle være i Palestina, men nå for å begrense den sovjetiske innflytelsen. Britene måtte derfor vinne tid til de hadde flere militære styrker å disponere, eller til de hadde fått bistand fra USA eller FN i Palestina. Men strategien til regjeringen i London slo ikke helt til. Truman kompliserte situasjonen for britene da han gikk ut med støtte til sionistene i saken om de jødiske flyktningene.²⁴⁸

Flere sentrale britiske politikere, blant dem utenriksminister Bevin og tidligere statsminister Churchill, mente at løsningen på den jødiske flyktningekrisen også måtte finnes i Europa. 100 000 nye innvandrere ville påvirke den demografiske sammensetningen i Palestina, der det i 1945 bodde 1,2 millioner palestinere og 600 000 jøder. Og hvem skulle eventuelt finansiere bosettingen av flyktningene?

²⁴⁶ Anderson, 1981:95; Cohen, 1982:29-30; Heller, 2000:27; Self, 2010:77-83.

²⁴⁷ Anderson, 1981:84; Cohen, 1982:25-26, 36-37 og 63; Cohen og Kolinsky (red.), 1998:224; Neff, 1995:35-37.

²⁴⁸ Cohen, 1982:15-16, 25-26 og 37; Cohen og Kolinsky (red.), 1998:224-225; Neff, 1995:37.

Med en slunken statskasse var det i hvert fall ikke mulig for britene å bidra, varslet regjeringen i London.²⁴⁹

Lånesaken ble til slutt avgjort i britisk favør. En av grunnene var USAs bekymring for Sovjetunionen. Amerikanerne kom frem til at det var en fordel å ha en økonomisk kapabel partner med på laget mot den kommunistiske fremveksten, men britene måtte akseptere en avtale som var langt dårligere enn det de hadde håpet på. Lord Keynes hadde foreslått at Storbritannia skulle få opp mot 6 milliarder dollar i gave fra USA.

Til slutt måtte britene godta et lån på 3,75 milliarder dollar. Den britiske regjeringen måtte dessuten forplikte seg til omfattende endringer i handelspolitikken. USA ville ha slutt på de proteksjonistiske handelsfortrinnene innad i det britiske imperiet, som bare gjaldt for de landene som lå under Storbritannias styre. 6. desember 1945 ble låneavtalen omsider undertegnet.²⁵⁰

Sionistisk opprør for en jødisk stat

Nahum Goldmann, den amerikanske sionistbevegelsens moderate leder, var bekymret for om det i det hele tatt ville bli noe av den jødiske staten. 18. september 1945 skrev han to brev som han sendte til henholdsvis David Ben-Gurion og til den langt mer radikale rabbi Abba Hillel Silver, som tilhørte den amerikanske sionistbevegelsen.²⁵¹

I brevet til Ben-Gurion skrev Goldmann: «Uten en stat kan det bli umulig å organisere en stor innvandring og absorbere den... Vi har støtte til innvandringen fra alle, selv fra ikke-sionister og anti-sionister, men når det kommer til saken med staten, tviler de fleste, de er ikke så ivrige og ikke så overbeviste».²⁵² Goldmann mente at det nyopprettede FN ville bli en vanskeligere organisasjon å manøvrere i enn det gamle Folkeforbundet.²⁵³ Antagelig måtte sionistene ta stilling til en delingsplan eller en internasjonal tilsynsordning gjennom FN, slik tilfellet var for de tidligere italienske koloniene. Den britiske regjeringen ville sannsynligvis overlate Kypros og Palestina til FN, uten at det var tatt en avgjørelse om den jødiske staten først.

²⁴⁹ Segev, 2001:492; Waage, 2013:93.

²⁵⁰ Anderson, 1981:63 og 130-132; Self, 2010:77-83.

²⁵¹ Louis, 1984:444; Neff, 1995:21-22.

²⁵² Goldmann til Ben-Gurion 18. september 1945 "Without the status of a state it may even be impossible to organize a large immigration and absorb it...We can get everybody, even the non- and anti-Zionist to help us on immigration; when it comes to the issue of the state most have doubts and are not too eager and not too convinced.", PDJA, vol.1:115-117.

²⁵³ FN, De forente nasjoner, ble opprettet 24. oktober 1945. Butenschøn, 2008:186.

Dermed ville opprettelsen av den jødiske staten bli utsatt til FN-maskineriet var oppe og gikk, mente Goldmann.²⁵⁴

Den arabiske liga varslet om at de ville starte med økonomiske sanksjoner mot *Yishuv*, det jødiske samfunnet i Palestina. Goldmann var urolig for den økonomiske siden av boikotten. Sionistorganisasjonen var ikke i stand til å ta seg av eller finne hus til en stor mengde nye jødiske innvandrere uten økt tilførsel av penger først. I brevet til rabbi Silver ga Goldmann uttrykk for sin frykt for at britene og andre i så fall ville si at sionistene hadde mislyktes da de fikk sjansen.²⁵⁵ Samtidig mente Goldmann at de 100 000 innreisetilletsene ikke kunne avslås, dersom sionistene virkelig skulle få dem.²⁵⁶

To dager senere holdt *Jewish Agency* et møte i London der en plan fra Ben-Gurion ble vedtatt: Alle samtaler med den britiske regjeringen ble avlyst. Dørene til Palestina skulle holdes åpne, om nødvendig med makt. Ben-Gurion leste deretter opp et utkast til en kunngjøring som skulle sendes ut, der sionistene understreket at det nå handlet om den jødiske statens fremtid. Det første skrittet i kampen var å fjerne hvitboken med alle dens begrensninger. Inntil det var oppnådd, skulle det ikke forhandles med britene. Chaim Weizmann skulle annonsere at han ville gå av. Propagandakampanjer i Storbritannia, USA og land i det britiske imperiet skulle startes. Militante jødiske grupper erklærte at britiske styrker var reelle angrepsmål. Britene skulle presses ut fra Palestina.²⁵⁷

Fra 1. oktober 1945 gikk *Haganah*, *Irgun* og *Stern*-gjengen sammen om å danne «Hebraisk Opprørsbevegelse».²⁵⁸ Den «offisielle» jødiske hæren *Haganah* innledet dermed samarbeid med grupper som de bare noen måneder tidligere hadde kalt terrorister og jaktet på i fellesskap med britiske styrker. Alliansen ble inngått for å hindre at *Irgun* og *Stern*-gjengen skulle få sterkere fotfeste innen *Yishuv*, der politikken til *Jewish Agency* ble stadig mer upopulær. *Haganah* skulle utføre målrettede sabotasjeaksjoner, der hensikten var å få maksimal oppmerksomhet og medieomtale.

²⁵⁴ Libya, Somalia og Eritrea var tidligere italienske kolonier og kom under FNs internasjonale tilsyn, "overgangsordningen" før de skulle bli selvstendige stater. PDJA, vol.1:115-120; Louis, 1984:265-266.

²⁵⁵ Goldmann til Silver 18. september 1945, "It is, therefore my deep conviction that even if we could get 100,000 certificats without governmental or semi-governmental powers, we will not be able to take care of these immigrants within a short time [...] Without large amounts of money we will not be able to house, feed, and absorb them into the Palestine economy. If this will happen, as it is quite possible that it may, the British and all our enemies will, after a year, be able to point out that Zionism cannot solve the problem of the jewish immigrants." PDJA, vol.1:119.

²⁵⁶ Goldmann til Ben-Gurion 18. september 1945, PDJA vol.1:115.

²⁵⁷ Møtereferat fra *Jewish Agency Executive* 19. september 1945, PDJA vol.1:120-125; Goldmann til Zionist Activists (Latin America) 27. september 1945, PDJA vol.1:144-146; Jewish Agency Executive (London) til Jewish Agency Executive (New York) 28. september 1945, PDJA vol.1:147.

²⁵⁸ *Tnu'at Hameri Ha'ivri – Hebrew Rebellion Movement*. Begin, 1951:188-193; Heller, 2000:116; Morris, 2001:176.

Aksjonene inkluderte løslatelsen av illegale immigranter fra britenes interneringsleire, sprengning av jernbanelinjer og senkning av britiske skip. Væpnede styrker fra *Haganah* skulle dessuten beskytte skipene med de illegale innvandrerne. Ben-Gurion støttet opprøret, men uten å informere sine kollegaer i sionistorganisasjonen i London om at han gjorde det.²⁵⁹

Utviklingen av en hard og kompromissløs motstandsbevegelse var den sionistiske motreaksjonen etter Holocaust og nazismen. Både *Irgun* og *Stern*-gjengen anså vold som et legitimt politisk virkemiddel. De mente at britene aldri ville akseptere verken en jødisk majoritet eller økt jødisk innvandring til Palestina. Jødene måtte selv kjempe frem sin sak med alle nødvendige midler mot den fremste fienden, som var britene, ikke palestinerne. Jødene hadde ikke noe annet valg enn «å leve med sverdet», mente de ytterliggående gruppene.²⁶⁰ Inspirasjonen kom både fra *Irguns* første leder Vladimir (Ze'ev) Jabotinsky, fra fascistisk ideologi og fra ekstreme sionistbevegelser i Polen, fødelandet til Menachem Begin, som overtok lederskapet i *Irgun* etter Jabotinskys død. *Stern*-gjengen var ledet av Yitzhak Shamir. I likhet med Begin skulle han senere bli både leder av partiet *Likud* og statsminister i Israel.²⁶¹

Dagen før den årlige markeringen av Balfour-dagen ble en rekke jernbanelinjer i Palestina sprengt i en nøye koordinert sabotasjeaksjon. I stedet for feiring brøt det ut store arabiske demonstrasjoner i Syria, Egypt, Libanon og Irak 2. november 1945.²⁶²

Britiske krumspring om innvandringskvoter

Umiddelbart etter nyheten om sprengningen av jernbanelinjene ble Weizmann og Moshe Shertok innkalt på teppet til utenriksminister Bevin. Bevin spurte rett ut om sabotasjeaksjonen var signalet om at sionistbevegelsen ville avgjøre Palestina-spørsmålet med makt. Weizmann svarte at både han og Shertok var mot bruken av vold, men at aksjonen hadde vært utløst på grunn av frustrasjon over mangelen på forpliktende politiske uttalelser om den jødiske staten.

²⁵⁹ Cohen, 1982:69-71; Khalidi (red.), 2005:602; Morris, 2001:175-176.

²⁶⁰ Morris, 2001:135.

²⁶¹ Menachem Begin (1913-1992) mottok Nobels fredspris sammen med Anwar Sadat i 1978. Begin var statsminister i Israel fra 1977-1983 og beordret invasjonen av Libanon i 1982. Morris, 2001:479; Shlaim, 2000:353 og 377-379; Waage, 2013:89-90.

²⁶² Rapport fra Moshe Shertok 2. november 1945, PDJA vol.1:184-188; Weizmann til *Jewish Community of Palestine* 2. november 1945, Weizmann Letters, vol. xxii:71-72; Begin, 1951:186; Cohen, 1982:72-73; Morris, 2001:176; Neff, 1995:34.

Weizmann visste ikke selv om aksjonen før han leste om den i avisen, men han greide ikke å overbevise den britiske utenriksministeren om at *Jewish Agency* ikke hadde noe med terroren å gjøre. Bevin påpekte at sabotasjeaksjonen åpenbart måtte ha vært planlagt i lang tid. Skylden for den forsinkede avklaringen om den jødiske staten la Bevin i stor grad på den amerikanske regjeringen, som etter hans mening lot innenrikspolitiske hensyn styre over utenrikspolitikken.²⁶³

Militære forsterkninger ble sendt til Palestina, slik at ved utgangen av 1945 var den britiske styrken utvidet til 80 000 mann. Kampen mot den illegale innvandringen ble forsterket med fly og skip som patruljerte langs kysten. Langs veiene ble det satt opp flere militære kontrollposter. Portforbud ble innført etter hvert utbrudd av vold, og mistenkte terrorister ble deportert. Politikerne i London diskuterte flere ganger om de britiske styrkene skulle ta en offensiv eller en defensiv rolle i kampen mot terroren. Regjeringen avgjorde at britiske styrker ikke skulle angripe med mindre de ble angrepet først.²⁶⁴

Imidlertid var det ikke militære svakheter, men politiske grunner til at britene inntil videre valgte å unngå enda hardere reaksjoner mot terroren. Britisk etterretning mente at de hadde funnet tilstrekkelig bevis på kontakten mellom *Jewish Agency* og de jødiske terrorgruppene. Regjeringen i London mente at offensive aksjoner mot de ytterliggående jødiske gruppene ville utløse nye bølger av vold. Utfallet ville bli væpnet kamp hvis britiske styrker gikk til aksjon mot flyktningskip som nå var beskyttet av *Haganah*.²⁶⁵

Britene fryktet at konfrontasjon var et mål i seg selv for *Haganah*, selv om det også ville føre til jødiske tap. Attlee og regjeringen vurderte at aksjoner ville slå negativt ut for britene, men samtidig kunne de gi politisk gevinst til den sionistiske saken på grunn av verdensopinionens sympati for de jødiske flyktingene. Først ville britene prøve en politisk løsning som også inkluderte amerikanerne. Attlee ville dessuten ha en avtale om avvæpning av de militante jødiske gruppene. Det britiske svaret på presset fra amerikanere, sionister, palestinere, den arabiske verden forøvrig samt verdensopinionen, var å kjøpe seg tid ved å opprette en kommisjon.²⁶⁶

²⁶³ Rapport fra Moshe Shertok 2. november 1945, PDJA vol.1:184-188.

²⁶⁴ Cohen, 1982:74.

²⁶⁵ Jerusalem (*Jewish Agency Executive*) til Shertok 26. november 1945, PDJA, vol.1:220; Cohen, 1982:73-75 og 99.

²⁶⁶ *The Anglo-American Committee of Inquiry on Palestine* ble opprettet etter et initiativ fra utenriksminister Bevin 4. oktober 1945. Truman ville imidlertid vente med den offentlige uttalelsen om den amerikanske deltakelsen i kommisjonen til et lokalvalg i New York var over. 13. november kom den offisielle uttalelsen fra USA. Cohen, 1982:61; Heller, 2000:28; Morris, 2001:177; Neff, 1995:33; Waage, 2013:93-94.

Forholdene i Palestina måtte derfor ikke komme ut av britenes kontroll så lenge kommisjonen undersøkte situasjonen på bakken. I tillegg hastet det for den britiske regjeringen med å få en avklaring rundt nye innvandringskvoter. Innreisetillatelsene som var vedtatt gjennom hvitboken i 1939 var i ferd med å bli brukt opp.²⁶⁷

1. januar 1946 avgjorde den britiske regjeringen at kvoten for lovlige innvandringer skulle økes til 1500 i måneden. Vedtaket fikk tilbakevirkende kraft slik at det skulle gjelde fra 15. desember 1945.²⁶⁸ Britene hadde på forhånd hatt forslaget om innvandringsøkning ute på høring. Den arabiske liga uttalte at den ikke aksepterte noen kvoteendring som den antok var kommet etter sionistisk press. Attlee og regjeringen besluttet at økningen skulle gjennomføres uansett, med eller uten støtte fra de arabiske landene. Kolonidepartementet innvendte at Arbeiderpartiregjeringen i så fall gikk imot Storbritannias egen vedtatte politikk om at den jødiske innvandringen bare kunne fortsette hvis palestinerne godkjente det.²⁶⁹

Etter råd fra utenriksminister Bevin, ventet derfor Attlee med den *offisielle* uttalelsen om økningen på innvandringskvoten. Utenriksdepartementet gjorde deretter et nytt forsøk på å komme til enighet med Den arabiske liga. Overhodene for de arabiske landene ble kontaktet en etter en, og anmodet om å akseptere økningen som en humanitær gest, i det minste inntil kommisjonen var ferdig med arbeidet sitt. De arabiske lederne uttrykte sin personlige sympati for den menneskelige siden av saken, men ingen ønsket å gi en offisiell uttalelse. Den arabiske liga ville stå samlet. Regjeringen i London tolket det slik at de arabiske statene var uvillige til å gi direkte støtte, men at de sannsynligvis heller ikke ville protestere eller starte nye opprør. I slutten av januar 1946 ble den nye kvoten for innvandringer til Palestina endret fra 1000 til 1500 per måned, men økningen gjaldt bare for tre måneder.²⁷⁰

Samme måned startet arbeidet til den anglo-amerikanske kommisjonen som skulle vurdere hvor mange jødiske flyktninger som kunne bosettes i sine opprinnelige hjemland, og hvor mange som ville bosette seg i andre land. Tolv menn, seks britiske og seks amerikanske, av vittige tunger raskt døpt «de tolv apostlene», utgjorde kommisjonen. Britene lyktes dermed i å trekke amerikanerne tettere inn i Palestina-spørsmålet.

²⁶⁷ Uttalelse fra *Jewish Agency* i London 13. november 1945, PDJA, vol.1: 202-203;

Weizmann til Felix Frankfurter 16. november 1945, Weizmann Letters, vol. xxii:72-73; Cohen, 1982:98-99.

²⁶⁸ Shertok til Martin 28. August 1945, PDJA, vol. 1:97-98; Ben-Gurion til Gruenbom 20. september 1945, PDJA, vol. 1:126-127; Cohen, 1982:96-97; Morris, 2001:175.

²⁶⁹ Cohen, 1982:96-97.

²⁷⁰ Cohen, 1982:98-100.

Nå satset den britiske regjeringen på at den skulle få et pusterom frem til april, da kommisjonen skulle levere sin ferdige rapport.²⁷¹ Like før jul hadde imidlertid den amerikanske Kongressen vedtatt at det skulle være fri adgang for jøder til Palestina for å bygge opp det jødiske nasjonalhjemmet der. Palestina skulle være «et demokratisk samvelde der alle, uavhengig av rase eller overbevisning, skulle ha samme rettigheter».²⁷² Sionistene hadde ønsket seg mer enn en uttalelse om et samvelde. Palestinerne protesterte fordi vedtaket åpnet for ubegrenset jødisk innvandring. Kongressens vedtak endret ikke på den politiske situasjonen og fikk derfor ingen praktisk betydning i Palestina, men sionistene forstod at de heretter kunne gjøre regning med å få USAs støtte.²⁷³

Mot et kjøligere politisk klima

Storbritannia var fortsatt preget av «spøkelsene» etter statsminister Neville Chamberlains avtale med Hitler på München-konferansen i 1938. Den britiske holdningen var at Storbritannia stod alene igjen etter krigen for å forsvare posisjonene i Europa mot den økende trusselen fra Sovjetunionen. Britene ville hindre at USA trakk seg tilbake for å føre en isolasjonistisk politikk og prøvde på ulike måter å påvirke amerikanerne til å ta en større del av ansvaret for verdenspolitikken.²⁷⁴

5. mars 1946 besøkte tidligere statsminister Winston Churchill den lille byen Fulton i Missouri. De 7000 som møtte opp på Westminster College fikk høre Churchill oppfordre USA og Storbritannia til å stå sammen i et militært samarbeid. Verden gikk inn i atomalderens tid, og kommunismen truet den frie, vestlige verdens verdier. «Et jernteppe har senket seg fra Stettin i Baltikum til Trieste i Adriaterhavet.[...] befolkningen rundt ligger i det jeg må kalle Sovjet-sfæren, og alle er utsatt ikke bare for en eller annen type sovjetisk innflytelse, men også en økende grad av kontroll fra Moskva», sa Churchill i sin «jernteppetale».²⁷⁵

²⁷¹ Cohen, 1982:98-100; Glubb, 1957:59; Morris, 2001:177-178; Neff, 1995:37.

²⁷² "Establish Palestine as a democratic commonwealth in which all men, regardless of race and creed, shall have equal rights". Neff, 1995:35.

²⁷³ Vedtaket ble gjort 19. desember 1945. Neff, 1995:35.

²⁷⁴ Anderson, 1981:100; Gerald Hughes, 2014:4-12.

²⁷⁵ "From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent [...] and the populations around them lie in what I must call the Soviet Sphere, and all are subject in one form or another, not only to Soviet influence but to a very high and, in many cases, increasing measures of control from Moscow." Anderson, 1981:110-112.

Talen fikk stor oppmerksomhet, men mottakelsen var blandet i Storbritannia. Utenriksminister Bevin mente at Churchill hadde vist dårlig vurderingsevne ved å si «rett ting til feil tid».²⁷⁶ Tidspunktet ble sagt å være ødeleggende for det nyopprettede FN. Innad i det britiske utenriksdepartementet var det derimot stor tilfredshet blant diplomatene, som mente at Churchill hadde vekket USA til å ta opp kampen for verdens demokratiske rettigheter. Fagfolkene i det amerikanske utenriksdepartementet var i stillhet enige med sine britiske kollegaer.²⁷⁷

Men det amerikanske folket likte ikke Churchills tale. President Truman mottok en rekke sinte brev som kritiserte det britiske imperiet for å ha millioner av slaver, og for å la USA betale Storbritannias regninger. For Truman ble brevene et klart uttrykk for at mange amerikanere verken hadde tillit til han som president, eller til politikken som den amerikanske regjeringen førte. Internt mente både Truman og administrasjonen at Churchill hadde rett i sine analyser av situasjonen. Presidenten hadde heller ikke hatt noen motforestillinger til innholdet da Churchill lot han lese talen på forhånd. Likevel hevdet Truman på en pressekonferanse 8. mars 1946 at han ikke hadde kjent til temaet for Churchills tale. Men verken Truman eller utenriksminister Byrnes tok sjansen på å støtte Churchill offentlig etter å ha sett motstanden som talen utløste i den amerikanske befolkningen.²⁷⁸

Imperiet vakler

Arbeiderpartiet hadde gått til valg på løftet om at India, selve juvelen i det britiske imperiets krone, skulle få sin selvstendighet. Statsminister Attlee mente at det heller ikke var åpenbart at Storbritannia skulle fortsette å holde på sine posisjoner rundt Middelhavet. Både teknologien og behovene hadde endret seg. Det britiske imperiet var bygget opp i en tid da sjømaktene hersket over verden. Nå tvang endringene seg frem for den gamle kolonimakten. Flere land i Midtøsten søkte selvstyre, og det var bare et spørsmål om tid før Frankrike trakk seg helt ut av sine mandatområder. Attlee oppfordret sine kollegaer til ikke å la sentimentale følelser styre når politiske prioriteringer måtte gjøres. Regjeringen kunne ikke lenger velge kostbare administrative og militære løsninger for å holde det britiske imperiet sammen. Politikken skulle gjennomføres med lånte penger fra USA.

²⁷⁶ "Right thing at the wrong time". Anderson, 1981:113.

²⁷⁷ Anderson, 1981:112-115 og 141.

²⁷⁸ Anderson, 1981:115-116 og 141-142.

I større grad enn tidligere kom det kritiske bemerkninger fra Washington til de britiske disposisjonene.²⁷⁹

Regjeringen i London måtte finne løsninger som sikret fremtidig britisk innflytelse, og som samtidig hindret at Sovjetunionen rykket inn for å overta franske og britiske posisjoner. Internt diskuterte britene at hvis ikke de selv kunne beholde sine strategiske områder, var den nest beste løsningen at ingen andre fikk dem heller. Derfor var det bedre at Palestina gikk til FN. Balfour-erklæringen var ikke Storbritannias politikk alene, men hele verdens politikk etter vedtaket i Folkeforbundet, mente britene. Som et ledd i politikken med å begrense de britiske forpliktelsene, fikk emir Abdullah nå sin belønning for å ha støttet britene under den andre verdenskrigen. Fra 25. mai 1946 skulle Transjordan være en selvstendig stat under det offisielle navnet Det hashemittiske kongedømmet av Jordan.²⁸⁰

Nyheten vakte glede blant folk i Transjordan. Begeistringen skal ha blitt forsterket da det kom meldinger om at hebraisk presse og jødiske organisasjoner var misfornøyde over avgjørelsen, het det i rapporter fra den britiske «ambassadøren» i Transjordan, sir Alec Kirkbride.²⁸¹ Den eneste kilden til jordansk bekymring som britene kunne spore, var om den nye staten kunne stå på egne bein i utenrikssaker.²⁸²

Fra Washington kom det derimot advarende ord til britene: «Det er liten tvil om at han [Abdullah] vil utnytte enhver mulighet til å forme det lille kongeriket sitt etter mønster fra sine frustrerte drømmer».²⁸³ Ønsket om å overgå erkerivalene i Saudi-Arabia og Egypt ville føre til at Abdullah igjen kom til å prøve å herske over Stor-Syria. Washington presiserte dessuten at Jordan ville få et svakt selvstendig inntektsgrunnlag, og derfor kom til å bli sterkt avhengig av Storbritannia, både militært og økonomisk. I følge den anglo-transjordanske avtalen skulle britene fortsatt dekke utgiftene til den jordanske hæren. Britene ble minnet på at den regningen hadde kommet på hele 8 millioner dollar i 1945.²⁸⁴

²⁷⁹ Louis, 1984:274-280.

²⁸⁰ Shlaim, 1988:72.

²⁸¹ Sir Alec Kirkbrides tittel var *British Resident in Amman*. I.J. Linton til Det britiske utenriksdepartementet 22. januar 1946, PDJA, vol.1:240.

²⁸² Cunningham til koloniminister Hall 6. februar 1946 og 8. mars 1946. Følgerev og månedlig rapport for Transjordan fra Kirkbride for januar og februar 1946, CO 537/1840.

²⁸³ Washington til Det britiske utenriksdepartementet 6. mai 1946. "There is little doubt that he will press every advantage to develop his little Kingdom along his frustrated [sic] dreams". I brevet vises det til en artikkel om Abdullah og Stor-Syria fra *New York Times*, datert 2. mai 1946. CO 537/1849.

²⁸⁴ Washington til Det britiske utenriksdepartementet 6. mai 1946, CO 537/1849.

Jewish Agency uttrykte sin forbauselse over at Transjordan fikk uavhengig status før den anglo-amerikanske kommisjonen hadde avsluttet arbeidet sitt. Fremtiden til Transjordan burde ikke avgjøres før det var bestemt hva som skulle skje med *hele* Palestina, som *Jewish Agency* mente var det opprinnelige mandatområdet med begge sider av Jordan-elva, før justeringene gjennom Churchills hvitbok i 1922.²⁸⁵

Sionistene gav dessuten uttrykk for at britenes beslutning hadde kommet som en overraskelse også på amerikanerne. David Ben-Gurion mente derimot at Transjordans uavhengighet var gode nyheter. At den britiske regjeringen valgte å opprette en stat der det bare bodde noen få hundre tusen nomader, var for han bekræftelsen på at det måtte bli noe av den jødiske staten. I hans øyne var det dessuten nok et tegn på det britiske imperiets svakhet.²⁸⁶

Endringene i Midtøsten kom til uttrykk flere steder. Frankrike trakk seg formelt ut av Libanon i april 1946. Selv om britene uttrykte en viss skadefryd over at den gamle rivalen måtte gi seg, var det heller ikke en strategisk ønskesituasjon for Storbritannia. Uavhengige arabiske stater ville virke som en motivasjon for andre land. Flere uavhengige stater kunne dessuten slå seg sammen til et arabisk samvelde under en hersker. Antagelig var det bare et tidsspørsmål før det igjen ble snakk om opprettelsen av Stor-Syria.²⁸⁷

²⁸⁵ Linton til Det britiske kolonidepartementet 14. mars 1946, PDJA, vol.1:309-312.

²⁸⁶ Linton til Det britiske utenriksdepartementet 22. januar 1946, PDJA, vol 1: 240; Silver og Wise til president Truman 25. januar 1946, PDJA vol.1:241; Epstein til Linton 4. februar 1946, PDJA vol.1:249-250.

²⁸⁷ Libanon erklærte sin uavhengighet 21. september 1943. Frankrike trakk ut sine styrker fra Libanon og Syria først 15. april 1946. Louis, 1984:170-172; Rogan, 2011:303-310; Shlaim, 1988:73.

Veien til Damaskus

Storbritannia måtte forhandle frem en ny avtale med Transjordan fordi landets juridiske status skulle endres fra britisk mandatområde til selvstendig stat.²⁸⁸ Attlee og Abdullah møtte hverandre i London 13. mars 1946, med Kirkbride på sidelinjen som tolk og referent.²⁸⁹

Krigen hadde svekket Europas, Tysklands og Japans posisjon i verdenspolitikken, sa Abdullah. Han antok at Sovjetunionens mål var å ekspandere mot Middelhavet og Den persiske bukten, ettersom landet nå førte en aktiv politikk mot Iran og Kurdistan.²⁹⁰ Abdullah foreslo å løse den nye trusselsituasjonen ved å bygge opp en forsvarsfront bestående av Tyrkia, Iran og Afghanistan, støttet av «den fruktbare halvmånen» fra Basra til Akaba.²⁹¹ Ettersom Frankrike var på vei ut av Midtøsten og den arabiske saken ikke var samlet, mente Abdullah at det var viktig at Syria fikk en leder som stod på vennskapelig fot med britene. Abdullah forsikret deretter Attlee om at hans vennskap med britene gikk foran alt.²⁹²

Britenes vanskelige situasjon med sionistene i Palestina var også et tema som ble diskutert. Hvis situasjonen gikk over palestinernes toleransegrense, ville resultatet bli et blodbad, mente Abdullah. Palestinerne tolkning var at jødene forsøkte å vise styrke overfor britene. Om palestinerne fortsatte å være passive, var det kun for å gjøre det tydelig for verden hvem som var den aggressive parten. Hvitbokens politikk var akseptabel for palestinerne, fordi den begrenset innvandringen og jordsalget. Abdullah tilføyde at han personlig var imot den arabiske boikotten av jødiske varer. Det gjorde at samarbeidet i Den arabiske liga var vanskelig.²⁹³ Statsminister Attlee fikk høre at verken Transjordan eller Irak likte utviklingen i Den arabiske liga. Begge land følte seg derfor tvunget til å trekke seg ut, hevdet Abdullah.²⁹⁴

²⁸⁸ 22. mars 1946 ble avtalen mellom Storbritannia og Transjordan undertegnet. Epstein til Jewish Agency Executive 26. mars 1946, PDJA, vol.1:322-324; Glubb, 1957:49-50.

²⁸⁹ Kirkbride snakket arabisk, Abdullah snakket ikke engelsk. Shlaim, 1988:38.

²⁹⁰ Martin til Howe 14. mars 1946. Referat av sir Alec Kirkbride fra møtet mellom Attlee og Abdullah 13. mars. CO 537/1847.

²⁹¹ "Den fruktbare halvmåne" tilsvarer dagens Israel og Palestina, Libanon, Syria, Jordan og Irak. Shlaim, 1988:25.

²⁹² Martin til Howe 14. mars 1946. Referat av sir Alec Kirkbride fra møtet mellom Attlee og Abdullah. CO 537/1847.

²⁹³ Shertok til formannen i FNs Generalforsamling 4. januar 1946. Egypt, Irak, Saudi-Arabia, Syria og Libanon erklærte økonomisk boikott mot jødene i Palestina. PDJA vol.1:231-233.

²⁹⁴ Martin til Howe 14. mars 1946. Referat av sir Alec Kirkbride fra møtet mellom Attlee og Abdullah. CO 537/1847.

Emiren tok deretter frem utkastet til en unionsavtale mellom Irak og Transjordan, der planen var å forene felles forsvar, utenrikspolitikk, valuta og skolepolitikk under hashemittenes offisielle flagg. Tyrkia ville sannsynligvis også bli med på samarbeidet, særlig med tanke på utviklingen i Sovjetunionen, trodde Abdullah.²⁹⁵

Britene konstaterte at Abdullah åpenbart hadde hatt planleggingsmøter med kongen av Irak og at emiren håpet å oppnå mer fra Storbritannia med avtaleutkastet på bordet. Abdullahs holdning overfor Den arabiske liga og hans gamle drøm om Stor-Syria var heller ikke ukjent for britene. Påstanden om at Transjordan og Irak ville trekke seg ut fra Den arabiske liga tok britene derfor ikke så høytidelig. De anså det for å være tomme trusler. I notatene etter møtet kommenterte Kirkbride nøkternt at temaet om å trekke seg ut av Ligaen hadde kommet opp, igjen. Han ba deretter om å bli instruert om hva slags offisiell holdning han som britisk representant i Amman skulle ha til det.²⁹⁶

En pinlig avsløring

Under Nürnberg-prosessen var det kommet frem papirer som dokumenterte at Hajj Amin al-Husseini, den tidligere muftien av Jerusalem, hadde samarbeidet med nazistene.²⁹⁷

Etter krigens slutt hadde den tidligere muftien levd et fritt og aktivt politisk liv i Paris. Jødiske organisasjoner presset på for å få han dømt for krigsforbrytelser. *Jewish Agency* hadde sendt en rapport til britene der det stod at Frankrike planla å løslate muftien.²⁹⁸

20. april 1946, noen dager før rapporten til den anglo-amerikanske kommisjonen skulle offentliggjøres, hevdet *New York Post* at den britiske regjeringen hadde valgt å overse rapporter som dokumenterte at muftien hadde samarbeidet med nazistene. Som følge av en avtale mellom Storbritannia og Frankrike var det derfor forventet at muftien snart ville dukke opp igjen i Midtøsten, het det videre i reportasjen.²⁹⁹

²⁹⁵ Martin til Howe 14. mars 1946, CO 537/1847; Britisk oversettelse av avtaleutkast mellom Abdullah og kongen av Irak, datert 19. mars 1946, CO 537/1847.

²⁹⁶ Martin til Howe 14. mars 1946. Beskjed fra sir Alec Kirkbride: "It will be noted that mention has again been made of leaving the Arab League. It is therefore important that I should be instructed as to what attitude to adopt in that connection." CO 537/1847.

²⁹⁷ Nürnberg-prosessen startet i november 1945 og varte til oktober 1946.

²⁹⁸ Rapporten reportasjen viser til, ble sendt til Det britiske utenriksdepartementet 26. februar 1946. Linton til Det britiske utenriksdepartementet 26. februar 1946, PDJA vol.1:298-299.

²⁹⁹ New York Post 20. april 1946 "*Documents prove Mufti a War Criminal*" av Arthur Burwich, Central Zionist Archives (heretter CZA) L35/34; Den britiske ambassaden i Washington til Det britiske utenriksdepartementet 1. mai 1946, "the British Government has chosen to ignore these reports [documentary evidence that prove mufti is a war criminal]. The Mufti, in what apparently is a deal between Britain and France, is expected to turn up soon in the Middle East." CO 537/1317.

Saken ble en alvorlig hodepine for Attlee og regjeringen. I den vestlige delen av verden var det sterk moralsk fordømmelse av muftiens valg av side under krigen. Den britiske politikken var upopulær fra før av, og Storbritannias omdømme ble ikke akkurat bedre av at *New York Post* fikk det til å se ut som om den britiske regjeringen ikke *ønsket* å gjøre noe med en mann som beviselig hadde samarbeidet med nazistene.³⁰⁰

Presset fra den arabiske verden var ikke mindre sterkt. Muftien var fortsatt en ubestridt lederskikkelse både for majoriteten av palestinerne og i den øvrige arabiske verden. Dessuten hadde han gjennomslagskraft langt utenfor Midtøsten på grunn av den religiøse posisjonen som stormufti. Den arabiske liga uttrykte sin største bekymring til britene og ba om at deporterte arabiske ledere fikk returnere til sine hjemland. De fryktet for at britene ville utlevere muftien til sionistene.³⁰¹ Hassan il Banna, lederen for Det muslimske brorskapet, ba om at muftien fikk returnere til Palestina eller til et annet arabisk land.³⁰² Sir Ronald Campbell, den britiske ambassadøren i Kairo, videresendte brevene til utenriksminister Bevin.³⁰³ Campbell opplyste Bevin om at han ikke kom til å svare Den arabiske liga ettersom «saken» ikke var avklart.³⁰⁴ Banna kom heller ikke til å få svar på sin henvendelse. «Jeg har ikke registrert at telegrammet fra Hassan II Banna er mottatt», opplyste Campbell i følgebrevet til Bevin.³⁰⁵

Den britiske regjeringen var smertelig klar over at det ville påvirke forholdet til deres andre samarbeidspartnere uansett hva de valgte å gjøre overfor muftien. Om Storbritannia bidro til utlevering slik de jødiske organisasjonene ønsket, ville det utløse voldsomme reaksjoner i den arabiske verden. Samtidig fryktet de for at den arabiske nasjonalistiske motstanden i hele Midtøsten ville bli styrket hvis muftien skulle komme seg tilbake dit. Et rykte om hans tilbakekomst hadde allerede ført til demonstrasjoner. Dersom britene derimot *ikke* bidro til utlevering av muftien, risikerte de voldsom motstand fra de jødiske organisasjonene og deres støttespillere, negative medieomtaler og styrking av anti-britiske holdninger i en tid der flere av imperiets kolonier allerede kjempet for selvstendighet. Spørsmålet var hvilke hensyn som skulle få veie tyngst.³⁰⁶

³⁰⁰ Cohen, 1982:189-190.

³⁰¹ Campbell (Kairo) til Bevin 9. april 1946, CO 537/1317.

³⁰² Thistlethwaite til Trafford Smith 1. november 1946. CO 573/1730.

³⁰³ Campbell (Kairo) til Bevin 18. april 1946. Telegrammet fra il Banna kom 3. april 1946, og oversettelsen ble videresendt Bevin 18. april 1946. CO 537/1317.

³⁰⁴ "I am returning no reply to this communication in view of the fact that the question has not yet been settled." Campbell (Kairo) til Bevin, 9. april 1946. CO 537/1317.

³⁰⁵ "I have not acknowledged receipt of Hassan El Banna's telegram". Campbell (Kairo) til Bevin, 18. april 1946. CO 537/1317.

³⁰⁶ Cunningham til koloniministeren 29. april 1946, CO 537/1317.

Undersøkelseskommissjonens rapport

Rapporten til den anglo-amerikanske undersøkelseskommissjonen ble publisert 30. april 1946. Kommisjonenens tolv medlemmer hadde i fire måneder reist rundt i Midtøsten, hatt møter, observert og samlet inn synspunkter fra briter, arabere, palestinere og jøder. De hadde også besøkt flyktningleirene i Europa, der overlevende fra konsentrasjonsleirene fortsatt ventet.³⁰⁷

Hovedkonklusjonen i rapporten var at Palestina verken skulle bli en jødisk eller en arabisk stat. Ingen av de to folkegruppene skulle dominere den andre. Landet skulle i stedet styres under internasjonalt tilsyn for å sikre de hellige rettighetene til både kristne, jøder og muslimer. *Jewish Agency* ble oppfordret til å samarbeide med mandatmakten for å avvæpne de paramilitære gruppene. Rapportens store brannfakkell var at kommisjonen anbefalte at begrensningene på salg av palestinsk land til jøder skulle oppheves, og at 100 000 jødiske krigsofre skulle få innreisettillatelse til Palestina.³⁰⁸

Palestinerne protesterte fordi forslaget innebar en oppheving av hvitboken fra 1939. President Truman gav uttrykk for sin glede over konklusjonen, og støttet at 100 000 burde få visum. Attlee og regjeringen var ikke blitt informert på forhånd om Trumans uttalelse og ble irriterte, igjen. Offentlig uttalte Attlee at den britiske regjeringen hadde mottatt rapporten og ville vurdere den. Han tilføyde at de paramilitære gruppene måtte avvæpnes før det kunne bli snakk om en eventuell overføring av 100 000 jødiske flyktninger.³⁰⁹

Ben-Gurion hadde fått tilgang til hovedpunktene i rapporten over en uke før offentliggjøringen, og hadde forlenget konkludert med at det var lite å glede seg over for det jødiske folket. 22. april 1946 kontaktet han rabbi Silver og Stephen S. Wise, ledere i den amerikanske delen av sionistbevegelsen, for å gi sin analyse av situasjonen.³¹⁰ Palestinerne kom uten tvil til å protestere fordi rapporten foreslo en opphevelse av hvitboken, mente Ben-Gurion. Riktignok skulle 100 000 jøder få innreise til Palestina, men deretter var det kun snakk om restriksjoner og en internasjonal tilsynsordning.

³⁰⁷ Glubb, 1957:57-58; Morris, 2001:177-180.

³⁰⁸ Heller, 2000:127-128; Laquer og Rubin, 2008:62-65; Morris, 2001:177-180; Neff, 36-41.

³⁰⁹ M. Comay til B. Gering (Johannesburg) 29. mai 1946, PDJA vol.1:417-422; PDJA vol.1:373 (editorial note); Cohen, 1982:113; Khalidi (red.), 2005:523; Morris, 2001:178; Neff, 1995:38; Waage, 2013:94.

³¹⁰ Rabbi Silver var dessuten drivkraften bak dannelsen av store sionistiske folkebevegelser i USA. Silver var ytterliggående i sine synspunkter og kontroversiell også innen sionistbevegelsen. Nahum Goldmann uttalte "he was an Old Testament Jew who never forgave or forgot.[...] There was something of the terrorist in his manner and bearing". Neff, 1995:21-24.

Forslaget var verken en jødisk eller en arabisk stat, men en britisk stat. «Palestina er nasjonalhjemmet for den britiske hæren i Midtøsten», skrev Ben-Gurion bittert.³¹¹

Presset måtte nå legges på den amerikanske siden, som hadde gått bort fra sin tidligere støtte. Ben-Gurion avrundet med å beordre at brevet måtte holdes hemmelig og ikke offentliggjøres under noen som helst omstendighet.³¹²

Politikere på begge sider av Atlanteren ble utsatt for sterkt press fra *Jewish Agency* for at de 100 000 tillatelsene skulle bli en realitet.³¹³ Den arabiske liga ville på sin side hindre den økte innvandringen og prøvde å ta saken opp i FNs Sikkerhetsråd. Jødernes amerikanske lobby ønsket ikke at saken om de 100 000 innreisetillatelsene skulle komme opp. Representanter for sionistorganisasjonen kontaktet de fleste medlemmene av Sikkerhetsrådet for å påvirke saksgangen: «Jeg forklarte dem at vi er imot det fordi det vil bety en uunngåelig og unødvendig forsinkelse, som bare kan rettfærdiggjøres på grunnlag av at tillatelsene for de 100 000 er en alvorlig trussel for verdensfreden, hvilket er absurd», skrev Goldmann i et brev til Moshe Shertok.³¹⁴

Attlees krav om avvæpning av de ytterliggående jødiske gruppene stoppet foreløpig gjennomføringen. Flere var også kritiske til *Jewish Agency*s påstander om at de militære styrkene kun ble brukt til selvforsvar, særlig etter at det kom frem at jødiske grupper var ansvarlige for drapene på sju britiske soldater i Tel Aviv.³¹⁵

Kommisjonens anbefaling om at 100 000 jødiske krigsofre måtte få innreise til Palestina kom samtidig med kritiske reportasjer i amerikanske aviser som mer enn antydte at den britiske regjeringen ikke brydde seg om at en krigsforbryter som muftien gikk fri. Britene nøyde seg med å informere den franske utenriksministeren Georges Bidault om at det gikk et rykte om at mufti Hajj Amin var på vei tilbake til Midtøsten. Britene understreket deretter at det var *Frankrikes* ansvar å passe ekstra godt på muftien. Etersom rapporten fra den anglo-amerikanske kommisjonen nylig var offentliggjort, ville det passe særst dårlig for britene om Hajj Amin dukket opp i Midtøsten igjen.³¹⁶

³¹¹ "Palestine is a national home for the British army in the Middle East" Ben-Gurion til Silver og Wise 22. april 1946, PDJA vol.1:371.

³¹² Ben-Gurion til Silver og Wise 22. april 1946, PDJA vol.1:367-371.

³¹³ Weizmann til Attlee 13. mai 1946, PDJA vol.1:394-396; Silver og Wise til Acheson (Washington) 18. mai 1946, PDJA vol. 1:403-405; Referat etter møte mellom Joseph og Høykommissæren i Jerusalem 20. mai 1946 PDJA vol.1:405-408; Silver og Wise til utenriksminister Byrnes 31. mai 1946, PDJA vol.1:423-424; Joseph til Høykommissæren i Jerusalem 16. juni 1946, PDJA vol.1:432-433.

³¹⁴ "I explained to them that we are against it as it would mean an inevitable and unnecessary delay and could only be justified on the basis that the admission of the 100 000 would be a serious threat to the world peace which is nonsense" Goldmann til Shertok 11. juni 1946, PDJA vol.1:429-432.

³¹⁵ Comay til Gering (Johannesburg) 29. mai 1946, PDJA vol.1:417-422.

³¹⁶ England til delegasjonen av utenriksministere samlet i Paris, 2. mai 1946, CO 537/1317.

Muftien inntar den politiske scenen igjen

Innad i det britiske embetsverket var det delte meninger om hva som burde skje videre med mufti Hajj Amin. Britene var ikke særlig begeistret for muftien, de heller.

Hans erklæring om *jihad* mot britene under krigen var definitivt ikke glemt. Men Hajj Amin stod ikke på Storbritannias liste over krigsforbrytere. Derfor var det ikke juridisk grunnlag for at han skulle få innskrenket sin bevegelsesfrihet for handlinger utført under krigen, mente britene. De antok dessuten at muftien var en pinlig og brysom gjest også for Frankrike og at heller ikke den franske regjeringen tok sjansen på å sende han til et land der han kunne bli forfulgt, slik at Frankrike deretter ville få merke de arabiske landenes vrede. Samtidig var britene forundret over hvilken status Frankrike hadde gitt muftien, som var politisk velinformert og fikk sende og motta post gjennom diplomatiske kanaler. Jevnlige hadde muftien besøk av ministre fra Libanon, Syria og Egypt og av den religiøse lederen fra Marokko. Britene undret seg over hvorfor Frankrike tillot dette: Ønsket muligens Frankrike å bruke muftiens nærvær til egen politisk gevinst?³¹⁷

General I. N. Clayton, lederen for den britiske etterretningen i Egypt og uoffisiell ambassadør til Den arabiske liga, sendte utfyllende rapporter til London.³¹⁸

Clayton mente at muftien ikke var en spesiell jødemotstander, annet enn i Palestina-saken. Han var ikke en typisk støttespiller for Tyskland, og var heller ikke knyttet til forbrytelser mot jøder i Europa. Muftiens sak var den arabiske nasjonalismen. Det gjorde han farlig fordi han samarbeidet med hvem som helst etter prinsippet «min fiendes fiende er min venn».³¹⁹ Dessuten motarbeidet han alle andre arabiske bevegelser som ikke ble ledet av han selv.³²⁰

Hva skulle britiske myndigheter gjøre i tilfelle de fikk tak i muftien, spurte Clayton. Ulike scenarioer ble ramset opp: Skulle muftien prøves for krigsforbrytelser? I tilfelle han var skyldig, skulle han da henrettes? Skulle muftien prøves for sine forbrytelser under det arabiske opprøret i Palestina? Skulle han få returnere til et arabisk land eller til Palestina? Skulle han deporteres til en interneringsleir på Seychellene, der resten av familien allerede var plassert under britisk forvaring?³²¹

³¹⁷ Thistlethwaite til Wikeley (Det britiske utenriksdepartementet, heretter britisk UD) 10. mai 1946, CO 537/1317.

³¹⁸ Ilyd Nicholl Clayton var hans fulle navn. Lawrence, 2000:56; Shlaim, 1988:124.

³¹⁹ ”The enemy of my enemy is my friend”. Arabisk ordtak. Fisk, 2005:444.

³²⁰ Thistlethwaite til Wikeley (britisk UD) 10. mai. 1946, CO 537/1317.

³²¹ Britisk kronkoloni fra 1903, der britene hadde interneringsleirer for politiske fanger. Cohen, 1982:160.

Clayton spurte videre: Hvorfor ønsket britene å få muftien i sin varetekt? Britene ville i så fall sitte med problemet etterpå, og dermed få problemer med ulike grupper, alt etter hvilket alternativ som ble valgt.³²²

Signaler tydet på at Frankrike ikke ville utlevere han, eventuelt at det britiske presset om utlevering i realiteten ikke var så sterkt, mente etterretningssjefen. Britene konkluderte med at muftien hadde en aktiv og uønsket rolle i politikken i Midtøsten med Frankrikes samtykke. Den beste løsningen for britene var at muftien fortsatte å oppholde seg i Frankrike, men med innskrenket bevegelsesfrihet. Slik gikk det imidlertid ikke.³²³

En forhåndsvarslet flukt

8. juni 1946 kom et hastetelegram fra Duff Cooper, den britiske ambassadøren i Paris, til utenriksdepartementet i London.³²⁴ Samme kveld hadde Frankrikes utenriksminister Georges Bidault kommet til ambassadørboligen for å informere om at muftien var forsvunnet fra sin bolig i Paris. Tydelig oppgitt skrev ambassadør Cooper:

– Jeg sa at jeg knapt kunne tenke meg et mer uheldig tidspunkt at noe slikt kunne skje. Det har nylig vært en viss kulde i den engelsk-franske relasjonen, og pressen har klaget over at vi [britene] forsøker å ta over de tidligere franske posisjonene i Midtøsten. Jeg sa at det derfor kom til å bli antatt, selv om det ikke vil bli sagt direkte, at Frankrike har sluppet fri muftien for å gjøre det pinlig for oss [britene][...] Jeg spurte om det var noe håp om å få tak i muftien. Han svarte at han så seg nødt til å innrømme at det var små sjanser for det. Dette sa han på en måte som ga meg inntrykket av at han visste mer om saken enn han ville innrømme.³²⁵

Ryktet gikk om at muftien var på vei til Damaskus, der Den arabiske liga var samlet til konferanse for å diskutere rapporten til anglo-amerikanske kommisjonen.³²⁶

Britene advarte Ligaen: «Muftiens rykte i begge land [USA og Storbritannia] er av en slik karakter at enhver mistanke om at han igjen har fått en sterk posisjon i arabisk politikk,

³²² Clayton til Smarts 5. april 1946, CO 537/1317.

³²³ Clayton til Smarts 5. april 1946, CO 537/1317; Thistlethwaite til Wikeley (britisk UD) 10. mai. 1946, CO 537/1317.

³²⁴ 8. juni 1946 fikk også Frankrikes ambassade i London beskjed om at muftien var forsvunnet. Rapport fra Thistlethwaite til Wikeley (britisk UD) 24. juni 1946, CO 537/1317.

³²⁵ Duff Cooper (Paris) til britisk UD, 8. juni 1946, "I said I could hardly imagine a more unfortunate moment for such an event to have occurred. There had recently been a certain coolness in Anglo-French relations and there had been complaints in the press that we were still trying to assume in the Levant the position France had abandoned. It was therefore certain that it would be thought, even if it were not said, that the French had deliberately let the Mufti go in order to embarrass us[...]I asked him whether there was any hope of recapturing the Mufti. He said that he was bound to admit that he thought there was little chance of doing so. He said this in a way that gave me the impression that he knew more about the affair than he was prepared to disclose.", CO 537/1317; Britisk UD til Paris 8. juni 1946 CO 537/1317; Britisk UD til Washington 8. juni 1946 CO 537/1317; Thistlethwaite til Wikeley (Britisk UD), rapport 24. juni 1946, CO 537/1317.

³²⁶ Den arabiske liga var samlet til konferanse i Bloudan ved Damaskus fra 8. – 12. juni 1946. Comay til Joseph, 16. juni 1946, PDJA vol.1:434-435.

vil medføre et alvorlig tilbakeslag for den palestinske sakens støtte, som for øyeblikket er økende».³²⁷

Forsvinningen var særst irriterende for britene, som verken visste når muftien var forsvunnet eller om han var på vei via fly eller båt til Midtøsten. Heller ikke kunne britene med sikkerhet si om Frankrike faktisk hadde bistått muftien med flukten. Britene var dessuten mer enn klar over hvordan omverden kom til å oppfatte forsvinningen, knappe to måneder etter at *New York Post* nærmest hadde forhåndsannonsert at muftien kom til å flykte med fransk og britisk hjelp. En kunngjøring ble sendt ut til pressen om at britene gjorde alt for å stoppe muftien fra å nå Midtøsten.³²⁸

Det juridiske grunnlaget for å foreta en arrest på et britisk skip i internasjonalt farvann ble diskutert.³²⁹ Men det var ingen andre utestående kriminalsaker mot muftien i Palestina, og han kunne følgelig bare arresteres på grunnlag av å bryte utvisningsvedtaket fra 1937.³³⁰ Advarsler ble sendt ut til alle aktuelle havner og flyplasser om skjerpet kontroll av passasjerer. Samtidig ble det presisert: Her var det snakk om en person som hadde tydd til forklعدninger for å unnsnippe før. Inkludert som kvinne.³³¹

Noen dager senere kom det imidlertid en offisiell bekreftelse om at muftien hadde søkt opphold hos kongen av Egypt.³³² Antagelig hadde han flyktet med fly til Kairo under navnet til en syrisk diplomat.³³³ Hardt britisk press ble nå lagt på Egypt om å begrense muftiens bevegelsesfrihet. Muftien måtte verken få opphold i Kairo eller Alexandria eller gis tillatelse til å drive med noen form for politisk aktivitet.³³⁴ Britene var frustrerte over situasjonen som hadde oppstått. Igjen hadde muftien klart å slippe unna. Saken ble ikke det spor bedre av at forholdene i Palestina ble beskrevet som forverret fordi muftien hadde dukket opp i Kairo. Etterretningskilder rapporterte dessuten at muftien allerede var i full gang med å organisere motstand mot britene.³³⁵

³²⁷ Britisk UD til Beirut 10. juni 1946, "It would ensure in advance the League's views on Palestine would have no influence on public opinion in the United States, and very little here. The Mufti's reputation is such that any suspicion that he had again become a major influence in Arab policies would occasion a sharp setback in the recent growth of sympathy for the Arab cause", CO 537/1317.

³²⁸ Cooper til Britisk UD 9. juni 1946 CO537/1317; Cunningham til Det britiske kolonidepartementet 9. juni 1946 CO 537/1317.

³²⁹ Koloniministeren til Cunningham 13. juni 1946, CO 537/1317.

³³⁰ Cunningham til koloniministeren 21. juni 1946, CO 537/1317.

³³¹ Den britiske ambassaden i Beirut til britisk ambassade i Kairo, topp hemmelig, 14. juni 1946, CO 537/1317.

³³² Thistlethwaite til Wikeley (britisk UD) 22. juni 1946, CO 537/1317.

³³³ Thistlethwaite til Wikeley (britisk UD) 24. juni 1946. Muftien skal i følge rapporten ha reist fra Paris 29. eller 30. mai 1946. CO 537/1317.

³³⁴ Britisk UD til Kairo 22. juni 1946, CO537/ 1317.

³³⁵ Cooper til britisk UD 8. juni 1946, CO 537/1317; Referat fra møte mellom Elias Sasson og Sidky Pasha 16. september 1946, PDJA vol.1, s. 601-603.

Lord Inverchapel, den britiske ambassadøren i Washington, videresendte en henvendelse fra sionistorganisasjonen i USA. Nahum Goldmann oppfattet det slik at Den arabiske liga trosset britisk og amerikansk politikk fordi et FN-medlem hadde tatt imot en person som hadde samarbeidet med nazistene. Goldmann benyttet muftiens ankomst til Kairo til å legge ytterligere press på britene om å innvilge visum for 100 000 jødiske flyktninger til Palestina. Lord Inverchapel tilføyde i meldingen til London at det ble antydnet at Storbritannia nå burde gi en kompensasjon for sin antatte medvirkning til at muftiens flukt. På tross av forsikringer om at Storbritannia ikke hadde noe med flukten å gjøre, var det en «allmenn oppfatning» om at den britiske regjeringen var skyldig i å la muftien slippe unna straffeforfølgelse. En passende kompensasjon i manges øyne ville derfor være å innvilge de 100 000 reisetillatelsene, skrev ambassadøren i Washington.³³⁶

Operasjon Agatha

Regjeringen i London var allerede i ferd med å iverksette et svar til sionistene, om ikke akkurat det som Goldmann hadde oppfordret til. I ti måneder hadde *Haganah*, *Irgun* og *Stern*-gjengen samarbeidet om sabotasjeaksjoner, bankran og kidnappinger av britiske borgere i Palestina. Noen dager før Goldmann oppsøkte ambassadøren i Washington, var ti av elleve strategisk viktige broer i Palestina blitt sprengt. I tillegg hadde jernbanens verksted blitt angrepet. *Irgun* hadde dessuten kidnappet seks britiske offiserer og holdt dem som gisler. Terroristene ville ha løslatt to av sine egne menn som britene hadde dømt til døden. Igjen forsikret David Ben-Gurion om at *Jewish Agency* ikke hadde noe med aksjonene å gjøre, og at det ikke eksisterte noen bånd mellom *Irgun*, *Stern*-gjengen og *Jewish Agency*. Begeret var nå fullt for den britiske regjeringen.³³⁷

Bakgrunnen for opptrappingen i terroraksjoner var informasjonen om at Storbritannia måtte ha en havn og en flybase til erstatning for Alexandria i Egypt. Sionistene hadde tolket tegnene gjennom de vestlige maktenes tilbaketrekning fra Syria, Libanon og Iran, og kom til at det åpenbare svaret var at Transjordan og særlig den sørlige delen av Palestina var tenkt å ha en større strategisk betydning for Storbritannia, gjennom å fungere som et Gibraltar i det østlige Middelhavet. At Irak skulle forhandle om en ny avtale med britene bekreftet også sionistenes mistanke om at Storbritannia var i ferd med å trekke seg delvis ut fra sine strategiske områder rundt Middelhavet.

³³⁶ Lord Inverchapel til britisk UD 24. juni 1946, CO 537/1317.

³³⁷ Broene ble sprengt 17. juni 1946. Dagen etter ble de 6 offiserene kidnappet. De ble løslatt 4. juli 1946. Cohen, 1982:83-86; Editorial note, PDJA vol.1:456-457; Khalidi (red.), 2005:609; Morris, 2001:179.

Sionistene var overhodet ikke interesserte i en utvikling som innebar at det britiske mandatstyret satte seg enda bedre fast i Palestina. De ville ha ville ha britene ut. *Haganahs* radiokanal sendte i mai 1946 ut en advarsel til Storbritannia om at den «hebraiske opprørsbevegelsen» ville gjøre alt som stod i dens makt for å forhindre at de britiske basene ble flyttet til Palestina.³³⁸

Ettersom den anglo-amerikanske kommisjonen var ferdig med sin rapport, følte britene seg frie til å bruke hardere militære maktmidler. 29. juni 1946 gikk britiske styrker til aksjon i Palestina. Over 2700 medlemmer av *Yishuv* ble arrestert eller deportert i det som britene kalte «Operasjon Agatha».³³⁹ Selv om *Haganah* hadde klart å dekode britisk informasjon og sendt ut advarsler om operasjonen i forkant, kom den likevel som en overraskelse på *Yishuv*. Flere ledere og sentrale personer i *Jewish Agency*, blant dem Moshe Shertok, ble arrestert.³⁴⁰

Ben-Gurion var i Paris mens aksjonen pågikk, men britene utstedte en arrestordre som innebar at han ville bli arrestert i det øyeblikket han satte føttene på palestinsk eller britisk jord. Arrestasjonene markerte i følge Ben-Gurion det endelige punktum for det britisk-sionistiske samarbeidet. Dokumentene til *Jewish Agency* ble beslaglagt og tatt med til det britiske hovedkvarteret for mandatsekretariatet, som var plassert i Kong David-hotellet i Vest-Jerusalem. For sionistene var det et alvorlig problem at britene nå satt med dokumenter som avslørte koblingen mellom *Jewish Agency*, *Haganah*, *Irgun* og *Stern*-gjengen.³⁴¹

Tidligere hadde *Irgun* utarbeidet en ferdig plan for hvordan Kong David-hotellet kunne angripes. Gjennomføringen hadde da blitt stoppet av *Haganah*, som mente at en aksjon mot det britiske mandatets hovedkvarter var for ambisiøs.³⁴² «Operasjon Agatha» fjernet de siste betenkningene. To dager etter britenes massearrestasjoner, sendte *Haganah* ut ordren til *Irgun* om å gjennomføre bombingene av Kong David-hotellet så fort som mulig.³⁴³

³³⁸ Comay til Gering (Johannesburg) 29. mai 1946, PDJA vol.1:417-422; Khalidi (red.), 2005:609-611.

³³⁹ "Black Saturday" eller "black Sabbath" er betegnelsen sionistene selv brukte om 29. juni 1946, dagen for britenes aksjon. Aksjonen foregikk fra 29. juni – 1. juli 1946. Cohen, 1982:82-83; Heller, 2000:130 og 153-154 Morris, 2001:180.

³⁴⁰ Begin, 1951:204-206; Shlaim, 1988:79.

³⁴¹ Begin, 1951:215; Rogan, 2011:314.

³⁴² "The Haganah Command [...] regarded an attack on the headquarters of the British rule as too ambitious." Begin, 1951:213.

³⁴³ "You are to carry out as soon as possible the Chick [...] Inform us of the date."

"Malonchick" (det lille hotellet) eller "Chick" var kodenavnet for Kong David-hotellet. Begin, 1951:216.

Irgun brukte tre uker på å forberede operasjonen. Bombene ble plassert i melkeflasker og båret ned i kjelleren til hotellet 22. juli 1946. Aksjonen var i ferd med å bli avslørt av to britiske soldater, og det kom til skuddveksling mellom soldatene og *Irgun*. Terroristene hadde imidlertid rukket å sette i gang tidsinnstillingen til bombene, som ble utløst etter 30 minutter. 91 mennesker ble drept og over 100 ble skadet i bombeaksjonen, som hadde både jødiske, palestinske og britiske ofre. Britene hevdet at de ikke hadde fått noe forhåndsvarsel om aksjonen, mens *Irgun* på sin side hevdet at de hadde ringt og advart hotellet før bomben gikk av. Det var ikke gjort noen forsøk på å evakuere hotellet før bomben ble utløst.³⁴⁴

Reaksjonene på bombingene av Kong David-hotellet var sterke verden over. Offisielt tok *Haganah* avstand fra terroraksjonen. Utad tok *Irgun* på seg ansvaret for bomben i et forsøk på å tone ned *Haganahs* rolle i den «hebraiske opprørsbevegelsen».³⁴⁵

Arrestasjonene under «Operasjon Agatha» skapte også et maktvakuum i *Yishuv*. Den britiske høykommissæren sir Alan Cunningham var pessimistisk i sin rapport til London: Det var på ingen måte klart hvem som egentlig styrte den jødiske politikken i Palestina lengre.³⁴⁶ Alle jødiske ledere av betydning var enten ute av landet eller i forvaring. Det jødiske arbeiderpartiet *Mapai* hadde ingenting til felles med arbeiderbevegelsen slik den var kjent i Europa: «*Mapai*-lederne er partisjefer med en fullstendig totalitær og autokratisk holdning, metode og kontroll over de underordnede», mente høykommissæren.³⁴⁷ «Jeg frykter at enhver moderat som tar mål av seg til å ta kontroll over situasjonen, vil være i fare for sitt liv», skrev Cunningham.³⁴⁸ Under de nåværende omstendighetene var enhver kontakt med de moderate dømt til å mislykkes, inntil den militante sionismen var utslettet. De militante var lojale mot Ben-Gurion, skrev høykommissæren avslutningsvis i sin rapport til London 19. august 1946.³⁴⁹

³⁴⁴ Sharef til Linton 23. juli 1946, PDJA vol.1:480; Begin, 1951:217-220; Cohen, 1982:90; Morris, 2001:179.

³⁴⁵ Intervju av Ben-Zvi og andre med høykommissæren 3. juli 1946, PDJA vol.1:459-462; Sharef til Linton, 23. juli 1946, PDJA vol.1:480; 23. juli 1946, Weizmann til sir John Shaw, Weizmann Letters, vol xxii:173; Begin, 1951:222-226; Cohen, 1982:93; Morris, 2001:179.

³⁴⁶ General sir Alan Gordon Cunningham ankom Jerusalem 21. november 1945 og ble den siste britiske høykommissæren i Palestina. Miller (red.), 2009:177.

³⁴⁷ Cunningham til koloniministeren 19. august 1946 “Mapai leaders are political party bosses whose control over rank and file is entirely autocratic and totalitarian in outlook and method.”

³⁴⁸ Cunningham til koloniministeren 19. august 1946 “I fear that any moderates who aimed at taking control would be in peril of their lives”. CO 537/1835.

³⁴⁹ Cunningham til koloniministeren 19. august 1946 “Any attempt to come to terms with moderates is doomed to failure until militant Zionism has been eradicated. The militants here will acknowledge allegiance to Ben Gurion and not to anyone at present at large in this country.” CO 537/1835.

I svaret fra London to dager senere ble Cunningham oppfordret til å ha kontakt med Weizmann og de moderate for å be dem om å bruke sin innflytelse på de militante kreftene. Samtidig ble Cunningham oppfordret til å utvise varsomhet for ikke å forverre de moderates posisjon innen sionistbevegelsen.³⁵⁰

Min fiendes fiende er min venn

Høykommissær Cunningham sendte i tillegg en rekke bekymringsmeldinger til London der han ba om en avklaring på den britiske regjeringens holdning til muftien og hans aktivitet.³⁵¹ Høykommissæren foreslo å flytte muftien til en avsidesliggende oase.

«Hvis muftien nå ikke skal utvises fra Egypt, må vi tillate oss å be om at han i det minste blir holdt isolert på en slik måte at han ikke vil være i stand til å fortsette med sine nåværende intriger», skrev Cunningham til koloniministeren 23. september 1946.³⁵²

Fremveksten av de jødiske terrorgruppene fungerte som rollemodeller for palestinerne, het det i flere etterretningsrapporter fra de forskjellige britiske basene i Midtøsten. Muftiens betydning i de ulike arabiske undergrunnsbevegelsene var økende, selv om britene antok at ledelse, våpen og organisasjonen var langt unna den jødiske standarden. Britene vurderte at den palestinske motstanden foreløpig kun var i stand til begrensede aksjoner.³⁵³

Samtidig var det en annen utvikling som uroet britene: Flere rapporter bekreftet at det var kontakt mellom sovjetiske agenter og arabiske nasjonalister. I tillegg ble det hevdet at sovjetiske agenter hadde stjålet sensitive dokumenter fra Det britiske utenriksdepartementet i London. Agentene hadde reist til Egypt med dokumentene, der de ble overlevert til muftien. Den britiske etterretningstjenesten visste om kontakten mellom muftien og de sovjetiske agentene fordi «mellommannen» – som var en kvinne – rapporterte til britene etter møtene. Kvinnen var bindeleddet mellom tre parter: Britene, Hajj Amin og de sovjetiske agentene, og hun hadde åpenbart tillit hos samtlige.³⁵⁴

³⁵⁰ Koloniministeren til Cunningham 21. august 1946, CO 537/1835.

³⁵¹ Cunningham til koloniministeren 19., 21., 22. og 23. sept. 1946, 1., 7., 11. og 14. okt. 1946, CO 537/1318.

³⁵² "If Mufti is now not to be expelled from Egypt we are entitled to ask that he should at least be isolated in such a way as not to be able to continue his present intrigues." Cunningham til koloniministeren 23. september 1946, CO 537/1318.

³⁵³ Thistlethwaite til Trafford Smith, rapport om "the Arab situation in Palestine", 1. november 1946, CO 537/1730; Thistlethwaite til Trafford Smith 6. november 1946, CO 537/1730; Bates til Halford (topp hemmelig) 21. november 1946, CO 537/1318.

³⁵⁴ Navnet og andre fakta som kan identifisere henne, er fortsatt sensurert i rapportene som finnes i Public Record Office (PRO), f. eks. Bowker til Bevin, 24. oktober 1946, CO 537/1318.

«I løpet av et av hennes møter med muftien returnerte han mappen som er sagt å inneholde viktige dokumenter stjålet av sovjetiske agenter fra Det britiske utenriksdepartementet, og som ble gitt til han for gjennomlesning 4. september 1946. De følgende notatene om innholdet i mappen er skrevet ned av mellommannen mellom muftien og den sovjetiske utsendingen, nemlig –», het det i følgebrevet til en rapport som ble sendt til Bevin 24. oktober 1946.³⁵⁵

I dokumentene som muftien skal ha fått fra sovjetiske agenter, kom det frem at britene hadde godkjent opprettelsen av Den arabiske liga, men at det ikke hadde vært enighet om det i kolonidepartementet og utenriksdepartementet. Flere hadde uttrykt sin skuffelse over «navngitte medlemmer av Den arabiske liga» fordi de hadde fulgt «sin egen agenda og ikke britenes».³⁵⁶ Det var også et notat fra kolonidepartementet om den planlagte unionen mellom Transjordan og Irak, som var tenkt å skulle ha «internasjonalt tilsyn» for Palestina. Britiske embetsmenn ble instruert om at det ikke måtte gjøres noe som kunne påvirke rettighetene til jødene, eller styrke den arabiske befolkningen, ettersom dette ville svekke britene. Dessuten kunne det åpne opp for flere tilsvarende krav som kunne svekke hele det britiske imperiet, het det i notatet.³⁵⁷

Muftiens synspunkter og analyser, slik de kom til uttrykk gjennom opplysningene fra britenes hemmelige kilde, var dessuten temaet i flere rapporter som fortløpende ble sendt til London. I følge en rapport fra 17. oktober 1946 mente muftien at britene støttet sionistene med våpen, og han antok at målet var en innbyrdeskrig i Palestina som ville gi britene det nødvendige påskuddet til fortsatt å være der. Muftien planla å danne en regjering i Palestina, men hadde fått informasjon om at det var økende motstand mot han. Han ba de sovjetiske agentene om hjelp til å finne ut hvor stor motstanden var. Agentene spurte om palestinerne var klare til å gjøre opprør. «Ikke bare i Palestina, men i alle arabiske land», skal muftien ha svart, i følge den britiske etterretningsrapporten.³⁵⁸

³⁵⁵ “During one of her meetings with the Mufti he handed back the file which was said to contain important documents stolen from the Foreign Office by Russian agents, and which had been given to him for perusal on 4.9.46. The following notes on the content of the file were taken down by the intermediary between the Mufti and the Russian legation, namely – (navnet er sensurert) “. Rapport om muftiens aktivitet i forbindelse med den sovjetiske delegasjonen, vedlegg til brev fra Bowker til Bevin, 24. oktober 1946, CO 537/1318.

³⁵⁶ ”Certain Arab elements had agreed among themselves to turn the scheme of the League to their own, rather than the British, Advantage.” Robertson til Halford 21. september 1946, CO 537/1318.

³⁵⁷ Robertson til Halford (britisk UD) 21. september 1946, CO 537/1317.

³⁵⁸ Trafford Smith til Baxter, topp hemmelig 17. oktober 1946, CO 537/1318.

I rapporten het det videre at de sovjetiske agentene ønsket å synkronisere opprør i Palestina med planlagt opprør i Tyrkia. De ønsket, men hadde lite håp om å få i stand opprør i Egypt. I stedet håpet de å få arbeiderne i Egypt med på generalstreik. De sovjetiske agentene ønsket dessuten opplysninger om størrelsen på den britiske hæren.³⁵⁹

Kontaktpunkt skulle opprettes mellom sovjetiske agenter i Kairo og palestinere, het det videre i rapporten. De sovjetiske agentene ønsket å styrke muftiens stilling i forhold til britene. Målet deres var at mufti Hajj Amin skulle innta en pro-sovjetisk holdning fordi de var overbevist om at majoriteten av palestinerne da ville følge hans eksempel. Til gjengjeld kunne agentene tilby økonomisk støtte og opplæring i sabotasjetrening for en gruppe palestinere i Sovjetunionen.³⁶⁰

«__ fortalte på sin side at hun hadde blitt instruert av den sovjetiske delegasjonen til å informere muftien om at den sovjetiske delegasjonen planla å opprette et etterretningskontor som skulle gjøre dem i stand til å gi muftien rapporter om alle personer og saker med tilknytning til Palestina», het det i en rapport datert 21. oktober 1946.³⁶¹ Etterretningstjenesten hadde allerede forsikret om at de stolte på kilden for opplysningene. Informanten har vært troverdig så langt, stod det i følgebrevet som var lagt ved rapporten til Bevin 21. september 1946.³⁶²

Saken om de stjålne dokumentene bekymret britene av flere grunner: Sensitiv informasjon om britiske planer var kommet både sovjetiske agenter og muftien i hende. Navngitte personer fra interne diskusjoner var omtalt i saksdokumentene. Britene fikk bekreftet sine mistanker om at fiender hadde funnet hverandre i en felles sak, igjen. Dessuten hadde britene fått en sikkerhetsbrist i utenriksdepartementet å ta seg av. Uavhengig av rapportene opplyste en representant for *Jewish Agency* om at Sovjetunionen arbeidet for å starte sitt eget Arabiske liga. Britene ville foreta videre undersøkelser i Egypt for å sjekke om informasjonen virkelig stemte.³⁶³

³⁵⁹ Campbell til Kairo (Den britiske ambassaden) 21. september 1946, CO537/1318.

³⁶⁰ Robertson til Halford (britisk UD) 21. september 1946, CO 537/1318.

³⁶¹ ”__ on her part said that she had been instructed by the Russian Legation to inform the Mufti that the Russian Legation was preparing the establishment of a Bureau of Secret Information to enable them to provide the Mufti with reports on all people and matters connected with Palestine.”

Navnet på kvinnen er sensurert. Rapport fra Jenkins til Ravensdale, 21. oktober 1946, CO 537/1318.

³⁶² Campbell til Bevin 21. september 1946 CO 537/1318; Bowker til Bevin 24. oktober 1946, CO 537/1318.

³⁶³ Robertson til Halford (britisk UD) 21. september 1946; Ravensdale til Jenkins 7. oktober 1946; Jenkins til Ravensdale 21. oktober 1946, CO 537/1318.

Morrison-Grady-rapporten

I kjølvannet av bombingene av Kong David-hotellet kom Morrison-Grady-rapporten, som var amerikanske og britiske eksperters forsøk på å løse problemene i Palestina. I september 1946 ble forslaget lagt frem på en konferanse i London der det verken var jødiske eller palestinske representanter tilstede. Palestina skulle deles opp i fire delvis selvstyrte regioner som alle skulle være underlagt internasjonalt tilsyn. Palestinere og jøder skulle få råderett over lokale saker som utdanning og jordbruk. De større sakene, som utenrikspolitikk, forsvar og finans, skulle overlates til en internasjonal tilsynsordning. I praksis ville det si at britene skulle styre omtrent som før, inntil videre. Forslaget innebar også 100 000 jødiske krigsofre skulle få innreise til Palestina.³⁶⁴

Statsminister Attlee var tilfreds med forslaget. Høykommissær Cunningham var derimot motstander av planen, som etter hans mening ikke løste selve kjernen i problemet, nemlig den jødiske innvandringen og palestinernes motstand mot den. Ansvar for innvandringen ville fortsatt ligge under det «internasjonale tilsynet». Høykommissæren regnet med motstand fra både palestinsk og jødisk side på forslaget, som han kalte et nølende skritt i retning deling. Cunningham fikk rett: Verken palestinerne eller sionistene godtok planen. Heller ikke USAs president Truman støttet forslaget. Palestinerne krevde å få en uavhengig stat, sionistene krevde å få en jødisk stat, og Truman sendte beskjed via en embetsmann om at han ikke kunne godta planen – etter at sionistlederen Nahum Goldmann hadde vært på et nytt besøk i Det hvite hus.³⁶⁵

Yom Kippur

Bombingen av Kong David-hotellet hadde vært et stort tilbakeslag for den sionistiske saken. I august 1946 gikk sionistorganisasjonen bort fra Biltmore-vedtaket, der målet hadde vært å etablere et jødisk samvelde. I stedet erklærte sionistene at målet nå var en deling av Palestina med en egen jødisk og en palestinsk stat. Ved å moderere retorikken utad, håpet sionistene at de skulle beholde USAs støtte til den jødiske saken.³⁶⁶

Britene og amerikanerne kom igjen på kollisjonskurs da president Truman erklærte at han ville støtte deling av Palestina for å opprette jødernes stat. Igjen var det hensynet til lokale amerikanske valg som lå til grunn for uttalelsen. Demokratene lå dårlig an på meningsmålingene til kongress- og guvernørvalgene som skulle holdes i november 1946.

³⁶⁴ Morris, 2001:179-180.

³⁶⁵ Cohen, 1982:128-134; Khalidi (red.), 2005:524; Neff, 1995:40-41; Shlaim, 1988:82-83.

³⁶⁶ Cohen, 1982:151; Shlaim, 1988:79; Waage, 2013:90-91.

Truman mente at dersom han ikke gikk ut med støtte til det jødiske folket, ville den republikanske konkurrenten Thomas Dewey komme med en tilsvarende erklæring først.³⁶⁷ Oppslutningen fra den viktige jødiske valgkretsen måtte derfor sikres. Attlee fikk tilsendt et utkast til Trumans uttalelse noen timer før erklæringen ble gitt. Den britiske statsministeren tryglet Truman om å vente med å offentliggjøre uttalelsen, men den amerikanske presidenten avsto. Truman begrunnet avslaget med at erklæringen måtte gis 4. oktober, som var jødernes helligste dag – *Yom Kippur*.³⁶⁸

Symbolikken i tidspunktet for uttalelsen var tydelig. Både fra den britiske regjeringen, fra Saudi-Arabias kong Ibn Saud og blant fagfolkene i det amerikanske utenriksdepartementet kom det krasse reaksjoner. Den britiske avisen *The Times* skrev i sin lederartikkel 7. oktober 1946: «Uttalelsen fra Det hvite hus sist torsdag kan tvinge både briter og de arabiske landene til å trekke den motvillige konklusjonen om at ingen løsning på Palestina-spørsmålet vil gjøre presidenten fornøyd, med mindre det fullstendig møter de jødiske kravene».³⁶⁹

Kongen av Saudi Arabia skrev: «Ikke noe folkeslag i verden ville tillate inn i sitt land en fremmed gruppe som ønsker å bli majoriteten og etablere sitt styre i det landet. Og selv ønsker ikke USA å gi innreise for det samme antall jøder til USA, som de foreslår skal få innreise til Palestina».³⁷⁰

Truman forsvarte uttalelsen med at det hadde gått et og et halvt år siden frigjørelsen av jødene, uten at det var tatt noen avgjørelse om deres fremtid. Men også i Kongressen kom det sterke reaksjoner på Trumans uttalelser. Lederen for finanskomiteen advarte Kongressen mot å støtte en politikk der USA overtok Storbritannias forpliktelser i Palestina, både av hensyn til kostnadene og hva det ville kreve av amerikanske militære styrker. Utenriksdepartementet fryktet sanksjoner mot de amerikanske oljeselskapene i Saudi-Arabia. Truman ble advart mot konsekvensene hvis USA støttet en delingsplan i Palestina: Det ville sannsynligvis bli et brudd med britene, noe som ville svekke både USA og Storbritannia.

³⁶⁷ 7. oktober 1946 skrev *New York Times* at Dewey hadde uttalt at "not 100 000 but several hundreds of thousands of Jews" måtte få innreise til Palestina. Khalidi (red.), 2005:526.

³⁶⁸ Anderson, 1982:154-155; Cohen, 1982:163-166; Khalidi (red.), 2005:524-525; Neff, 1995:41-42.

³⁶⁹ "Last Thursday's statement from the White House may well compel people in Britain as well as in the Arab countries to the reluctant conclusion that no solution of the Palestine question will satisfy the President unless it goes the whole way to meet the Jewish claims." *The Times* 7. oktober 1946, sitert i Cohen, 1982:167.

³⁷⁰ "No people on earth would willingly admit into their country a foreign group desiring to become a majority and to establish its rule over that country. And the United States itself will not permit the admission into the United States of that number of Jews which it has proposed for entry into Palestine." Neff, 1995:43.

Andre staters innflytelse kunne derimot øke. De arabiske statene ville vende seg bort fra USA, noe som kunne føre til at Sovjetunionen fikk større innflytelse i Midtøsten.³⁷¹

De ytterliggående sionistene vinner frem

Mot slutten av 1946 var sionistorganisasjonen samlet i Basel i Sveits for å holde verdenskongress. Den skulle også bli Chaim Weizmanns siste offentlige opptreden som sionistenes leder. Rabbi Silver hadde markert seg som den sterke mannen blant sionistene i USA. Nå gikk han til angrep på Weizmann, som han mente var for moderat i synet på hvordan den jødiske staten skulle opprettes. Sionistenes *grand old man* hadde på sin side lite til overs for Silvers «moralske og politiske støtte» til en kamp som ble ført med alle midler av andre, mens rabbien selv satt i trygghet i USA.³⁷²

Men etter avstemmingen var det Silver som overtok lederskapet for *Jewish Agency* i New York, mens David Ben-Gurion ble leder i Jerusalem. Sionistenes nye ledelse var samlet i synet om at britene måtte kastes ut av Palestina, med vold om nødvendig.³⁷³ En uke etter kongressen skrev Weizmann i et personlig brev til en venn: «Utviklingen i Basel vil antagelig vise britene at de må komme til en eller annen avgjørelse hvis ikke situasjonen skal falle helt sammen og ende med en katastrofe».³⁷⁴

Ben-Gurions og Silvers seier var et tydelig signal om hvilken retning sionistene nå beveget seg i, mente Bevin. Utenriksministeren var dessuten desillusjonert på vegne av USA. *Yom Kippur*-uttalelsene hadde vist at president Truman ikke var i stand til å spille på lag med de moderate sionistene.³⁷⁵

³⁷¹ Cohen, 1982: 166-170; Neff, 1995:43.

³⁷² "Moral and political support is very little when you send other people to the barricades to face tanks and guns", Neff, 1995:44.

³⁷³ Cohen, 1982:179-183; Khalidi (red.), 2005:519; Neff, 1995:43-44; Waage, 2013:95.

³⁷⁴ Weizmann til Walter J. Baer, Paris, 31. desember 1946 "The developments in Basle may perhaps show the British that they must come to some sort of decision if the position is not deteriorate altogether, and end in disaster – which we all should deplore", Weizmann Letters, vol. xxii:211-212.

³⁷⁵ Cohen, 1982:182-183.

Alt annet kan vi miste

Palestina hadde vært tenkt som en erstatning for strategiske baser i Egypt, men den britiske regjeringen endret standpunkt etter sommeren 1946. Bombingen av Kong David-hotellet gjorde at det ikke lenger var mulig å bortforklare den jødiske motstanden med at det dreide seg om enkelte ekstreme grupper. Konfliktene mellom jøder og palestinere lot seg ikke løse, og de to folkenes ønsker lot seg heller ikke forene. Om britene ga etter for press og lot de jødiske flyktingene slippe inn i Palestina, ville det utløse voldsomme reaksjoner fra både palestinere og majoriteten av det arabiske Midtøsten. Motstanden kunne utløse et nytt opprør, tilsvarende det som hadde vært i 1936-1939.³⁷⁶

For britene var det også klart at de ikke var i stand til å oppfylle Balfour-erklæringen om å opprette det jødiske hjemlandet uten at det kom i konflikt med en av erklæringens andre forutsetninger: «Uten at det skal krenke de grunnleggende rettighetene til de ikke-jødiske samfunnene i Palestina».³⁷⁷

Irland, India og Egypt var kjerneområdene i det britiske koloniveldet. Alt annet kunne britene i prinsippet tåle å miste. Nå var det bare et spørsmål om tid før India fikk sin selvstendighet. Med tapet av selve «juvelen» i det britiske imperiet, ble det vanskelig for regjeringen å rettferdiggjøre hvorfor britene fortsatt skulle beholde posisjonen i Palestina, et område som ikke var av tilsvarende strategisk betydning. Befolkningen i Storbritannia forstod ikke hvorfor unge britiske menn skulle risikere livet for å kjempe for en sak som verken var deres egen eller av avgjørende betydning for det britiske imperiet. Kostnadene, ødeleggelsene, skadene, tapene av britiske liv og den massive negative omtalen i aviser verden over bidro til avgjørelsen. Storbritannia hadde verken økonomiske ressurser eller vilje til å beholde posisjonen i Palestina. Terroren hadde dessuten hatt sin effekt. Konfliktene syntes uløselige, og britene ville ut.³⁷⁸

³⁷⁶ Cohen, 1982:38.

³⁷⁷ "It clearly being understood that nothing shall be done which may prejudice the civil rights of existing non-Jewish communities in Palestine", Stein, 1961:548. Se kapittel 2 om Balfour-erklæringen.

³⁷⁸ Rogan, 2011:314-315.

4. Mandatmaktens fall

«Å trekke oss ut av India [...] for å starte en krig med jødene for å gi Palestina til araberne virker politisk og tankemessig inkonsekvent på et nivå som knapt tidligere er oppnådd i menneskehetens historie.»³⁷⁹

– Statsminister Clement Attlee til den britiske regjeringen 20. september 1947.

Et nytt år med en kø av kriser

1947 ble innledet med en snøstorm som i flere uker nærmest skapte unntakstilstand i Storbritannia. Forsyninger og mat kom ikke frem på grunn av uværet, varer ble stående fast i frosne havner og handelsinntektene sank. Oppvarming og bruk av elektrisitet ble rasjonert og fabrikker måtte stenge. I begynnelsen av februar var arbeidsledigheten kommet opp i 15,5 prosent og statsminister Attlee innrømmet: «Vi står overfor en svært alvorlig krise».³⁸⁰

Avisen *The Times* skrev om den mest urovekkende hvitboken som noensinne var kommet fra en britisk regjering: Varselet om et handelsunderskudd på 1,8 milliarder dollar. 19. februar 1947 uttalte den britiske regjeringen at den allerede hadde brukt 800 millioner dollar av det amerikanske lånet som var blitt innvilget like før jul året før. Driften av det britiske imperiet kostet 100 millioner dollar ukentlig. Situasjonen var ekstra bekymringsfull fordi inflasjon hadde drevet prisene i været og dermed devaluert verdien av lånet.³⁸¹ Konklusjonen i hvitboken var dyster: «Faktum er at vi [Storbritannia] ikke har nok ressurser til å gjøre alt vi ønsker å gjøre. Vi har knapt nok ressurser til å gjøre det vi *må* gjøre».³⁸²

Med knapphet på mat og oppvarming i den verste vinteren på over seksti år, ble den økonomiske krisen svært tydelig for briter flest.³⁸³ Attlee og regjeringen møtte et massivt krav om å skjære ned på det britiske imperiets forpliktelser i utlandet.

³⁷⁹ “To abandon India [...] but to have a war with the Jews in order to give Palestine to the Arabs appears to carry incongruity of thought and policy to levels which have rarely been attained in human history.” Segev, 1999:494.

³⁸⁰ “We face an emergency of the utmost gravity”. Anderson, 1982:166.

³⁸¹ Se kapittel 3, note 4 og 42. Anderson, 1982:130-132,156 og 166; Self, 2010:77-81.

³⁸² “The central fact is that we have not enough resources to do all that we want to do. We have barely enough to do what we *must* do”, Anderson, 1982:167.

³⁸³ Vinteren 1946/1947 var den kaldeste siden 1880/1881. Anderson, 1982:166-167; Self, 2010:81.

Forsvarsbudsjettet utgjorde 19 prosent av Storbritannias samlede utgifter, mens tilsvarende tall for USA var 10 prosent.³⁸⁴ Omtrent 20 prosent av den mannlige befolkningen mellom 18 og 24 år tjenestegjorde i det britiske forsvaret i 1946. Palestina hadde kostet Storbritannia 330 millioner dollar bare de to siste årene, og siden 1944 hadde krisen i Hellas kostet britene 540 millioner dollar.³⁸⁵

Den britiske økonomien var i ferd med å stagnere fullstendig, mens det amerikanske lånet fordampet raskt. Regjeringen måtte ta grep og skjære ned på budsjettet for å ha dekning til utgiftene på hjemmebane. På et møte under fire øyne i desember 1946 ble statsminister Attlee og utenriksminister Bevin enige om at det britiske imperiet kunne klare seg uten Hellas, Tyrkia og Palestina. Krisen i Hellas påvirket dermed den britiske beslutningen om å trekke seg ut fra Palestina.³⁸⁶

Helt siden overtakelsen av regjeringsmakten hadde Det britiske arbeiderpartiet gått inn for at USA skulle ta en mer aktiv rolle i beskyttelsen av landene rundt Middelhavet. USAs egne diplomater i utenrikstjeneste hadde dessuten lenge oppfordret til det samme. Allerede i 1944 advarte ambassadør Lincoln MacVeagh regjeringen i Washington om den økende kommunistiske innflytelsen i Hellas, men han fikk ikke gjennomslag for sine synspunkter. Krisen i Hellas var således lenge varslet, men ble også lenge ignorert av den amerikanske regjeringen.³⁸⁷

USA og krisen i Hellas

Hellas lå fremdeles i ruiner i etterdønningene etter den andre verdenskrigen. De tyske soldatene hadde brukt den brente jords taktikk før de trakk seg ut i oktober 1944. Siden hadde bølger av borgerkrig herjet landet. Med britisk hjelp hadde en gresk koalisjonsregjering kommet på plass, men grunnlaget for politisk stabilitet manglet. Arbeiderne streiket, geriljakrig brøt ut i Makedonia, og indre konflikter truet med å rive landet fra hverandre. Ambassadør MacVeagh advarte både Bevin og USAs utenriksminister Byrnes: Hvis ikke stormaktene tok ansvar, fryktet han at Hellas ville bli «dømt til blodbad og hungersnød».³⁸⁸

³⁸⁴ Samme referanse som forrige.

³⁸⁵ Tallene oppgis i dollar for å kunne sammenligne tall med lånet på 3,75 milliarder dollar som Storbritannia fikk fra USA i desember 1946. Anderson, 1982:166-167; Self, 2010:81.

³⁸⁶ Anderson, 1981:147; Cohen, 1982:31; Morris, 2008:54.

³⁸⁷ Anderson, 1981:147.

³⁸⁸ Greece will be "condemned to bloodshed and famine". Utenriksministrene ble advart 11. januar 1946. Anderson, 1982:147.

Men USA ville at Storbritannia fortsatt skulle ha hovedrollen som beskytter av Hellas. Antallet amerikanske soldater i Europa var sterkt redusert, godt hjulpet av store folkekampanjer rettet mot den amerikanske regjeringen om «å sende pappa hjem» etter den andre verdenskrigen. Trumans popularitet var dessuten på et lavmål. I USA hadde prisene steget raskt, og det var mangel på varer og boliger etter krigen. Misnøyen i den amerikanske befolkningen kom til uttrykk gjennom en rekke streiker i løpet av 1946. Både blant folket og innad i den amerikanske regjeringen var det motstand mot at USA skulle støtte Storbritannia i en politikk som mange mente kun var egnet til å opprettholde Det britiske imperiet. Dermed var det ingen enkel oppgave å skulle overbevise amerikanske velgere og Kongressen om at USA burde overta Storbritannias rolle i Middelhavet.³⁸⁹

I september 1946 uttalte USAs handelsminister Henry A. Wallace at han oppfattet den britiske imperialismen som en større fare enn den sovjetiske kommunismen. Utsagnet irriterte britene og skapte igjen problemer for president Truman, som hadde forhåndsgodkjent Wallaces tale. Den amerikanske presidenten løste saken ved å tvinge Wallace til å gå av. Truman presiserte deretter at det anglo-amerikanske samarbeidet mot den økende kommunistiske trusselen skulle styrkes.³⁹⁰

Fremveksten av det som nå bare ble kalt for «jernetppet» og den sovjetiske innflytelsen rundt Middelhavet ble tydeligere for den amerikanske politiske ledelsen utover høsten. Et halvt år etter besøket i Fulton kommenterte Winston Churchill tørt at folk knapt ville ha hevet på øyenbrynene om han hadde ventet med sin «jernetppetale» til høsten 1946.³⁹¹ Britene varslet at de ville redusere antall soldater i Hellas og ba samtidig grekerne om å søke støtte fra USA. Truman lovte å sende en amerikansk kommisjon til Hellas, men trenerte arbeidet ved å utsette utnevnelsen av en leder. Dermed ble kommisjonens rapport om Hellas levert til det amerikanske utenriksdepartementet først på nyåret i 1947: «Sovjetunionen anser Hellas som en moden plomme som vil falle i hendene deres om noen få uker» var en setning som uroet utenriksdepartementet i en slik grad at de ba om at Kongressen måtte hastebehandle en lånesøknad fra Hellas.³⁹²

³⁸⁹ ”Bring Back Daddy”-kampanjer. Anderson, 1982:152.

³⁹⁰ Anderson, 1982:153-154.

³⁹¹ Anderson, 1981:110-112.

³⁹² ”The Soviets considered Greece a ripe plum ready to fall into their hands in a few weeks.” Anderson, 1982:164.

Bevin var tilfreds med at Truman og den amerikanske regjeringen fikk øynene opp for den potensielle trusselen fra Sovjetunionen mot Hellas og Tyrkia. Noen måneder tidligere hadde Bevin laget en liste over hvilke alternativer britene hadde i Palestina. I slutten av januar 1947 gjorde den britiske utenriksministeren et siste forsøk på å få til et av dem: En fordeling av områder mellom palestinere og jøder på det britene mente var et mer likeverdig grunnlag.³⁹³

Bevin-planen

Utenriksminister Bevin inviterte til en fjorten dagers konferanse i London, der han gjorde det klart at britene hadde forkastet ideen om en delingsplan for Palestina. I stedet gikk den britiske regjeringen inn for en løsning med jødiske og palestinske selvstyrte områder innenfor rammen av en felles stat. Storbritannia skulle ha internasjonalt tilsyn for staten i en periode på fem år mens innbyggerne ble forberedt på full uavhengighet. Den jødiske innvandringen skulle økes til 4000 per måned, inntil en kvote på til sammen 96 000 var nådd. Etter dette skulle innvandringen reguleres ut fra Palestinas kapasitet til å ta imot nye immigranter og bestemmes av en bredt sammensatt komité, ledet av høykommissæren.³⁹⁴

Bevin-planen tok hensyn til det arabiske kravet om at Palestina ikke skulle deles, til sionistenes krav om at 100 000 flyktninger måtte få slippe inn i Palestina, men ikke til kravet om opprettelsen av et jødisk hjemland. Bevin godtok ikke Ben-Gurions påstand om at en jødisk stat var til det beste for det britiske imperiet. Aldri tidligere hadde britene gått så langt i å anerkjenne rettighetene til den palestinske befolkningen. Europa måtte dessuten ta sin del av ansvaret for de jødiske flyktningene, hvis ikke ville det være et håp mot kampen som de allierte hadde kjempet mot nazistene, mente utenriksministeren.³⁹⁵

Ben-Gurion måtte akseptere at Bevins forslag ikke kom til å innebære noen form for deling av Palestina. I stedet foreslo Ben-Gurion å løse situasjonen ved å vende tilbake til politikken før hvitboken i 1939. På den måten kunne de 100 000 jødiske flyktningene slippe inn i Palestina. Britene avviste forslaget, som de anså som et forsøk på å oppnå jødisk flertall under britisk beskyttelse.³⁹⁶

³⁹³ Konferansen varte fra 27. januar til 13. februar 1947. Cohen, 1982:209.

³⁹⁴ Butenschøn, 2008:216-217.

³⁹⁵ Samme referanse som over.

³⁹⁶ Cohen, 1982:220; Louis, 1984:451-452; Waage, 2013:95.

Bevin-planen ble til slutt avvist av både de jødiske og de palestinske representantene. Bevin hadde regnet med at sionistene ville være motstandere, men han var skuffet over at også palestinerne avviste planen. Men palestinerne hadde et annet mål. De ønsket å få Palestina-spørsmålet opp i FN. Palestinerne hadde tro på at både Sovjetunionen, østeuropeiske land og de arabiske statene ville støtte deres sak. Bevin ble advart av en av de palestinske representantene om at freden i hele Midtøsten var truet på grunn av Palestina-spørsmålet. Britene burde forlate Palestina og la det bli opp til palestinerne selv å løse situasjonen som da oppstod, mente han.³⁹⁷

Britene *hadde* til hensikt å trekke seg ut, men det måtte gjøres i henhold til Storbritannias internasjonale forpliktelser og avtaler. Mandatordningen i Palestina var opprettet under Folkeforbundet, som var blitt oppløst mens britene fortsatt styrte. Ansvar for å finne en løsning på problemene i Palestina gikk derfor til Folkeforbundets etterfølger, FN. 14. februar 1947 erklærte den britiske regjeringen at de overlot hele Palestina-spørsmålet til FN.³⁹⁸ Noen dager senere forklarte Bevin i Underhuset at britenes eneste mulighet var å overlate avgjørelsen til FN, ettersom verken jødene, palestinerne eller de arabiske statene klarte å komme med et forslag til løsning. «Vi har ikke til hensikt selv å anbefale en bestemt løsning», sa utenriksministeren.³⁹⁹

Sentrale jødiske lederskikkelser oppfattet britenes valg på ulik måte. Chaim Weizmann, som ikke lengre hadde noen posisjon innad i sionistorganisasjonen, vurderte at britene overlot Palestina til FN både på grunn av Storbritannias dårlige økonomi og fordi imperiets strategiske behov hadde endret seg:

– Det er nå åpenbart at Storbritannia kommer til å gi opp India i løpet av kort tid, om et år eller to. Palestinas strategiske posisjon mister dermed mesteparten av sin betydning, og hvis forholdene mellom jøder og arabere blir verre, er jeg ikke i tvil om at Arbeiderpartiregjeringen vil bestemme seg for å trekke seg ut av Palestina, som de gjør ellers i Imperiet. Storbritannia har verken penger eller ønske om å beholde styrker. Og den nåværende situasjonen i England er slik at hver penny trengs på hjemmebane.⁴⁰⁰

Ben-Gurion trodde ikke at britene virkelig hadde til hensikt å forlate Palestina, men at det rett og slett var en uthalingstaktikk for å vinne tid.

³⁹⁷ Bevin ble advart av Jamal Husseini, mufti Hajj Amins nevø. Cohen, 1982:217-221; Waage, 2013:95.

³⁹⁸ Cohen, 1982:221-223; Waage, 2013:95.

³⁹⁹ Butenschøn, 2008:217.

⁴⁰⁰ Weizmann til Epstein, 21. februar 1947 "Now that it has become clear that Great Britain is to give up India within a measureable time, in about a year or two. The strategic position of Palestine under these circumstances loses almost entirely its importance, and if relations between Jews and Arabs become more acute, I have no doubt that the Labour Government will decide to pull out of Palestine, as it does from every part of the Empire. Great Britain has neither the money nor the desire to keep armies, and the present situation is such that every penny is required for domestic purposes", Weizmann Letters, vol. xxii:248.

Sionistlederen mente at Bevin kom med sine uttalelser fordi han var den sterke mannen i regjeringen. Men Ben-Gurion overså at Bevin var støttet av Winston Churchill, som ved flere anledninger hadde oppfordret til at britene måtte trekke seg ut fra Palestina, med mindre USA ville bidra økonomisk. Churchill hadde dermed forlatt de pro-sionistiske holdningene han hadde hatt tidligere i den politiske karrieren sin. I den grad han nå var uenig i Det britiske arbeiderpartiets linje i Palestina, var det fordi Arbeiderpartiet etter Churchills mening ventet for lenge med å pakke sammen sakene og dra:

– Skal vi forstå det slik at vi må fortsette å bære hele denne byrden, uten noen løsning i sikte, uten noen råd å gi – hele denne byrden med å opprettholde lov og orden i Palestina, med å fortsette med administrasjonen, ikke bare til september som er et godt stykke unna februar [...] men til FN har løst problemet [...] Hvordan vil han [Bevin] forsvare at vi beholder de nødvendige 100 000 soldatene i Palestina og årlig bruker mellom 30 og 40 millioner pund av våre skrantende ressurser, til dette enorme apparatet av treninger og forsinkelser?⁴⁰¹

Bevin la mye av skylden for Storbritannias avgjørelse på president Truman, som hadde komplisert forholdene med å uttale at Palestina burde deles slik at den jødiske staten kunne opprettes. Utenriksministeren mente at det ikke var mulig å få til internasjonale avgjørelser når de ble tema for amerikansk lokalpolitikk. Truman ble opprørt. Fra Washington ble det sendt en uttalelse der det ble benektet at hensynet til amerikanske lokalvalg hadde påvirket USAs utenrikspolitikk. Men britene trakk ikke utsagnet tilbake, og Ernest Bevins uttalelse ble stående.⁴⁰²

De åpenbare økonomiske problemene til tross, den britiske regjeringens holdning var at Storbritannia fortsatt var en ledende stormakt, noe Bevin ga uttrykk for da han uttalte:

– Vi anser oss selv for å være en av de mest sentrale stormaktene for verdensfreden, og vi har fortsatt en historisk rolle å spille. Det faktum at vi har kjempet så hardt for friheten og betalt en så høy pris er en garanti i seg selv for at vi skal beholde denne posisjonen, samtidig som det hviler en forpliktelse på oss om at vi skal beholde posisjonen fortsatt. Jeg kjenner ikke til noen synspunkter om at vi, som ved et plutselig slag fra skjebnens hånd, over natten skal ha opphørt å være en stormakt.⁴⁰³

⁴⁰¹ ”Are we to understand that we are to go on bearing the whole of this burden, with no solution to offer, no guidance to give – the whole of this burden of maintaining law and order in Palestine, and carrying on the administration, not only until September, which is a long way from February[...] but until the United Nations have solved the problem [...] How does he justify keeping 100 000 British soldiers in Palestine, who are needed there, and spending £30 million to £40 million a year from our diminishing resources upon this vast apparatus of protraction and delay?” Cohen, 1982:227.

⁴⁰² ”In international affairs I cannot settle things if my problem is made the subject of local elections”, Cohen, 1982:224; Evensen, 1992:36.

⁴⁰³ ”We regard ourselves as one of the Powers most vital to the peace of the world, and we still have our historic part to play. The very fact that we have fought so hard for liberty, and paid such a price, warrants our retaining this position; and, indeed, it places a duty upon us to continue to retain it. I am not aware of

Det britiske utenriksdepartementet prøvde å få gjennomslag for den politikken de ønsket å føre, gjennom å styre USA dit den britiske regjeringen ville. Etter å ha kunngjort at de overlot Palestina-spørsmålet til FN, fikk Truman og regjeringen beskjed om at Storbritannia ikke ville være i stand til å støtte Hellas og Tyrkia militært og økonomisk lengre enn ut april 1947.⁴⁰⁴

Truman-doktrinen og Marshall-hjelpen

12. mars 1947 holdt Truman en tale til den amerikanske Kongressen der han ba om et hastevedtak. På forhånd hadde han vært opptatt av ordlyden i talen, som skulle være klar og uten tvetydigheter.⁴⁰⁵ I den endelige versjonen, i ettertiden kjent som Truman-doktrinen, het det at USA «ville støtte de frie folkenes motstand mot undertrykkelse fra væpnede grupper eller etter ytre press».⁴⁰⁶

Truman-doktrinen, som kom samtidig med at britene overlot Palestina-spørsmålet til FN, ble innledningen til at USA tok en mer aktiv rolle i Midtøsten. I motsetning til Sovjetunionen hadde USA ingen fortid som stormakt i området og heller ingen strategiske områder å forsvare. Ettervirkningene av vinteren 1946/47, som ble kalt for et «økonomisk Dunkirk», førte dessuten til at USA opprettet Marshall-hjelpen for å bidra til gjenreisningen av Europa.⁴⁰⁷ Det amerikanske bistandsprogrammet fikk navn etter USAs nye utenriksminister George Marshall og ble kunngjort 5. juni 1947.⁴⁰⁸

Utenriksminister Bevin sine beste politiske stunder kom på mange måter gjennom innsatsen for å styrke europeisk og internasjonalt samarbeid. Umiddelbart etter kunngjøringen av den amerikanske bistanden, tok Bevin initiativet til dannelsen av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OEEC) for å administrere Marshall-hjelpen. I perioden fra 1947 til 1951 utgjorde den amerikanske hjelpen til Europa totalt 14 milliarder dollar.⁴⁰⁹

any suggestion seriously advanced, that, by a sudden stroke of fate, as it were, we have overnight ceased to be a great Power.” Gerald Hughes, 2014:26.

⁴⁰⁴ Evensen, 1992:37.

⁴⁰⁵ Trumans tale i Kongressen var 12. mars 1947. Anderson, 1982:164; Butenschøn, 2008:190-191; Morris, 2001:180-184; Self, 2010:80.

⁴⁰⁶ USA ”support(s) free people who are resisting subjugation by armed minorities or by outside pressures.” Evensen, 1992:38.

⁴⁰⁷ Sitatet kom fra finansminister Keynes og var en referanse til et av de verste slagene under den første verdenskrigen. Self, 2010:81.

⁴⁰⁸ George Marshall overtok utenriksministerposten 21. januar 1947. Cohen, 1982:31-32 og 208.

⁴⁰⁹ *Organisation for European Economic Co-operation*, OEEC, senere OECD. Self, 2010:81.

Pengestøtten fra USA hadde imidlertid sine ulemper. Målsettingen om å føre en britisk utenrikspolitikk basert på «makt gjennom en stedfortreder» kom i konflikt med de harde økonomiske realitetene.⁴¹⁰ «Vi må frigjøre oss selv fra den økonomiske avhengigheten av USA så snart som mulig. Vi kommer aldri til å ha noen reell egyptyngde i utenrikspolitiske saker før vi gjør det», slo Bevin fast i september 1947.⁴¹¹

Skarpe fronter og unntakstilstand

I etterkant av «Operasjon Agatha» hadde Washington vært kritisk til britenes straffereaksjoner mot *Yishuv*. Utenriksdepartementet i London svarte da at «Den reelle sammenligningen er mellom responsen mot jødisk terrorisme og den arabiske volden i 1936-39. Ansvarshavende embetsmann dømte 54 dødsstraffer i 1938 (53 til palestinere) og 55 i 1939 (samtlige til palestinere). Araberne påstår faktisk at det vises større britisk tilbakeholdenhet nå enn da det var araberne som forstyrret lov og orden».⁴¹²

Utover høsten hardnet frontene mellom britene og jødene i Palestina ytterligere. Etter verdenskrigens slutt hadde sionistorganisasjonene finansiert den ulovlige innvandringen, der jødiske flyktninger ble plassert på knapt sjødyktige, overfylte skip. Fra august 1946 ble illegale innvandrere deportert til leirer på Kypros. Noen måneder senere satt over 12 000 mennesker internert i leirene, som var blitt fylt til randen. For britene var det blitt et mål å hindre at skipene ankom Palestina og dermed ble et britisk ansvar. Britene hadde derfor startet med sabotasjeaksjoner mot jødiske skip mens de lå til kai i europeiske havner. I tillegg hadde britene begynt å sende tilbake ulovlige innvandrere til Europa. Medias dekning av britiske soldater som med våpen i hånd tvang tilbake slitne flyktninger gjorde at den britiske politikken ble svært upopulær verden over. Det var også sionistenes intensjon.⁴¹³

Som et motsvar til britene, endret *Irgun* sin strategi. Britiske bygninger og personell i Europa ble også mål for *Irguns* angrep. I oktober 1946 ble den britiske ambassaden i Roma bombet, noe som skapte store avisoverskrifter og frykt blant befolkningen i Storbritannia.

⁴¹⁰ “The policy of power by proxy”. Self, 2010:82

⁴¹¹ “We must free ourselves of financial dependence on the United States of America as soon as possible. We shall never be able to pull our weight in foreign affairs until we do so.” Self, 2010:82.

⁴¹² Britisk UD til Washington 27. juni 1946, ”Your paragraph 5. The proper comparison is between action taken against Jewish terrorism and against Arab violence in 1936-39. The General Officer commanding confirmed 54 death sentences in 1938 (53 on Arabs) and 55 in 1939 (all on Arabs). The Arabs in fact assert that greater lenience is shown by the British authorities now than when it was they who were disturbers of law and order.” Brevet er et svar på et telegram fra Washington, datert 21. juni 1946. CO 537/1317.

⁴¹³ Cohen, 1982:256-260; Morris, 2001:180-184; Waage, 2013:96.

Sikkerhetstiltakene ble skjerpet på flyplasser og i britiske havner. Samtidig fortsatte *Irguns* sabotasjeaksjoner og angrep i Palestina med uforminsket styrke. Haifa oljeraffineri ble bombet og brant i flere uker etterpå. Interneringsleirer og fengsler ble sprengt, og de jødiske fangene slapp ut i frihet. (Nokså utilsiktet slapp også alle de palestinske fangene fri.) Frustrasjonen økte, både i Storbritannia og blant de britiske soldatene i Palestina. Hevnaaksjoner mot britiske soldater og personell var blitt vanlig. Fra soldatenes ståsted var kampen mot terroren som å slåss mot en usynlig fiende: Terroristen kunne være hvem som helst. I løpet av november og desember 1946 ble nærmere hundre britiske soldater og politi drept i Palestina.⁴¹⁴

Den britiske høykommissæren Cunningham mente at sivilbefolkningen og de moderate ville lide dersom de britiske styrkene svarte med å gå til angrep mot terrorgruppene. Cunningham satte sin lit til at *Jewish Agency* og *Haganah* skulle holde sine egne utbrytergrupper i sjakk. Høykommissæren møtte motstand fra lederen for den britiske Generalstaben, feltmarskalk Montgomery, som sikret den nødvendige støtten fra Bevin og statsminister Attlee for hardere gjengjeldelse etter at *Irguns* og *Stern*-gjengens voldelige angrep økte i omfang mot slutten av 1946.⁴¹⁵

Kidnappingen av en britisk offiser på nyåret i 1947 førte til krav om at britiske kvinner og barn måtte evakueres fra Palestina, noe som ble gjennomført i slutten av januar. *Jewish Agency* fikk en ukes frist på seg til å samarbeide med britene eller å møte konsekvensene hvis de ikke gjorde det. *Jewish Agency* valgte det siste alternativet. Fire dager før regjeringen i London varslet at de ville overlate Palestina-spørsmålet til FN, utstedte de britiske myndighetene i Palestina tre dødsdommer til jødiske aktivister.⁴¹⁶

Britene dømte i tillegg to av *Irguns* menn til både lange fengselsstraffer og pisking. *Irgun* tok hevn ved å kidnappe og piske fire britiske offiserer like etterpå. Hendelsen gjorde at britene sluttet å bruke pisking som straff. *Irgun* tok æren for å ha presset det britiske imperiet til å endre sin politikk. Eskaleringen i volden påvirket disiplinen og moralen til de britiske soldatene. Avisene meldte om episoder der tilfeldige jødiske borgere i Palestina var blitt utsatt for gjengjeldelsesaksjoner fra britiske militære. I mars 1947 gjennomførte *Irgun* flere større operasjoner, blant dem bombing av den britiske offisersklubben i Tel Aviv. Mer enn 20 ble drept og over 30 ble skadet.

⁴¹⁴ Cohen, 1982:230; Morris, 2001:173-176.

⁴¹⁵ Cohen, 1982:232-235.

⁴¹⁶ Begin, 1951:241-250; Evensen, 1992:36-37; Cohen, 1982:236-240; Morris, 2001:180-184.

Fra 2. mars 1947 erklærte Cunningham unntakstilstand. Utover våren 1947 var det åpenbart at britene ikke hadde kontroll over situasjonen i Palestina.⁴¹⁷

FNs undersøkelseskomité

Lederen for Transjordans arabiske legion, general John Bagot Glubb, var nøktern i sin beskrivelse av utviklingen i Palestina: «Det første synlige resultatet på Storbritannias overgivelse av mandatet var at det kom enda en komité. Denne het UNSCOP – *United Nations Special Committee on Palestine*. Den gjorde den vanlige runden, hørte på de samme gamle vitnemålene, og forsvant igjen».⁴¹⁸

Glubbs utsagn kom ikke uten grunn. UNSCOP var den siste i en lang rekke av komiteer som skulle undersøke årsakene til den stadige uroen i Palestina og komme med forslag til løsninger. I tillegg skulle FN-komiteen forberede saken om Palestinas fremtidige status, før den ble lagt frem på FNs Hovedforsamling høsten 1947. UNSCOP bestod av representanter fra 11 nøytrale stater uten Midtøsten-interesser: Australia, Canada, Jugoslavia, Tsjekkoslovakia, Guatemala, India, Iran, Nederland, Peru, Sverige og Uruguay. FNs generalsekretær Trygve Lie utnevnte kinesiske Victor Hoo som sin representant i UNSCOP, mens diplomaten Ralph Bunche, professor i statsvitenskap fra universitetet i Harvard, fikk jobben som spesialassistent for Victor Hoo.⁴¹⁹

De arabiske representantene var misfornøyd med generalsekretæren, som etter deres mening ikke hadde en nøytral holdning i Palestina-spørsmålet. Mistankene om Lies partiskhet var heller ikke ubegrunnet. En måned før UNSCOP ble satt sammen, hadde Lie et hemmelig møte med Moshe Shertok. Lie lovte å hjelpe sionistene, men ga beskjed om at det ikke måtte bli kjent at FNs generalsekretær tok imot representanter fra *Jewish Agency*.⁴²⁰

I seks uker reiste medlemmene i UNSCOP rundt i Palestina, Libanon, Syria og Transjordan. Jødiske flyktningleirer i Tyskland og Østerrike ble dessuten besøkt, og møtet med overlevende fra konsentrasjonsleirene gjorde et dypt inntrykk på FN-utsendingene. Det palestinske samfunnet boikottet FN-komiteen. Det jødiske samfunnet i Palestina var derimot godt forberedt.

⁴¹⁷ Begin, 1951:231-236; Cohen, 1982:238.

⁴¹⁸ ”The first visible result of Britain’s resignation of the mandate was the arrival of yet another committee. This one was called UNSCOP. It did the usual tour, it heard the same old evidence, and it disappeared again.” Glubb, 1957:59-60.

⁴¹⁹ Butenschøn, 2008:213-217; Cohen, 1982:260-261; Morris, 2001:180-184; Neff, 1995:46; Tveit, 1996:31.

⁴²⁰ Tveit, 1996:30-31.

Sionistene hadde på forhånd kartlagt hvem som skulle komme og hvilke språk de snakket, slik at FN-utsendingene ble møtt av jøder som snakket deres eget språk. Utsendingene var imponert over det de så og måten de ble møtt på. «En gryende europeisk stat», mente et av medlemmene.⁴²¹

Hotellrommene til komitémedlemmene var imidlertid avlyttet av etterretningstjenesten til sionistene, som dermed visste om alt som ble sagt og diskutert. Sionistene kjente til uenighet mellom komitémedlemmene, de visste om svakheter, og de visste når de ulike representantene skulle være på de forskjellige stedene. Sionistene var forberedt hele veien og kunne tilpasse strategien deretter. Da et av de jødiske flyktningskipene, i elendig forfatning og fullastet med illegale innvandrere, ankom Haifa samtidig med at representanter for FNs undersøkelseskomité og media var der, var heller ikke det en tilfeldighet.⁴²²

Exodus

Barn og kvinner «så slitne ut, svært slitne», kommenterte lederen for UNSCOP, svensken Emil Sandström.⁴²³ Sammen med verdenspressen observerte FN-utsendingene situasjonen som utspant seg i havnen. Skipet *President Warfield* hadde seilt ut fra Marseille i Frankrike med 4515 jødiske flyktinger om bord 9. juli 1947. Før skipet ankom Palestina, ble det bordet av britiske styrker. Under britisk kontroll ble det ført til kai i Haifa, der flyktingene ble omplassert i tre mindre båter, som deretter ble beordret om å gjøre vendereis. Alt mens Sandström og pressen fikk med seg hele hendelsesforløpet.⁴²⁴

Interneringsleirene på Kypros var overfylte, og utenriksminister Bevin tok avgjørelsen om at skipene skulle returnere til Frankrike. Beslutningen skulle vise seg å bli skjebnesvanger. Verdenspressen fulgte våkent med da skipene med de jødiske flyktingene ankom Sør-Europa, midt i en hetebølge. Flyktingene nektet å gå fra båtene da de la til kai i Frankrike. Deretter holdt flyktingene stand i varmen på båtene i mange dager, mens hele situasjonen ble tett fulgt av pressen. Den franske regjeringen var ikke interessert i å hjelpe britene ut av knipen, og franske aviser kalte båtene et «flytende Auschwitz».⁴²⁵

⁴²¹ Waage, 2013:100.

⁴²² Cohen, 1982:256-260; Morris, 2001:180-184; Waage, 2013:96.

⁴²³ Women and children “looking tired, very tired”. Evensen, 1992:80.

⁴²⁴ To av skipets passasjerer ble drept og nesten 200 ble skadet under bordingen og angrepet fra de britiske styrkene. Evensen, 1992:76-80; Waage, 2013:96.

⁴²⁵ Evensen, 1992:81-84.

Hardt presset gjorde den britiske regjeringen et nytt skjebnesvangert valg: De jødiske flyktingene ble sendt til interneringsleirer i britisk-kontrollert sone i Tyskland, det eneste stedet hvor britene mente at de kunne ta imot så mange mennesker. Aviser verden over trykket bilder av jødiske flyktinger som hadde overlevd nazistenes dødsleirer, men som nå ble møtt av *britiske* soldater som tvang dem inn bak piggrådsgjerder i Tyskland igjen. Saken ble omtalt i media på begge sider av Atlanteren i over en måned. Pressedekningen rundt *Exodus*, som båten var blitt døpt om til, ble en omdømmekatastrofe av dimensjoner for den britiske regjeringen. Den britiske politikken var upopulær fra før av. Nå ble den forhatt.⁴²⁶

I slutten av juli henrettet britene tre av *Irgun*s menn. *Irgun* sverget hevn og kom med sitt svar to dager senere. To britiske sersjanter, kidnappet av *Irgun* tidligere, ble funnet hengt. Da britiske offiserer forsøkte å ta ned de to døde sersjantene, eksploderte miner som terroristene hadde plassert i lommene på de døde.⁴²⁷ Journalister var til stede og fotograferte det hele. Hendelsen fikk britiske aviser til å hente frem krigsoverskrifter: «De ble kidnappet forsvarsløse og uten våpen», skrev *The Times* 1. august 1947.⁴²⁸

Den britiske opinionen var rasende. Over hele Storbritannia var det demonstrasjoner. Antijødiske følelser fikk utløp gjennom hærverk og vold. Britiske soldater i Palestina reagerte med hevningangrep mot jødiske innbyggere i Tel Aviv. Flere ble drept, andre ble banket opp. Jødiske forretninger ble rasert, vinduer ble knust, og varer ble ødelagt. *Irgun* sverget igjen hevn, og meldte via nyhetsbyrået Reuters at «sju nye britiske soldater venter på galgen».⁴²⁹

Amerikansk presse var sjokkert over volden i Storbritannia og Palestina. Skylden ble lagt på utenriksminister Bevin. Aviser trykket karikaturtegninger som viste Bevin i et hav av jødisk blod. De britiske avisene krevde at Storbritannia måtte trekke seg ut av Palestina. «De kostbare forpliktelsene i Palestina kan ikke lenger fortsette», skrev *The Daily Telegraph* 5. august 1947. Setningen oppsummerte også holdningen til den britiske regjeringen, som foreløpig avventet rapporten fra FN-komiteen.⁴³⁰

⁴²⁶ Cohen, 1982:255-257; Evensen, 1992:86-92.

⁴²⁷ Evensen, 1992:83.

⁴²⁸ ”They were kidnapped unarmed and defenseless”. Evensen, 1992:83.

⁴²⁹ Seven more British soldiers “are scheduled for the gallows”. Evensen, 1992:84

⁴³⁰ Britain ”could no longer continue its costly commitment to Palestine” Evensen, 1992:86.

Britene gir opp Palestina

FN-komiteens rapport ble ferdig i slutten av august. Hele komiteen var enige om at mandatet måtte ta slutt, deretter delte komiteens anbefalinger seg i to. Majoriteten, som bestod av representanter for åtte land, anbefalte deling i en arabisk stat og en jødisk stat. I tillegg skulle det opprettes internasjonalt tilsyn for Jerusalem og Betlehem. Minoriteten, som bestod av representanter for tre land, anbefalte at en selvstendig arabisk stat skulle bli etablert.⁴³¹

Bevin argumenterte for at britene ikke burde støtte majoritetens forslag. De foreslåtte grensene var grunnleggende urettferdige for palestinerne, mente han. En deling etter majoritetens forslag ville antagelig føre til et palestinsk opprør, støttet av store deler av den muslimske verden. Etter Bevins mening var heller ikke minoritetens forslag gjennomførbart ettersom det forutsatte at både jøder og palestinere godtok at en arabisk stat ble opprettet.⁴³²

Palestinerne hadde ikke glemt at det ikke kom noe ut av Peel-rapporten. De trodde ikke at britene virkelig hadde tenkt å trekke seg ut av Palestina. I en britisk rapport het det at dersom Palestina ble delt etter et FN-vedtak, ville den britiske regjeringen få skylden – selv om britene både var motstander av deling og nektet å gjennomføre planen. Palestinerne reagerte på en eventuell deling avhengig av muftiens standpunkt og hva slags fremtidig rolle han kom til å få. Hvis muftien ikke godtok deling, ville det komme et stort opprør, støttet av de arabiske landene. Dersom muftiens posisjon derimot ble sikret ved at han ble overhode i en uavhengig palestinsk stat, ville utfallet sannsynligvis bli en kraftig protest, men ikke et opprør, het det til slutt i rapporten.⁴³³

Bevin mente at en britisk tilbaketrekking fra Palestina var å foretrekke. Storbritannia skulle ikke lengre føre en politikk som undergravde de britiske interessene i Midtøsten. Britiske liv og ressurser skulle ikke gå tapt i forsøkene på å undertrykke et samfunn i Palestina på bekostning av et annet. Dermed hadde terroristene oppnådd sitt mål: De hadde overbevist britene om at Palestina var ustyrlig. For den jødiske siden er historien om *Exodus* og etterspillet den fikk, i ettertid blitt kalt «skipet som skapte en nasjon».⁴³⁴

⁴³¹ Rapporten var ferdig 31. august 1947. Butenschön, 2008:223-227; Evensen, 1992:88; Shlaim, 1988:97.

⁴³² Cohen, 1982:274-275; Evensen, 1992:89.

⁴³³ Cohen, 1982:273-274.

⁴³⁴ Cohen, 1982:268-276; Evensen, 1992:83; Waage, 2013:84-85 og 97.

I februar 1947 skal Bevin ha sagt til Ben-Gurion at «Palestina er ikke viktig for Storbritannia, men Storbritannia vil ikke tvinges til å innrømme feil».⁴³⁵

Et halvt år etterpå var det unison politisk enighet da regjeringen i London avgjorde at grensen var nådd i Palestina. Henrettelsen av de to sersjantene var dråpen som fikk begeret til å flyte over. Den negative omtalen etter *Exodus*, Storbritannias svake økonomi, og vanskene med å finne en felles politisk plattform med USA, bidro til avgjørelsen. 20. september 1947 avgjorde regjeringen i London at britene skulle trekke seg ut av mandatet i Palestina, men det tok nesten to måneder før beslutningen ble offentliggjort. Deretter ventet regjeringen ytterligere en måned før de varslet at de siste britene skulle forlate mandatområdet innen 15. mai 1948.⁴³⁶

Evakueringen av det britiske samfunnet i Palestina startet umiddelbart etter den offentlige kunngjøringen. Britene hadde på det tidspunktet nesten 100 000 soldater og politifolk i Palestina, fem ganger mer enn de hadde under det arabiske opprøret i 1936-1939. Mesteparten skulle britene ta med seg, stort og smått, alt fra lokomotiver til binders. Mange dokumenter og papirer ble ødelagt. Enkelte bygninger ble lagt ut for salg. Skjebnen til alle små og større deler som hørte inn under britisk ansvar måtte avgjøres: Hvem skulle for eksempel få hestene og vakthundene, når skulle de kriminelle slippes fri fra fengslene og hvor mye mat skulle britene etterlate på mentalsykehusene? Mandatmyndighetene konkluderte med at det var lettere å bygge opp en administrasjon enn å rive den ned.⁴³⁷

Reaksjonene på UNSCOPs rapport

Rapporten med de motstridende anbefalingene gikk videre til FNs Generalforsamling, som brukte tre måneder på å vurdere de ulike konklusjonene. Et vedtak i Generalforsamlingen krevde totredjedels flertall. *Jewish Agency* var for deling, mens de militante gruppene *Irgun* og *Stern*-gjengen var mot. I stedet ville de at hele Palestina og Transjordan skulle være underlagt jødisk styre. Ben-Gurions pragmatiske svar var at avtaler ikke var endelige og at grenser kunne justeres. Palestinerne avviste begge forslagene. De ville ikke akseptere noen annen løsning enn full uavhengighet, og at britenes mandat i Palestina måtte ta slutt.

⁴³⁵ »Palestine is not vital to England but England does not want to have to admit failure». Segev, 1999:494.

⁴³⁶ 13. november 1947 kom kunngjøringen fra den britiske regjeringen. 11. desember informerte regjeringen om at siste britiske soldat skulle forlate innen 15. mai 1948. Waage, 2013:97.

⁴³⁷ Segev, 2001:489.

Palestinerne understreket at FN ikke hadde noen rett til å blande seg inn i Palestina. President Truman var for deling, men var samtidig bekymret for om USA måtte overta britenes rolle i Palestina.⁴³⁸

Høsten 1947 ble dessuten preget av at forholdet mellom USA og Sovjetunionen var blitt markant kjøligere. Utenriksminister Marshall hadde anklaget Jugoslavia, Bulgaria og Albania for å ha brutt FN-charteret gjennom aggressivitet overfor Hellas. Den amerikanske pressen fulgte opp med kritikk rettet mot den sovjetiske siden. Kulden i relasjonen mellom USA og Sovjetunionen var en strek i regningen for sionistene, som fryktet for at stormaktspolitiske hensyn kunne styre stemmegivningen i FN: USA kunne stemme *mot* deling hvis Sovjetunionen stemte for. Den britiske regjeringen fulgte opp med å advare mot at de arabiske landene kunne bli drevet rett inn i åpne sovjetiske armer. Representanter for Den arabiske liga advarte på sin side mot en deling av Palestina, som ville være ensbetydende med krig. 20. september 1947 uttalte Den arabiske liga at araberne var «inneforstått med farene som truet Palestina, og ville bidra med all mulig støtte og gjøre de offer som krevdes».⁴³⁹

Utenriksdepartementet fryktet for konsekvensene av den arabiske motstanden mot et delt Palestina, ikke minst sett i lys av USAs egne interesser i Midtøsten: Oljen og tilgangen til strategiske baser. 22. september 1947 advarte lederen av Midtøsten- og Afrika-avdelingen i Det amerikanske utenriksdepartementet, Loy W. Henderson:

– UNSCOPs flertallsplan vil føre til at Palestina-problemet blir permanent og kompliseres ytterligere i fremtiden. Forslagene overser prinsippene om selvbestemmelse og flertallsstyre. De anerkjenner prinsippet om en teokratisk rases stat, og går til og med så langt som å diskriminere på grunnlag av religion og rase for personer utenfor Palestina. Vektleggingen av om personer er jøder eller ikke-jøder vil garantert forsterke følelsen både blant jøder og andre i USA og andre steder om at jødiske borgere ikke er de samme som andre borgere [...] Verken USA eller den britiske regjeringen har noen gang tolket begrepet «jødisk nasjonalhjem» til å være det samme som en jødisk nasjonalstat.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Morris, 2001:180-184; Neff, 1995:46.

⁴³⁹ All Arabs “realized the dangers threatening Palestine and would offer every support and sacrifice”. Evensen, 1992:107.

⁴⁴⁰ “The UNSCOP Majority Plan is not only unworkable, it would guarantee that the Palestine problem would be permanent and still more complicated in the future [...] These proposals, for instance, ignore such principles as self-determination and majority rule. They recognize the principle of a theocratic racial state and even go so far in several instances as to discriminate on grounds of religion and race against persons outside of Palestine. The stress on whether persons are Jews or non-Jews is certain to strengthen feelings among both Jews and Gentiles in the United States and elsewhere that Jewish Citizens are not the same as other citizens [...] Neither the United States nor the British Government has ever interpreted the term “Jewish national home” to be a Jewish national state”. Neff, 1995:46-47.

Interne advarsler til tross, Truman gikk ut med sin støtte til delingsplanen i oktober 1947. Han hadde vært under et usedvanlig sterkt press fra sionistiske grupper i forkant, og uttalte selv etterpå at han aldri hadde vært utsatt for så mye propaganda som i denne saken.⁴⁴¹

The Times spådde at «delegater som hadde holdt igjen mens de ventet på at stormaktene skulle vise sine kort», kom til å reagere.⁴⁴² Like etter støttet Kina delingsforslaget. Den arabiske høyere komité sendte ut en uttalelse der USA ble erklært som den fremste fienden. Komiteen gjorde det samtidig klart at de regnet med å få sovjetisk støtte.⁴⁴³

To dager etter Trumans uttalelse, gikk også Sovjetunionen ut med et standpunkt for deling av Palestina. Både britiske og amerikanske delegater var overrasket over vendingen. Verdens to supermakter var dermed forent i et sjeldent tilfelle av enighet - om delingen av Palestina. Det var en symbolikk som ikke gikk sionistene hus forbi.⁴⁴⁴

FN-resolusjon 181 - delingsplanen

Det amerikanske utenriksdepartementet ville at Negev skulle tilfalle den arabiske staten, men Chaim Weizmann hadde klart å overbevise Truman om at ørkenområdet måtte gå til den fremtidige jødiske staten. Weizmann hadde argumentert for at bare jødene kunne få ørkenen til å blomstre. Negev var et viktig symbolsk bindeledd mellom Afrika og den arabiske halvøya. Dersom Negev gikk til den jødiske staten, ville sentrale områder innen den islamske verden bli skilt fra hverandre.⁴⁴⁵

Opptellingen etter avstemningen over delingsrapporten 19. november avslørte at det manglet en stemme for at delingsplanen skulle få det nødvendige to tredjedels flertallet for å bli vedtatt i generalforsamlingen, der avstemningen skulle holdes 23. november. Avstemningen ble utsatt, og i mellomtiden foregikk det hektisk virksomhet i begge leire for å påvirke stemmegiverne. Weizmann ba igjen Truman om å bruke sin innflytelse: «Kjære herr president, i denne avgjørende timen der kompliserte Palestina-problem er i ferd med å nå en løsning etter ditt personlige initiativ, henvender jeg meg til deg igjen», skrev Weizmann 25. november 1947, og fortsatte:

⁴⁴¹ "I do not think that I ever had as much pressure and propaganda aimed at the White House as I had in this instance." Neff, 1995:45-50.

⁴⁴² "Delegates who had held back waiting for the great powers to show their hands." Evensen, 1992:111.

⁴⁴³ Samme referanse som forrige.

⁴⁴⁴ Evensen, 1992:111; Louis, 1984:482-484; Morris, 2001:184-189.

⁴⁴⁵ Glubb, 1957:148; Neff, 1995:49.

«Jeg er klar over hvor mye de avventende delegasjonene kan bli påvirket som følge av dine råd og din innflytelse – Kina, Honduras, Colombia, Mexico, Liberia, Etiopia, Hellas. Jeg ber og trygler om at du griper inn i denne avgjørende timen, for å få på plass en historisk avgjørelse».⁴⁴⁶

29. november 1947 ble FN-resolusjon 181 vedtatt i FNs generalforsamling. Vedtaket innebar at flertallet på 33 stater anbefalte at Palestina skulle deles i en uavhengig jødisk og en uavhengig arabisk stat, og at det skulle opprettes internasjonalt tilsyn for Jerusalem. 13 stater stemte mot, mens 10 stater avsto fra å stemme, blant dem Storbritannia, Argentina, Mexico, Chile og Kina. Kombinasjonen av sionistisk og amerikansk press på de mindre nasjonene hadde sikret seier til den knappe majoriteten. Hadde tre av statene stemt nei i stedet for ja, ville ikke resolusjonen gått gjennom. Resolusjonen sikret at de 680 000 jødene skulle få 56 prosent av Palestina, mens 1 327 000 palestinere skulle få 44 prosent av Palestina. Da vedtaket gikk gjennom, marsjerte den arabiske delegasjonen ut i samlet flokk. «Jeg har sikret fred i Midtøsten i generasjoner fremover», erklærte generalsekretær Trygve Lie tilfreds.⁴⁴⁷

FN-resolusjon 181 var ikke bindende i den forstand at Storbritannia måtte gjennomføre vedtaket, men det var en anbefaling til den britiske regjeringen om at vedtaket burde gjennomføres innen 1. oktober 1948. FN opprettet en egen kommisjon for Palestina, bestående av fem land som skulle ta over styret etter hvert som britene trakk seg ut fra mandatområdet.⁴⁴⁸

I samarbeid med Den høyere arabiske komité og *Jewish Agency* skulle det settes opp egne økonomiske ordninger. Men ingenting kom ut av planene. Britene nektet å ha noe med den planlagte kommisjonen å gjøre. De oppfordret dessuten FN-kommisjonen med å vente til 1. mai 1948 med å dra til Palestina. Britene regnet med at palestinerne ville gjøre opprør.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Weizmann til Truman 25. november 1947, ”Dear Mr. President, at his crucial hour, when difficult Palestine problem is on the verge of a solution which would owe so much to your personal initiative, I address myself to you again. I am aware of how much abstaining delegations would be swayed by your counsel and the influence of your Government. I refer to China, Honduras, Colombia, Mexico, Liberia, Ethiopia, Greece. I beg and pray for your intervention at this decisive hour to bring about a settlement which will go down in history.”

Weizmann Letters, vol. xxiii:39.

⁴⁴⁷ Butenschøn, 2008:227-232; Cohen, 1982:296-299; Glubb, 1957:60-61; Morris, 2001:184-186; Tveit, 1996:36; Waage, 2013:105-106.

⁴⁴⁸ De fem landene var Bolivia, Tsjekkoslovakia, Filippinene, Danmark og Panama.

⁴⁴⁹ Neff, 1995:52-53.

Borgerkrigen i Palestina, november 1947 – mai 1948

Umiddelbart etter at nyheten om delingsvedtaket ble kjent, brøt det ut voldelige opprør i Palestina og flere andre arabiske land. Over 100 personer ble drept den første uken i desember. Opprørene ble avløst av streik, som førte til nye blodige sammenstøt mellom folkegruppene i Palestina. Britiske styrker forsøkte å dempe situasjonen, noe som var krevende fordi britene selv stadig var målet for terrorangrepene fra *Irgun* og *Stern*-gjengen. Innen midten av desember var Palestina på randen av full borgerkrig. Status to måneder senere var at 92 britiske militære og politi var blitt drept. Mer enn 1000 palestinere og jøder var drept, og over 2000 var skadet under opptøyene i kjølvannet av FN-resolusjon 181.⁴⁵⁰

Utenriksminister Bevin mottok en rekke brev fra bekymrede briter. «Sir, jeg skriver for å protestere mot at britiske soldater og politi mister livet i Palestina i et fånyttets forsøk på å opprettholde lov og orden når både jøder og palestinere er fast bestemt på å gjøre opprør», skrev en mann.⁴⁵¹ Andre sendte kravet om «øyeblikkelig tilbaketrekking av våre soldater og politistyrker fra Palestina nå!» gjennom organiserte underskriftskampanjer.⁴⁵²

Listene havnet på Bevins skrivebord. Budskapet var tydelig: «Det mest inderlige ønsket fra oss alle er ”Sett i gang & få guttene ut”!!!»⁴⁵³ Reaksjonene i den britiske befolkningen må ha bekymret Bevin, som tok brevskriverne på alvor og sørget for at svar ble sendt: «Herr Bevin ønsker at jeg skal informere deg om det som allerede er blitt sagt i flere offisielle uttalelser i Underhuset, at Hans Majestets regjerings politikk er å trekke tilbake troppene fra Palestina på det tidligste tidspunktet som er praktisk mulig, og uansett innen 1. august dette året», skrev Bevins sekretær i et utkast til et svarbrev 1. april 1948.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Cohen, 1982:302-303; Neff, 1995:52-56; Segev, 1999:500-502.

⁴⁵¹ Schofield til Bevin 15. januar 1948 “Sir, I write to protest against the continued loss of life of British soldiers and police in Palestine in a futile attempt to maintain order when both Jews and Arabs are intent on disorder”, FO 371/68500.

⁴⁵² “Please sign our petition for withdrawal of our soldiers and constable from Palestine now.” FO 371/68500.

⁴⁵³ Bamforth til Bevin 29. januar 1948 “the most earnest desire of all us is “Get a move & get the boys out”!!!” FO 371/68500.

⁴⁵⁴ Bevins undersekretær til Schofield 1. april 1948 (utkast til brev) “Mr. Bevin wishes me to inform you that, as has already been made clear in a number of official statements in the House of Commons, the policy of His Majesty’s Government is to withdraw from Palestine by the earliest practicable date and in any case by 1st of August this year.” FO 371/68500.

I FN gjentok britene at de ikke hadde til hensikt å bli værende i Palestina etter 15. mai 1948. Britene varslet om at det ikke kom til å være noen militære maktmidler til disposisjon for å gjennomføre en beslutning som ikke palestinerne og jødene var med på. Sivilbefolkningen på begge sider ble overlatt til seg selv mens jødiske, arabiske og palestinske militære og paramilitære grupper kjempet om å overta britiske bygninger og installasjoner.⁴⁵⁵

Ben-Gurion hadde lenge konstatert at det kom til å bli en konvensjonell krig, ikke en geriljakrig. Jødene i Palestina var omkranset av uavhengige arabiske stater som kunne komme palestinerne til unnsetning. Selvstendige stater kunne både produsere og kjøpe våpen. Den avgjørende krigen kom derfor til å bli utkjempet mot de arabiske statene, ikke mot britene, mente Ben-Gurion. I desember 1947 kjøpte sionistene inn våpen fra Tsjekkoslovakia. Våpnene var egentlig sovjetiske, men tsjekkerne fungerte som mellommenn for handelen. Mange jøder hadde kjempet på britenes side under den andre verdenskrigen og hadde skaffet seg viktige militære erfaringer. Jødiske aviser skrev at 80 000 menn og kvinner mellom 17 og 25 var forventet å registrere seg for militærtjeneste. Noen hundre ville bli lært opp til å utføre nødvendige samfunnsoppgaver i postverket, jernbanen og havner.⁴⁵⁶ Frivillige som meldte seg til tjeneste skulle dessuten få samme rettigheter som soldater. Jobbene skulle stå på vent for dem som meldte seg til militærtjeneste, og de skulle heller ikke miste opparbeidede rettigheter som pensjon, stod det å lese i jødiske aviser 26. desember 1947.⁴⁵⁷

Historiene de jødiske avisene brakte ga inntrykket av at hele *Yishuv* støttet opp om kampen for den jødiske staten. På nyåret 1948 fortalte avisene at en gruppe blinde hadde meldt seg for å tilby sine tjenester. Selv om de ikke kunne delta i aktive kamphandlinger, kunne de blinde jobbe på vaktposter, der de kunne hjelpe soldatene med å lytte ut mistenkelige lyder. De blinde skulle også bistå de som var blitt skadet under kampene.⁴⁵⁸

I april 1948 skrev avisene at 400 gutter i alderen mellom 14 til 17 skulle overta for arbeiderne på appelsinmarkene. I samråd med utdanningskontoret *Petah Tikvah* ble det bestemt at guttene skulle tas ut fra sine skoler for å erstatte arbeiderne, som hadde tatt til våpen for å bidra i kampen mot de arabiske styrkene.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ Cohen, 1982:308-312; Waage, 2013:108-109.

⁴⁵⁶ Avisutklipp datert 9. desember 1947, S71/553, CZA; Morris, 2001:188-189 og 193-196.

⁴⁵⁷ Avisutklipp datert 26. desember 1947, S71/553, CZA.

⁴⁵⁸ Avisutklipp datert 4. januar 1948, S71/553, CZA.

⁴⁵⁹ Avisutklipp datert 2. april 1948, S71/553, CZA.

Fra november 1947 frem til mars 1948 var arabiske militære styrker på offensiven. Men organiseringen på den arabiske siden var svak og preget av at Den arabiske liga ikke var samlet om en felles politikk for Palestina. Hovedkonflikten gikk mellom de gamle erkerivalene kong Ibn Saud og kong Abdullah. Ibn Saud var sterkt skeptisk til alle forslag fra Abdullah, som han anså for å være en marionett for briter og sionister. Mistankene til Ibn Saud var heller ikke ubegrunnede. I hemmelighet hadde Abdullah forhandlet med både briter og sionister om fordeling av landområder etter krigen. Britene støttet en løsning gjennom Abdullah, og sionistene trengte en vennligsinnet arabisk hersker.⁴⁶⁰

Palestinerne var fortsatt svekket etter det arabiske opprøret i 1936-1939. De manglet dessuten en samlende lederskikkelse i Palestina. Mufti Hajj Amin ledet sine støttespillere fra eksil i Egypt og hadde oppslutning blant radikaliserede muslimer, der også Det muslimske brorskapet stod sterkt. Men det var ikke alle palestinerne som ønsket muftiens versjon av en nasjonal stat, noe som gjorde han til en kontroversiell leder. Kong Abdullah av Transjordan hadde tilhengere også blant palestinerne, men Abdullahs tette bånd til briter og sionister gjorde at hans støttespillere kom i direkte konflikt med muftiens folk.⁴⁶¹

Andre palestinere valgte på ulike måter å støtte den jødiske siden, selv om straffen for å gå mot sine egne var hard. Navn på antatte forrædere mot den palestinske saken ble slått opp på plakater og hengt opp på sentrale steder i byene. De palestinske nasjonalistene oppfordret palestinerne til å kjempe aktivt mot medløperne.⁴⁶²

I en rapport fra februar 1948 skrev etterretningsoffiseren Mohammed Yusuf al-Kafi fra Den arabiske frigjøringshæren:

– Jødene har rekruttert mange personer til sin etterretningstjeneste og de er spredt overalt i Palestina og i andre arabiske land [...] Det er svært uheldig at det er mange dårlige arabere som samarbeider med jødene og gir dem informasjon og forsyninger. Dette er kjent for oss med absolutt sikkerhet etter våre undersøkelser. Vi møter stadig på en stor strøm av jødiske og arabiske spioner, flyktninger og utlendinger. Fienden har et stort informasjonsnettverk i Haifa. Ettersom byen har en blandet befolkning, er det lettere å få kontakt med jødene og komme seg inn til deres områder. Frigjøringshærens etterretningstjeneste kjemper mot fiendens femtekolonne som prøver å trenge inn i det farlige triangelet [i Samaria]. Kontraspijasjen i de andre byene i Palestina er svak og nærmest ikke-eksisterende.⁴⁶³

⁴⁶⁰ Cohen, 1982:327-334.

⁴⁶¹ Butenschøn, 2008:232-234; Cohen, 1982:305-306; Segev, 1999:509-511; Waage, 2013:107-108.

⁴⁶² Cohen, 2008:251.

⁴⁶³ ”The Jews have enlisted many people in their intelligence service and they are scattered everywhere in Palestine and the Arab countries [...] It is most unfortunate that there are vile Arabs who collaborate with Jews and supply them with information and provisions. This is known to us with absolutely certainty from

De arabiske styrkene kjempet dermed ikke bare mot jødiske styrker, men også mot en «usynlig hær» av informanter og spioner. Det var heller ikke alltid like klart hvem informantene arbeidet for, selv om palestinerne antok at sionistene stod bak. Hvem som egentlig var venn eller fiende i krigen var ikke alltid så entydig. Den usikkerheten påvirket også moralen og kampviljen til de arabiske styrkene.⁴⁶⁴

Dragkamp om amerikansk støtte

Både den britiske regjeringen og det amerikanske utenriksdepartementet arbeidet for å endre USAs politikk. Det amerikanske forsvarsdepartementet advarte mot at USA kunne bli tvunget til å overta Storbritannias rolle i Palestina og dermed arve problemet som britene ikke hadde klart å løse. Delingen kunne ikke gjennomføres med fredelige midler, og USA kunne ikke bli sittende med ansvaret for å sende tropper til Palestina, mente det amerikanske forsvarsdepartementet. Utenriksdepartementets argument var at Palestina åpenbart ikke var klart for selvstyre ennå. En eller annen overgangsordning gjennom FN måtte komme på plass fra 15. mai 1948, når britene hadde trukket seg ut. USAs endrede holdning ble offisielt annonsert i FNs Sikkerhetsråd 19. mars 1948.⁴⁶⁵

Beslutningen om å overlate Palestina-spørsmålet til FN var godkjent av Truman. Presidenten mente imidlertid at han slett ikke hadde gått bort fra støtten til delingsplanen. Den skulle bare utsettes til situasjonen på bakken i Palestina hadde blitt litt roligere. På forhånd hadde den amerikanske presidenten vært utsatt for et så massivt press fra sionistene at han hadde nektet dem adgang til det Hvite hus. En periode hadde selv ikke Chaim Weizmann, som Truman både likte og beundret, fått møte den amerikanske presidenten.⁴⁶⁶

Men innrikspolitiske hensyn hadde igjen påvirket Trumans handlinger. I november 1948 stod et nytt presidentvalg for tur, og i følge meningsmålingene lå Truman dårlig an. Den amerikanske presidenten trengte all den støtten han kunne få, ikke minst fra de amerikanske jødene. Dagen før annonseringen i FNs sikkerhetsråd hadde Truman møtt Weizmann igjen.

our activity. We constantly encounter a huge stream of Jewish and Arab spies, refugees and foreigners. In Haifa the enemy has a broad information network. Since the city is of mixed population, it is easier to make contact with Jews and get into their areas. The intelligence service of the Liberation Army fights the enemy's fifth column that tries to penetrate the dangerous triangle [of Samaria]. The [counter] intelligence services in the other cities of Palestine are weak and almost nonexistent." Cohen, 2008:251-252.

⁴⁶⁴ Cohen, 2008:250-251.

⁴⁶⁵ Butenschøn, 2008:237-240; Cohen, 1982:346-347; Neff, 1995:58-59; Waage, 2013:114-115.

⁴⁶⁶ Neff, 1995:61.

Presidenten hadde enda en gang forsikret om at han ville jobbe for etableringen og anerkjennelsen av en jødisk stat, som Negev skulle være en del av.⁴⁶⁷

Uttalelsene om USAs endrede holdning i Palestina-spørsmålet skapte store overskrifter i aviser verden over. Weizmann og jødene ga uttrykk for at de følte seg sviktet, og den amerikanske presidenten befant seg under hardt press fra flere hold - igjen. Nyheten ble kjent på et særs uheldig tidspunkt for Truman, som misfornøyd skrev i dagboken sin etterpå: «Utenriksdepartementet dro vekk teppet under føttene mine i dag».⁴⁶⁸

Jewish Agency hadde allerede fått signaler om at Det amerikanske utenriksdepartementet var mot deling av Palestina og var ikke overrasket da uttalelsen kom. I mars 1948 virket derfor den jødiske staten uoppnåelig for mange av sionistene. Sionistene var mot en internasjonal tilsynsordning i Palestina fordi det ville komme i veien for opprettelsen av den jødiske staten. Palestinerne var også motstandere av en løsning gjennom FN, men fordi det ville utsette opprettelsen av en uavhengig palestinsk stat. Dermed stod den amerikanske regjeringen overfor de samme problemene som britene ikke hadde klart å løse. Palestina-spørsmålets rolle i den amerikanske innenrikspolitikken skapte dessuten hodepine for flere i den amerikanske regjeringen. Bekymringene var ikke ubegrunnede.⁴⁶⁹

Etter at det var gitt offisielle uttalelser om USAs støtte til en FN-løsning i Palestina, sendte Truman sin personlige forsikring til Weizmann om at han fortsatt ville støtte deling av Palestina. I et brev 8. april 1948 appellerte Weizmann på nytt til løftene som Truman hadde gitt: «Klokken kan ikke skrues tilbake til tiden som var før 29. november.[...] Jeg minnes at det er nøyaktig to år siden Den anglo-amerikanske undersøkelseskomiteen ga empatisk støtte til din rørende bønn om øyeblikkelig innreise til Palestina for 100 000 jøder fra flyktningleirene. De sitter fortsatt i leirene».⁴⁷⁰

Gjennom en betrodd medarbeider ga Truman et løfte til Weizmann om at han ville gjøre alt som stod i hans makt for øyeblikkelig å anerkjenne den jødiske staten. Avtalen måtte holdes hemmelig, fikk Weizmann beskjed om.

⁴⁶⁷ 18. mars 1948 fant møtet mellom Truman og Weizmann sted. Khalidi (red.), 2005:740; Louis, 1984:507-513; Neff, 1995:60-61.

⁴⁶⁸ "The State Department pulled the rug from under me today". Neff, 1995:61.

⁴⁶⁹ Louis, 1984:512-513.

⁴⁷⁰ Weizmann til Truman, 8. april 1948, "The clock cannot be put back to the situation which existed before November 29 [...] I recall that it is exactly two years since the Anglo-American committee so empathically endorsed your moving plea for the immediate admission of 100,000 Jews from the Displaced Persons Camps to Palestine. They are still in those camps." Weizmann Letters, vol. xxiii:99-101.

Verken det britiske eller det amerikanske utenriksdepartementet visste at Truman hadde forpliktet seg til å anerkjenne den jødiske staten. I april 1948 trodde den britiske regjeringen at delingsplanen gjennom FN-resolusjon 181 var forkastet, og at det i stedet gikk mot en internasjonal tilsynsordning i Palestina, støttet av USA.⁴⁷¹

Flukten fra Palestina

I løpet av april 1948 kom det flere signaler om at den arabiske motstanden var i ferd med å smuldre opp. Den palestinske befolkningens flukt, som hadde startet da krigshandlingene brøt ut i desember 1947, økte i omfang. Mange dro til nabolandene og satset på at de skulle komme tilbake igjen når det var blitt fred. Frykten for de jødiske terrorgruppene var sterk. Ryktene gikk om at det hadde vært massakrer mot palestinske landsbyer. På vårparten i 1948 ble mistankene bekreftet, da det ble kjent at flesteparten av innbyggerne i den lille byen Deir Yassin ved Jerusalem var blitt henrettet av *Irgun* og *Stern*-gjengen.⁴⁷²

Mellom 93 og 254 palestinske menn, kvinner og barn ble drept i Deir Yassin.⁴⁷³ Fire dager senere tok arabiske styrker hevn i et angrep der 78 jødiske leger og sykepleiere ble drept. Weizmann fordømte begge massakrene i et brev han skrev til en venn dagen etter: «De siste nyhetene om mordene på legene overgår alt det grusomme jeg har lest om så langt. På den andre siden kan jeg ikke la være å tenke at dette er en gjengjeldelse etter *Irguns* brutale og samvittighetsløse mord på 250 arabere. Det at *Irguns* aktiviteter ennå ikke er blitt dempet er et illevarslende vitnesbyrd med tanke på det jødiske samfunnets modenhet til å drive en stat».⁴⁷⁴

Jødiske militære tok kontroll over byer som hadde en majoritet av palestinske innbyggere og som opprinnelig var tiltenkt den fremtidige palestinske staten. Jaffa og Vest-Jerusalem kom under jødiske styrkers kontroll. Weizmann beskrev utviklingen i et brev til en venn 7. mai 1948: «Den eneste nye saken er den plutselige kollapsen i den arabiske verden. [...] Araberne flykter fra alle byene i Palestina – Jaffa, Haifa, Jerusalem, Safed. Mange av dem vil selvfølgelig komme tilbake igjen – men situasjonen vil være

⁴⁷¹ Louis, 1984:510-515.

⁴⁷² Morris, 2001:209-211.

⁴⁷³ Butenschön, 2008:235-237; Glubb, 1957:81; Louis, 1984:575-578; Morris, 2001:207-209; Waage, 2013:132-133.

⁴⁷⁴ Weizmann til Ernest David Bergmann, 14. april 1948, "The latest news about the assassination of the doctors surpasses in its cruelty anything which I have read hitherto. On the other hand, I can't help feeling that this is in act of retaliation for the senseless and cruel murder of 250 Arabs by the Irgun. That the activities of the Irgun have not been curbed hitherto is a bad testimony to the maturity of the Jewish community of running a State." Weizmann Letters, vol. xxiii:105-106.

annerledes når de kommer tilbake».⁴⁷⁵

Den faktiske situasjonen på bakken i Palestina var i ferd med å endre seg. Der de arabiske styrkene trakk seg tilbake, tok jødiske militære over. De jødiske styrkene var i gang med å utvide grensene til den jødiske staten - før den ble opprettet.⁴⁷⁶

Opprettelsen av den jødiske staten

Vanligvis møttes det jødiske lederskapet i Jerusalem, men den hellige byen var delvis kontrollert av arabiske styrker. Israels uavhengighetserklæring ble derfor annonsert i Tel Aviv kunstmuseum, av David Ben-Gurion foran 14 ledere fra *Yishuv* 14. mai 1948. Omgivelsene var beskjedne, men øyeblikket var stort, sa den jødiske bataljonsjefen Moshe Dayan etterpå.⁴⁷⁷ På forhånd var et brev fra Chaim Weizmann blitt levert direkte til Truman i Det hvite hus i Washington. Stolt beskrev sionistenes *grand old man* den siste utviklingen i Palestina. Samtidig minnet Weizmann om avtalen som var inngått noen uker i forveien:

– Ved midnatt i morgen 15. mai kommer det britiske mandatets dager til å være over, og den midlertidige regjeringen i den jødiske staten vil, i samsvar med det jødiske folkets prøvelser og etter FNs resolusjon, ta fullt ansvar for å opprettholde lov og orden innenfor grensene til den jødiske staten.[...] Det er av disse grunnene at jeg så inderlig håper at USA, som under ditt lederskap har gjort så mye for å finne en rettferdig løsning, umiddelbart vil anerkjenne den midlertidige regjeringen i den jødiske staten.⁴⁷⁸

President Truman holdt sitt ord overfor Weizmann da han noen minutter etter Ben-Gurions erklæring anerkjente Israel på vegne av USA. Truman endret dermed igjen USAs politikk– uten på forhånd å ha informert den amerikanske FN-delegasjonen. Weizmann fikk også svar: «Jeg satte svært stor pris på brevet ditt, datert 13. mai, og jeg håper inderlig at situasjonen i Palestina etter hvert vil løse seg på et rettferdig og fredelig

⁴⁷⁵ Weizmann til Walter J. Baer, 7. mai 1948 "The only new feature is the sudden collapse of the Arab world.[...] The Arabs are running away from all the cities of Palestine – Jaffa, Haifa, Jerusalem, Safed. Many of them will, of course, return; but it will be a different state of affairs, when they do come back." Weizmann Letters, vol.xxiii:115.

⁴⁷⁶ Morris, 2001:212-214; Neff, 1995:61-62.

⁴⁷⁷ "The setting was modest, the occasion momentous" Dayan, 1976:65.

⁴⁷⁸ Weizmann til Truman, 13. mai 1948, "Tomorrow midnight, May 15th, the British Mandate will be terminated, and the provisional Government of the Jewish State, embodying the best endeavours of the Jewish people and arising from the Resolution of the United Nations, will assume full responsibility for preserving law and order within the boundaries of the Jewish State. [...] It is for these reasons that I deeply hope that the United States, which under your leadership has done so much to find a just solution, will promptly recognize the Provisional Government of the new Jewish State." Weizmann Letters, vol. xxiii:116.

grunnlag», skrev Truman 15. mai 1948.⁴⁷⁹ Et par dager etter USA kom Sovjetunionens juridiske anerkjennelse av Israel. Dermed ble verdens to supermakter faddere sammen til Midtøstens nyeste stat.⁴⁸⁰

Nyheten om at Truman hadde anerkjent den jødiske staten kom som en bombe for mange. FN, den britiske regjeringen og store deler av den amerikanske regjeringen var spilt ut på sidelinjen. Mange følte seg overkjørt etterpå. Ikke minst gjaldt dette land som hadde forhandlet med den amerikanske FN-delegasjonen, som arbeidet med å få på plass en løsning da nyheten kom. Selv påstod den amerikanske presidenten at han hadde anerkjent Israel for å unngå et maktvakuum etter at britene hadde trukket seg ut. Sovjetunionen var dessuten ivrige etter å anerkjenne Israel, og USA måtte være først, hevdet Truman.⁴⁸¹

Britene, som frem til 14. mai 1948 hadde vært sikre på at det gikk mot en FN-løsning i Palestina, var frustrerte og forvirrede. Bevin uttalte at den amerikanske politikken skapte en avgrunn mot den arabiske og den muslimske verden, ettersom det lot til at press fra sionister i New York var viktigere enn rettferdighet og likebehandling.⁴⁸²

Krig, interne oppgjør og forsøk på fred

Kampene om Palestina gikk inn i en annen fase etter 14. mai 1948. Ben-Gurion var selv full av tvil om den jødiske statens fremtid etter at *Haganah* hadde anslått at de jødiske styrkene hadde femti prosents sjanse til å vinne krigen. På papiret var den arabiske hæren sterk. Gjennom innkjøp fra Storbritannia var den utstyrt med fly, stridsvogner og tunge våpen, og 25 000 mann var mobilisert. I løpet av fire uker besatte den arabiske samlingshæren mesteparten av det området som skulle bli den fremtidige palestinske staten, i følge FNs delingsplan. Men Den arabiske liga var ikke enig om politikken som skulle føres i Palestina. Dermed klarte ikke Ligaen å utnytte sine egne militære seire til politiske formål.⁴⁸³

⁴⁷⁹ Truman til Weizmann 15. mai 1948, "I appreciated very much your letter of May thirteenth and I sincerely hope that the Palestine situation will eventually work out on an equitable and peaceful basis." Weizmann Letters, vol. xxiii:116 (note).

⁴⁸⁰ USA anerkjente Israel *de facto* 14. mai 1948. Sovjetunion anerkjente Israel *de jure* 17. mai 1948. Waage, 1989:173.

⁴⁸¹ Cohen, 1982:382-387; Waage, 2013:114-115.

⁴⁸² Cohen, 1982:388.

⁴⁸³ Waage, 2013:112-113.

I kraft av å være både Israels statsminister og forsvarsminister, begynte Ben-Gurion jobben med å rydde opp i de væpnede gruppene. Menachem Begin inngikk en avtale om at *Irguns* tropper skulle overføres til *Haganah*, som skiftet navn til *Israeli Defence Force* (IDF) 31. mai 1948. Deler av *Irgun* og *Stern*-gjengen regnet seg imidlertid fortsatt som uavhengige, noe som ble tydelig da *Irguns* skip *Altalena* med 900 jødiske innvandrere og en mengde våpen om bord, ankom Israels kyst. Begin hevdet senere at *Altalena* hadde kommet for sent: Skipet skulle egentlig ha kommet med ferske våpenforsyninger i mai. I stedet kom det 19. juni 1948. *Irgun* krevde at våpnene fra *Altalena* skulle fordeles blant *Irguns* egne menn. Israel skal bare ha en hær og det er IDF, var svaret fra Ben-Gurion og hans midlertidige regjering. Avgjørelsen ble ikke godtatt. Ben-Gurion mente at *Irgun* var ferd med å gjøre opprør og ga IDF, ledet av Moshe Dayan, ordre om å gå til angrep.⁴⁸⁴ Dayan ville ikke ha med seg soldater som tidligere hadde vært med i *Stern*-gjengen, ettersom han vurderte at de ville synes at det var «spesielt usmakelig» å være med på angrep mot tidligere kamerater.⁴⁸⁵

21. juni 1948 ble *Altalena* senket utenfor Tel Aviv. IDF tok deretter kontroll over og avvæpnet de fleste utbryterne fra *Irgun*. Totalt atten menn ble drept i det interne oppgjøret mellom de jødiske troppene, som brakte Israel på randen av borgerkrig, en måned etter opprettelsen av staten. *Altalena*-saken, som den ble kalt i ettertid, avgjorde hvem som skulle ha kontrollen over de militære maktmidlene i Israel. Ben-Gurion hadde både muligheten og maktmidlene til å ta et oppgjør med de jødiske utbrytergruppene tidligere, men han hadde vegret seg for å gjøre det. Da *Irgun* nektet å rette seg etter Ben-Gurions ordre og dermed indirekte truet maktgrunnlaget til Israels regjering, ble oppgjøret uunngåelig.⁴⁸⁶

Fem dager etter at krigen i Palestina brøt ut på nytt, utnevnte Sikkerhetsrådet svenske grev Folke Bernadotte til FNs meklingsmann for Palestina. Oppgaven hans var å få en rask slutt på krigen, løse konflikten og få på plass en varig fredsløsning. Han klarte å få på plass en våpenhvile, som startet 11. juni 1948 og varte i fire uker.⁴⁸⁷ I slutten av juni la han frem sitt forslag til løsning, der Palestina og Transjordan skulle slås sammen til en union bestående av en arabisk del og en jødisk del. Utenrikspolitikk og økonomi skulle være underlagt en felles administrasjon gjennom unionen.

⁴⁸⁴ Begin, 1951:154-155; Dayan, 1976:73; Morris, 2001:236-237.

⁴⁸⁵ "I decided not to involve ex-members of the Stern Group, to whom armed confrontation with former fellow-dissidents in the Irgun would have been particularly distasteful." Dayan, 1976:73.

⁴⁸⁶ Begin, 1951:154- Dayan, 1976:73-74; Morris, 2001:236-237.

⁴⁸⁷ Glubb, 1957:141-146; Jensehaugen, 2008: 29; Waage, 2013:115-117.

Den jødiske delen skulle opprettes i henhold til FNs delingsplan, med unntak av Negev, som skulle gå til Egypt. I stedet skulle Galilea inngå i den jødiske delen. Det skulle ikke opprettes en egen palestinsk del, men Transjordan skulle i stedet overta de palestinske områdene, slik britenes gamle allierte kong Abdullah hadde jobbet for i mange år. Både USA og Storbritannia støttet forslaget. Bernadottes plan hadde likheter med Peel-planen fra 1937. Forskjellen var at mens Peel-planen gikk inn for to uavhengige stater, foreslo Bernadotte-planen en union med en arabisk og en jødisk del.⁴⁸⁸

Planen ble avvist av både Israel og den palestinske siden. I det offisielle svaret uttalte den israelske regjeringen at Bernadotte overså FN-resolusjon 181, og at de ikke ville akseptere noen form for begrensning av Israels uavhengighet. Den arabiske liga avviste Bernadottes plan både fordi den godkjente eksistensen av den jødiske staten, og fordi den ga økt makt til Abdullah og indirekte gjorde Transjordan til «en jødisk koloni». Abdullah hadde ikke noe annet valg enn å godta Den arabiske ligas offisielle holdning. 8. juli brøt Egypt våpenhvilen og gikk til angrep mot Israel igjen.⁴⁸⁹

Bernadotte arbeidet i mellomtiden med et nytt løsningsforslag, som han leverte til FNs generalsekretær Trygve Lie 16. september 1947. Bernadottes forslag betød at FNs delingsplan var endret på vesentlige punkter. Galilea og en god del av kyststripen skulle gå til Israel. Resten av Palestina inkludert Negev skulle bli gå til palestinerne. De arabiske delene av Palestina skulle forenes med Transjordan. Jerusalem skulle være en by under internasjonal kontroll. De palestinske flyktningene måtte få returnere til sine hjem, eller få kompensasjon hvis de ikke ønsket å returnere. FNs intensjon var at Bernadotte skulle ha hovedrollen i det videre meklingsarbeidet, som Sikkerhetsrådet håpet skulle danne grunnlaget for en varig løsning.⁴⁹⁰

17. september 1948, dagen etter at han hadde levert utkastet til Lie, ble Bernadotte og en fransk FN-observatør drept av en terrorist fra *Stern*-gjengen.⁴⁹¹ Mordet på Bernadotte skapte sterke internasjonale reaksjoner etterpå. Mange land holdt nå tilbake sin godkjennelse av Israel i FN og krevde at mordene måtte etterforskes og at morderen måtte få sin straff. Israel etterkom ikke kravet. I stedet ble det hevdet at gjerningsmannen var ukjent. Ryktene gikk om at drapsmannen hadde forbindelser opp til høyeste politiske nivå.

⁴⁸⁸ Butenschøn, 2008:251-252; Kirkbride, 1976:57; Shlaim, 1988:160-163 og 257-259.

⁴⁸⁹ "It would make Transjordan a Jewish colony". Shlaim, 1988:259-261.

⁴⁹⁰ Glubb, 1957:190 og 194-195; Shlaim, 1988:286-293; Waage, 2013:118.

⁴⁹¹ Glubb, 1957:181-183; Waage, 2013:115-117.

Sannsynligvis var Yitzhak Shamir en av de tre som ga ordren om at Bernadotte skulle drepes.⁴⁹² Drapsmannen ble senere identifisert som David Ben-Gurions sjåfør. Ralph Bunche, som hadde bistått med planen, overtok Bernadottes arbeid.⁴⁹³

Stridsområdet Negev

Utover høsten 1948 ble de israelske styrkenes fremrykking og grep om Negev en økende hodepine for britene. Gjennom annekteringen av Negev hadde Israel lyktes i å skille Egypt fra de arabiske landene. Britene så for seg et Midtøsten med Israel som en potensiell sovjetisk satellittstat. Den britiske regjeringens bekymring ble behørig formidlet til den amerikanske ambassadøren i London, Lewis Douglas. Ambassadøren fikk jobben med å fortelle president Truman at det var stor fare for splittelse mellom Storbritannia og USA på grunn av situasjonen i Midtøsten. Dette må ikke skje, svarte presidenten. Regjeringen i London ble forsikret om at samarbeidet med Storbritannia var overordnet for USA. Truman var klar over at Israel hadde tilegnet seg et langt større territorium enn det FN-resolusjon 181 forutsatte.⁴⁹⁴ «Presidentens holdning er at dersom Israel ønsker å beholde den delen av Negev som ble tilkjent i [FN]resolusjonen 29. november [1947], må [Israel] rette seg etter resten av resolusjonen fra 29. november, hvilket innebærer å avgi den vestlige delen av Galilea og Jaffa», het det i et amerikansk dokument 6. november 1948.⁴⁹⁵

Den britiske regjeringen trodde at de hadde nådd gjennom med sine synspunkter til den amerikanske presidenten. Imidlertid var det ikke bare britene som visste at USAs Palestina-politikk bare kunne forandres gjennom å påvirke presidenten selv. Igjen brukte Chaim Weizmann sin innflytelse, denne gangen fra posisjonen som Israels president. Weizmann skrev et langt brev til Truman og gratulerte han med valgseieren, som hadde sikret presidenten en ny periode. Samtidig benyttet Weizmann anledningen til å oppfordre Truman til å bruke sin innflytelse – enda en gang. Den jødiske staten var truet av fremrykkende arabiske styrker, bevæpnet og sendt av britene, skrev Weizmann.

⁴⁹² Shamir var leder for Stern-gjengen.

⁴⁹³ Dayan, 1976:99-100; Waage, 2013:115-117.

⁴⁹⁴ Glubb, 1957:194-195; Louis, 1984:557-558.

⁴⁹⁵ ”The president’s position is that if Israel wishes to retain that part of Negev granted it under [the UN] Nov 29 resolution it will have to take the rest of Nov 29 settlement which means giving up western Galilee and Jaffa.” Louis, 1984:558.

Den israelske presidenten gav uttrykk for sin «dype smerte» fordi han livet gjennom hadde følt seg nært knyttet til britene. Weizmann hadde fått lide for sitt standpunkt, skrev han.⁴⁹⁶

– Selv nå mens jeg skriver mottar vi stadig rapporter om at Storbritannia utrustrer araberne med våpen for å sette dem i stand til å gjenoppta sine fiendtlige handlinger mot oss. Etter at hun [Storbritannia] mislyktes i sitt forsett om å utslette vårt unge samvelde, virker det nå som om hun [Storbritannia] er fast bestemt på å rive løs Negev fra vår stat. Jeg drister meg derfor til å spørre om du kan gripe inn i denne saken, ettersom jeg husker den dype sympatien og forståelsen du viste da jeg hadde gledet av å legge frem vår sak om Negev og vise deg kartene om potensialet for bosetting der.⁴⁹⁷

Truman ga brevet til sin pro-sionistiske rådgiver David Niles med beskjed om å analysere innholdet og lage et utkast til svaret, som ble sendt 29. november. «Etter at brevet ditt ble skrevet, har vi uttalt i Generalforsamlingen at vår faste overbevisning er å gå imot alle territorielle endringer i [FN] resolusjonen fra 29. november som ikke er akseptable for staten Israel. Jeg er sikker på at Generalforsamlingen ville støtte oss i denne grunnholdningen», forsikret den amerikanske presidenten i brevet til Weizmann.⁴⁹⁸

Den britiske regjeringen følte seg sveket. De mente at amerikanerne hadde gått bort fra støtten til Bernadotte-planen, som Truman selv hadde gått inn for bare noen uker før. Reaksjonene i den britiske regjeringen var sterke. Britene trodde ikke at de israelske styrkene ville stoppe med Negev, men at de ville underlegge seg mer land på bekostning av de arabiske områdene ettersom Israel hadde det militære initiativet. De israelske styrkene kunne dessuten fortsette med USA og FN i ryggen, ettersom USA hadde gjort det klart at Israel selv skulle få definere grensene for sin ekspansjon.⁴⁹⁹ Britene så historiske paralleller til Chamberlains feilslåtte ettergivenhet overfor Hitler i 1938. Statssekretæren i utenriksdepartementet, sir Orme Sargent oppsummerte holdningen da han sa «i horisonten ligger enda et München».⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Weizmann til Truman, 5. november 1948 "I am saying this with deep pain because I have throughout my life been deeply attached to Great Britain and have suffered for that attachment." Weizmann Letters, vol. xxiii:222.

⁴⁹⁷ Weizmann til Truman, 5. november 1948, "Even as I write we are receiving constant reports of Great Britain re-arming the Arabs to enable them to re-start hostilities against us. Having failed in her efforts to wipe out our young commonwealth, she now appears bent on detaching the Negev from our State. I feel emboldened to ask for your intervention in this matter, remembering the deep sympathy and understanding you displayed when I had the privilege of stating to you our case on the Negev and displaying to you maps showing its potential for settlement." Weizmann Letters, vol. xxiii:221-223.

⁴⁹⁸ "Since your letter was written, we have announced in the General Assembly our firm intention to oppose any territorial changes in the November 29th Resolution which are not acceptable to the State of Israel. I am confident that the General Assembly will support us in this basic position." Louis, 1984:561.

⁴⁹⁹ Glubb, 1957:195-198.

⁵⁰⁰ "On the horizon lies another Munich". Louis, 1984:562; Shlaim, 1988:351.

Israels offensiv i Sinai

Like før jul 1948 gikk krigen i Egypt inn i en avgjørende fase. 22. desember 1948 rykket israelske styrker inn og overtok den siste egyptiske basen i Negev. Deretter fortsatte de israelske styrkene fremrykkingen og krysset den egyptiske grensen på Sinai-halvøya. Den israelske offensiven kom som et sjokk i Egypt, der spontane demonstrasjoner brøt ut i Kairo og Alexandria. I kjølvannet av kaosen som oppstod, ble den egyptiske statsministeren myrdet i et attentat utført av medlemmer av Det muslimske brorskapet.⁵⁰¹

FNs Sikkerhetsråd beordret våpenhvile 29. desember 1948. Den britiske regjeringen var imidlertid forberedt på å komme Egypt til unnsetning, med henvisning til samarbeidsavtalen som Storbritannia hadde inngått i 1936. Egypt hadde tidligere gått inn for å avslutte avtalen fordi de ville ha kontrollen over Suez-kanalen selv, men nå tok de imot den britiske militære hjelpen. Ben-Gurion ble advart av utenriksminister Bevin: Dersom ikke Israel respekterte Sikkerhetsrådets siste resolusjon, var britene forberedt på å overholde sine forpliktelser gjennom samarbeidsavtalen med Egypt.⁵⁰²

Grensen var dessuten nådd for Truman, som advarte om at den amerikanske regjeringen kom til å gjøre en omfattende revurdering av sin støtte, hvis ikke Israel overholdt sine forpliktelser om å være en «fredselskende stat».⁵⁰³

Weizmann skrev på nytt et langt brev til Truman, der han hevdet at Israels forsvar av Negev var i overensstemmelse med resolusjonen fra Sikkerhetsrådet. Israel hadde blitt angrepet av de egyptiske styrkene, og det var Egypt, med støtte fra britene, som var aggressor og brøt FN-resolusjonen, mente Weizmann. «Med denne bakgrunnen av egyptisk ansvar og egyptisk initiativ, er det opprørende å merke seg forskjellen i stormaktenes respons på henholdsvis egyptisk aggresjon og jødisk forsvar.[...] Den britiske politikken er derfor åpenbar. Dens [britiske politikken] mål er å la egypterne innta Palestina for å forhindre dem [britene] fra å bli kastet ut».⁵⁰⁴

⁵⁰¹ Den egyptiske statsministeren ble skutt og drept 28. desember 1948. Drapet var også årsaken til at lederen for Brorskapet, Hassan il-Banna ble skutt og drept like etterpå, 12. februar 1949. Det muslimske brorskapet hadde dessuten bånd til De frie offiserene, ledet av oberst Gamal Nasser (1918-1970), som styrte kong Farouk i Egypt i 1952. Rogan, 2011:341-342.

⁵⁰² Louis, 1984:565; Rogan, 2011:337; Sachar, 1999:8-9; Shlaim, 1988:367-368.

⁵⁰³ "A peace-loving state" Louis, 1984:564.

⁵⁰⁴ Weizmann til Truman, 2. januar 1949, "Against this background of Egyptian responsibility and Egyptian initiative, it is most disturbing to note the unequal reactions of the Powers to Egyptian aggression and Jewish defense respectively.[...] British policy has therefore been clear. Its aim has been to enable the Egyptians to advance into Palestine and to prevent them by every means from being ejected." Weizmann Letters, vol. xxiii:242-244.

Både Ben-Gurion og Weizmann reagerte med uro over de nye signalene fra USA. Ben-Gurion var vant til å få meldinger i klartekst fra utenriksminister Bevin. Nå kom de også fra Truman. 2. januar 1949 besluttet Ben-Gurion at de israelske styrkene skulle trekke seg tilbake fra Sinai-halvøya. Samtidig beordret han et siste angrep mot høydene ved grensebyen Rafah, som var den egyptiske hærens siste fluktrute fra Negev mot Egypt.⁵⁰⁵

De egyptiske styrkene var under sterkt press. Britiske jagerfly hadde fulgt den egyptiske flystyrken på rekognosering ved grensen mellom Egypt og Israel. Fem dager etter at de israelske styrkene trakk seg ut av Egypt, ble fem av de britiske jagerflyene skutt ned av israelske fly. En av de britiske pilotene omkom. Den britiske regjeringen erklærte at Israel hadde vist «uprovosert aggresjon». Britiske krigsskip ble stasjonert i høyeste beredskap i det østlige Middelhavet, og to bataljoner ble sendt fra Øst-Afrika til området rundt Suez-kanalen. Britiske borgere ble rådet til å forlate Egypt.⁵⁰⁶

Utenriksminister Bevin hadde ikke støtte for sin utilslørte sabelrasling hos den amerikanske presidenten. 10. januar 1949 ble britenes ambassadør i Washington, sir Oliver Franks, kalt inn på teppet til Truman. Presidenten sa kjølig «jeg liker ikke hva folkene deres gjør. Flyene deres har ingenting med å være over krigssonen i Palestina».⁵⁰⁷

Bevin måtte innse det politiske nederlaget og beordret at de britiske styrkene skulle trekke seg tilbake. Støtten til Egypt hadde ført Storbritannia på randen av krig mot denne nye staten som britene ikke engang hadde anerkjent eksistensen av. Regjeringen i London måtte innse at beslutningen var vanskelig å forsvare overfor det britiske folket. Britene ville dessuten fått flere problemer om de ikke hadde trukket styrkene tilbake, fordi «den som går mot jødene, får indirekte USA mot seg».⁵⁰⁸

Egypt signaliserte at de var villige til å forhandle med Israel, og krigen gikk mot slutten. De israelske styrkenes offensiv ved utgangen av 1948 hadde vist hvor grensen for den amerikanske støtten gikk. Ettersom USA satte foten ned for israelsk ekspansjon inn på egyptisk territorium, mente flere av de britiske embetsmennene at det nå måtte være mulig å forhandle om grenser på grunnlag av diplomati. Den aldrende statsmannen Winston Churchill hadde lenge tatt til orde for at den britiske regjeringen måtte innse realitetene i Midtøsten.

⁵⁰⁵ Louis, 1984:564-565; Sachar, 1999:9.

⁵⁰⁶ Sachar, 1999:9-10.

⁵⁰⁷ "I don't like what you people are doing. Your planes have no business over the battle area in Palestine." Sachar, 1999:10.

⁵⁰⁸ "Anyone taking on the Jews, will indirectly be taking on America". Louis, 1984:568.

«[Jødene] har etablert en regjering som fungerer. De har en seirende hærstyrke tilgjengelig, og de har støtte fra både Sovjetunionen og USA.[...] Israels regjering kan ikke bli oversett og behandlet som om den ikke finnes», sa Churchill i en debatt i Underhuset i desember 1948.⁵⁰⁹ Bevin var oppgitt over det han omtalte som et utidig politisk press mot den britiske regjeringen. I en opphetet regjeringsdebatt 26. januar 1949 uttalte han at den jødiske staten var blitt opprettet mot ønskene til palestinerne. Nærmere trekvart million palestinere var blitt flyktninger, drevet på flukt av en utenlandsk hærstyrke som hadde okkupert store deler av deres land. Palestina-spørsmålet var dessuten blitt utnyttet av USA som en del av den amerikanske innenrikspolitikken, erklærte Bevin.⁵¹⁰

Churchill gikk mot Bevin, og uttalte at «nå som den [jødiske staten] er blitt en realitet, er det England som nekter å anerkjenne den, og gjennom våre handlinger er det vi som blir betraktet som dens bitreste fiender».⁵¹¹ Bevin gikk etter hvert langt i å erkjenne at Storbritannias politikk i Palestina hadde vært feilslått. Han uttalte at «målet i Palestina var å overtale jøder og arabere til å leve sammen i en stat som mandatet oppfordret oss til. Vi mislyktes i dette. Staten Israel er nå et faktum».⁵¹²

***De facto* – og fakta på bakken**

29. januar 1949, tre dager etter den avgjørende regjeringsdebatten, var Storbritannias *de facto* anerkjennelse av Israel en realitet. Britenes holdning hadde en viktig signaleffekt for mange av de landene som ikke hadde gitt sin tilslutning til Israel tidligere. Flere land fulgte i Storbritannias fotspor og anerkjente Israel *de facto* i dagene som fulgte.⁵¹³

Israel vant både krigen om den internasjonale anerkjennelsen og på bakken, der de arabiske styrkene var på vikende front. 24. februar 1949 inngikk Egypt våpenstillstandsavtale med Israel. Deretter fulgte resten av de arabiske landene etter. Israel hadde ingen interesse av å inngå fredsavtaler. Våpenstillstand var tilstrekkelig, mente Ben-Gurion. Da krigen var over, hadde Israel overtatt brorparten av det som engang hadde vært Palestina, mens Jordan og Egypt kontrollerte resten.

⁵⁰⁹ [The Jews] have established a government which functions effectively. They have a victorious army at their disposal and they have support both of Soviet Russia and the United States. [...] The government of Israel cannot be ignored and treated as if it did not exist.” Sachar, 1999:10.

⁵¹⁰ Glubb, 1957:221-222; Sachar, 1999:10-11.

⁵¹¹ “[N]ow that it has come into being, it is England that refuses to recognize it, and, by our actions, we find ourselves regarded as its most bitter enemies.” Sachar, 1999:11.

⁵¹² ”The goal in Palestine was to persuade the Jews and Arabs to live together in one State as the Mandate charged us to do. We failed in this. The State of Israel is now a fact.” Louis, 1984:569.

⁵¹³ Waage, 1989:206.

Det palestinske folkets drøm om en egen stat var radert fra kartet.⁵¹⁴

Opprettelsen av Israel fikk store konsekvenser for landene i Midtøsten, og ikke minst for de rundt 700 000 palestinske flyktningene som hadde blitt fordrevet eller hadde flyktet under krigen. De arabiske landene mente at flyktningene var Israels ansvar. Israel ville ikke la flyktningene få vende tilbake igjen. De 700 000 palestinerne ble dømt til en tilværelse som statsløse flyktninger i Gaza, på Vestbredden, i Libanon, Syria, Irak og Egypt.⁵¹⁵

Fra utbruddet av den første verdenskrigen i 1914 til staten Israel så dagens lys i mai 1948 gikk det bare 34 år. I 1914 hadde Storbritannia vurdert at opprettelsen av en jødisk stat var hensiktsmessig for at britene selv skulle beholde kontrollen over ressurser, markeder, havner og strategiske områder i Midtøsten. To verdenskriger senere var Storbritannia en fordums og bankerott stormakt. I stedet var Israel i ferd med å etablere sin posisjon som en ny maktfaktor i Midtøsten, med støtte fra USA, verdens nye ledende stormakt.

For jødene og deres støttespillere var opprettelsen av Israel som et mirakel. Israel reiste seg i asken etter Holocaust, få år etter verdenskrigens slutt, ble det sagt. Mange oppfattet Israels seier som en moralsk seier, der det gode vant over det onde. Men prisen for den nye staten måtte den palestinske befolkningen betale. Løsningen på et flyktningproblem i Europa hadde skapt et stort flyktningproblem i Midtøsten. Skjebnen til de palestinske flyktningene ble imidlertid skjøvet lengre og lengre ned på de vestlige landenes liste over prioriterte oppgaver. Adgangen til de hellige kristne områdene i Jerusalem ble viktigere. Ansvar for de palestinske flyktningene ble overlatt til FN, som i 1949 opprettet et eget hjelpeprogram, UNWRA. Der ligger ansvaret for flyktningene fortsatt, den dag i dag.⁵¹⁶

⁵¹⁴ Libanon inngikk avtale 23. mars 1949, Transjordan 4. april 1949, og Syria 20. juli 1949. Glubb, 1957:217; Waage, 2013:122-123.

⁵¹⁵ Unntaket er Jordan, som gir statsborgerskap til palestinske flyktninger og deres barn. Waage, 2013:148.

⁵¹⁶ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East ble opprettet 8. desember 1949. Waage, 2013:150.

5. Venner og fiender

«Israels regjering [...] kan ikke bli oversett og behandlet som om den ikke finnes».⁵¹⁷

– Winston Churchill, desember 1948.

Da Det britiske arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten høsten 1945, var Storbritannia en av vinnerne etter verdenskrigen, men økonomisk sett en taper. De økonomiske rammene bestemte og styrte den britiske regjeringens gjennomføringsevne når politikken skulle settes ut i praksis. Derfor hastet det for britene å få på plass en økonomisk avtale med USA. Erfaringene fra den andre verdenskrigen påvirket dessuten hvilke saker den britiske regjeringen vurderte som viktigst. Britene ville sikre det internasjonale samarbeidet for å trygge sikkerheten i Europa. I mangel av økonomiske midler til å gjennomføre politikken selv, forsøkte den britiske regjeringen å føre en politikk der de utøvde makt gjennom USA. I bunnen var det erfaringene fra München i 1938 og frykten for ikke å stoppe en diktator tidsnok som preget den britiske regjeringens strategiske tenkning. Britene oppfattet Sovjetunionen som en trussel før USA. Disse rammene må derfor ligge til grunn når disse spørsmålene forsøksvis skal besvares: *Hvilke faktorer og hendelser bidro til å endre Storbritannias politikk overfor spørsmålet om den jødiske statsdannelsen fra 1945-49? Hvilke standpunkter inntok britene, og hvordan kan disse forklares?*

USA og økonomien

Økonomien ble raskt en kritisk faktor for britene i 1945. Gjelden etter to verdenskriger var stor, og USA kuttet dessuten *Lend-Lease*-avtalen. Tidspunktet for å gå inn i regjering var dermed nesten det verst tenkelige for Det britiske arbeiderpartiet: Befolkningen forventet at samfunnet skulle komme på plass igjen etter krigen, samtidig som det økonomiske grunnlaget manglet. Situasjonen rundt de britiske låneforhandlingene viste tydelig at maktfordelingen mellom USA og Storbritannia hadde endret seg.

Den britiske regjeringen mente at Storbritannia fortsatt var en stormakt. Realiteten var at Storbritannia ikke lengre ble oppfattet slik, men det tok tid før den britiske regjeringen innså det.

⁵¹⁷ "[T]he government of Israel [...] cannot be ignored and treated as if it did not exist." Sachar, 1998:10.

Den britiske regjeringens mål om å utøve sin innflytelse gjennom å styre USA dit Storbritannia ville, ble vanskelig å gjennomføre i praksis. Det kom tydeligst til uttrykk da den britiske regjeringen kom under hardt press for at de jødiske overlevende etter Holocaust skulle få innreise til Palestina. Ønsket om gode relasjoner til de arabiske statene i Midtøsten gjorde det sentralt for britene å opprettholde hvitbokens restriksjoner på innvandring til Palestina. Oljen i Midtøsten og tilgangen til de strategiske områdene var viktige grunner til å ha et godt forhold til de arabiske landene.⁵¹⁸

Men presset på britene for å løse det jødiske flyktningproblemet ved å åpne opp for innvandring til Palestina, var sterkt og kom fra flere hold. De jødiske flyktningene hadde stor sympati i verdensopinionen. President Truman støttet dessuten det jødiske kravet, noe som skapte store problemer i samarbeidet med den britiske regjeringen. Den britiske regjeringen var dessuten avhengig av å få USA med på laget, ikke minst fordi britene ønsket at USA skulle ta en sterkere rolle i verdenspolitikken etter den andre verdenskrigen. Britene hadde ikke fått låneavtalen med USA på plass, og det hastet heller ikke for USA med å låne ut penger. Truman var lydhør for den amerikanske befolkningens motstand mot å støtte opp under det britiske imperiet. Etter flere måneder med tautrekking kom låneavtalen med USA på plass, men beløpet var langt lavere og kom med langt dårligere vilkår enn det britene hadde forventet. Det var også et tydelig tegn på endrede relasjoner og at maktbalansen hadde forskjøvet seg.

Frykten for et nytt München

Britenes initiativ til internasjonalt samarbeid og internasjonale løsninger var motivert av vissheten om at Storbritannia ikke lengre kunne stå alene. Under den andre verdenskrigen var dessuten et nytt våpen tatt i bruk – atombomben. Både Storbritanniias svake økonomi og bekymringen for Sovjetunionen formet dermed Arbeiderpartiregjeringens politikk etter krigen. For britene var det viktig å holde Sovjetunionen på avstand i Europa og i Midtøsten. Frykten for å gjøre en tilsvarende feilvurdering ved å vise ettergivenhet overfor en aggressiv part, gjorde at Arbeiderpartiregjeringen valgte andre politiske løsninger i situasjoner der «ettergivenhet» kunne vært et mulig alternativ.⁵¹⁹

Arbeiderpartiet gikk til valg på at India skulle få sin uavhengighet. Britene kunne enklere forholde seg til Indias krav om uavhengighet fordi geografien beskyttet interessene: India var isolert fra Sovjetunionen gjennom fjell.

⁵¹⁸ Cohen, 1982:31-35.

⁵¹⁹ "Appeasement". Hughes, 2014:21-35.

Situasjonen var annerledes for Midtøsten, mente britene, som gikk inn for å få på plass militære avtaler med de arabiske landene for å beskytte sine egne interesser. Britene fryktet at Sovjetunionen kunne utøve makt gjennom stedfortredere i Midtøsten.

Den britiske regjeringen visste at det var kontakt mellom nasjonalistiske arabiske grupper og sovjetiske agenter, men de fryktet også Sovjetunionen kunne få indirekte innflytelse gjennom den jødiske befolkningen i Palestina. Bevin gikk inn for en britisk Midtøsten-politikk som skulle styrke gjensidig samarbeid og fremme sosial og økonomisk vekst. Egypt var sentralt i de britiske Midtøsten-områdene, ettersom det ga enkel tilgang til forsyninger og arbeidskraft. Egypt hadde dessuten tekniske fasiliteter som britene ikke fant andre steder i Midtøsten.

Men kombinasjonen av en svak økonomi, briterens manglende evne til å gjennomføre den politikken de ønsket å føre og sterkt press fra ulike hold gjorde at den britiske regjeringen måtte revurdere sin egen politikk. I slutten av 1946 innså den britiske regjeringen at utgifter måtte kuttes for å betale utgiftene på hjemmebane. Uten India var det dessuten vanskelig for det britiske folket å forstå hvorfor Storbritannia skulle holde fast på Palestina. For den britiske regjeringen ble det vanskelig å forsvare at ressurser som sårt trengtes på hjemmebane, ble brukt til militære formål i et område som ikke lengre var av samme strategisk viktige betydning som før.

Presset fra den sionistiske bevegelsen for å få britene til å oppheve sine innvandringsbegrensninger til Palestina var sterkt. De ytterliggående jødiske gruppernes målrettede terror mot den britiske mandatmaktens personell og bygninger i Palestina hadde dessuten stor effekt. Kampen mot terroren i Palestina hadde ikke støtte i den britiske befolkningen. Prisen for å beholde posisjonen i Palestina var blitt for høy for regjeringen i London, men de forsøkte å få til løsninger som skulle sikre at britene fortsatt hadde innflytelse gjennom FN. Hardt presset økonomisk og militært, sterkt kritisert i pressen og verdensopinionen, overlot Storbritannia ansvaret for å finne en levelig løsning i Palestina til FN i 1947.

Den britiske regjeringen og særlig utenriksminister Bevin var opptatt av at det måtte bli en løsning i Palestina som ikke var grunnleggende urettferdig for den palestinske befolkningen. Britene samarbeidet med deler av den amerikanske regjeringen for å få på plass en løsning der FN overtok den britiske rollen i Palestina, inntil det internasjonale samfunnet hadde funnet en mer rettferdig løsning for delingen av landet mellom jøder og palestinere.

Imidlertid hadde Weizmann og Truman inngått en avtale i hemmelighet. Da Ben-Gurion erklærte at staten Israel var opprettet, og president Truman like etterpå anerkjente staten på vegne av USA, var et uomtvistelig fakta på bakken skapt: Den jødiske staten var opprettet, og stormaktene hadde anerkjent den.

Hvorfor snudde britene i 1949?

Den britiske regjeringen hadde i realiteten ikke noe annet valg enn å snu da Truman kom med sitt tydelige signal om USA ikke støttet Storbritannias linje mot Israel. Britene var ikke lengre den sterkeste makten. USA satt dessuten med pengesekken. Et selvbylte som stormakt hjalp ikke når ressursene til å gjennomføre målene ikke var der. USA visste det – og flere britiske politikere ble tvunget til å innse det. Å gå til krig mot Israel var ensbetydende med konflikt med USA. Det hadde britene av flere grunner ikke råd til. Indirekte ble Storbritannias mangel på økonomiske midler avgjørende. Den britiske regjeringen hadde ikke noen reell makt å sette bak kravene, men måtte godta den dagsorden som USA satte. John Maynard Keynes fikk dermed rett da han i 1916 advarte om at USA kunne komme til å få stor innflytelse på Storbritannias politikk fordi britene ikke lengre styrte sin egen økonomi.⁵²⁰

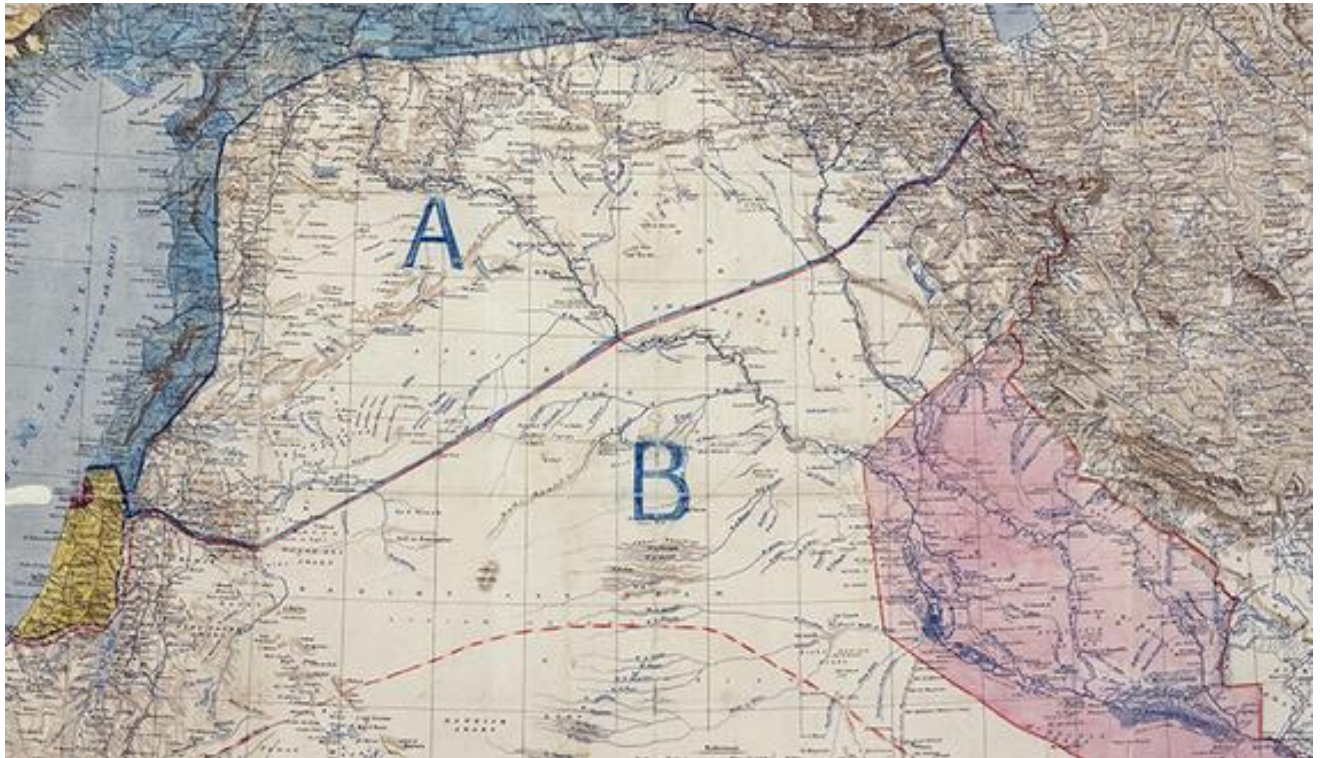
I forhandlingssituasjonen som oppstod mellom USA, Storbritannia og Israel ved det kritiske punktet i januar 1949, ble det åpenbart at president Truman satt med de beste kortene på hånden både overfor den britiske regjeringen og den israelske regjeringen. Storbritannia var totalt avhengig av den amerikanske pengestøtten. Israel baserte seg på amerikanernes politiske og moralske støtte når de annekterte mer land enn det FN-resolusjon 181 tillot. Verken den britiske regjeringen eller den israelske regjeringen tok sjansen på å utfordre USA da grenseoppgangen ble markert av Truman: Britene fikk beskjed om at de ikke hadde noe med å blande seg inn i konflikten i Negev, israelerne fikk beskjed om at det var uaktuelt å regne med amerikansk støtte da troppene krysset grensen til en selvstendig stat, Egypt. Situasjonen viste også at den israelske regjeringen baserte seg på støtte fra USA, ikke fra Sovjetunionen, slik den britiske regjeringen hadde gitt uttrykk for overfor USA.

⁵²⁰ Fromkin, 2009:253.

Den britiske regjeringen likte ikke å bli satt på plass av USA, men som den økonomiske situasjonen var, hadde de ikke noe valg. Konsekvensene ved å gå mot USA var for store. Den britiske regjeringen skulle dessuten føre en politikk som hadde oppslutning i egen befolkning. Derfor måtte den britiske regjeringen innfinne seg med sin situasjonsmessige avmakt, inntil videre. Britene var i gang med strategier for å forbedre sin egen posisjon gjennom styrking av både europeisk og internasjonalt samarbeid. I fremtiden ville ikke britene basere seg på støtte fra USA alene.

Samtidig som 1948 markerte opprettelsen av Israel som en ny maktfaktor i Midtøsten, var britene allerede i ferd med å legge grunnlaget for det som skulle bli deres nye satsningsområder. Når alt kom til alt, var ikke Palestina en viktig britisk kamp. Britene var i ferd med å forlate Midtøsten for godt. Blikket var allerede rettet et annet sted. I det lange løp var det Europa som gjaldt for Storbritannia – geografisk, kulturelt og historisk.

Sykes-Picot 1916

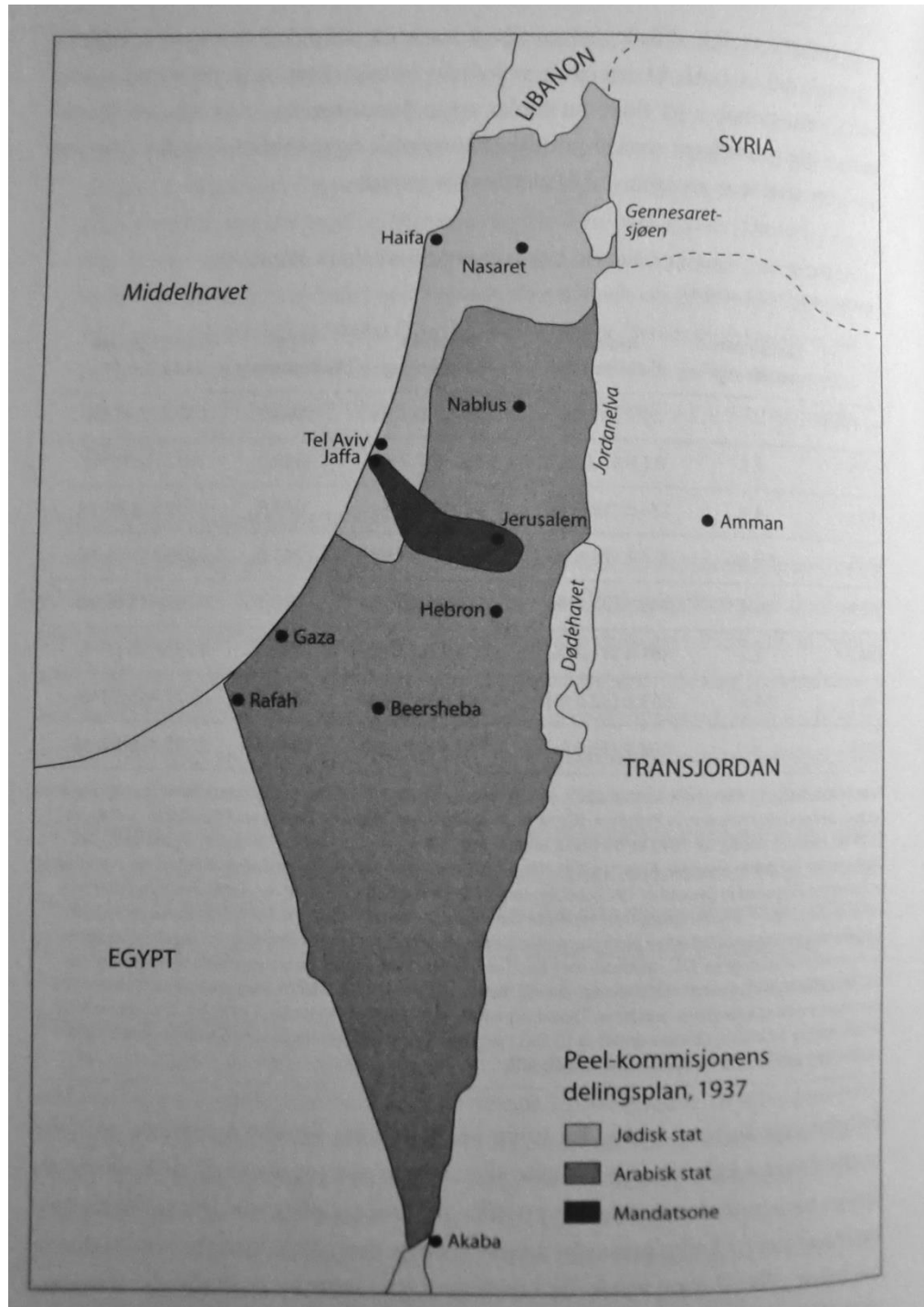

Kart med områdedelingen mellom Storbritannia og Frankrike etter Sykes-Picot-avtalen i mars 1916. Kartet er delt i to kontrollsoner: Den blå fargen er den franske sonen, den rosa er den britiske sonen – samt to innflytelsessoner. A er den franske sonen, B er den britiske sonen. Den gule sonen markerer området som skulle være under internasjonal administrasjon.⁵²¹

⁵²¹ Meddeb og Stora (red.), 2013:325.

Peel-planen 1937

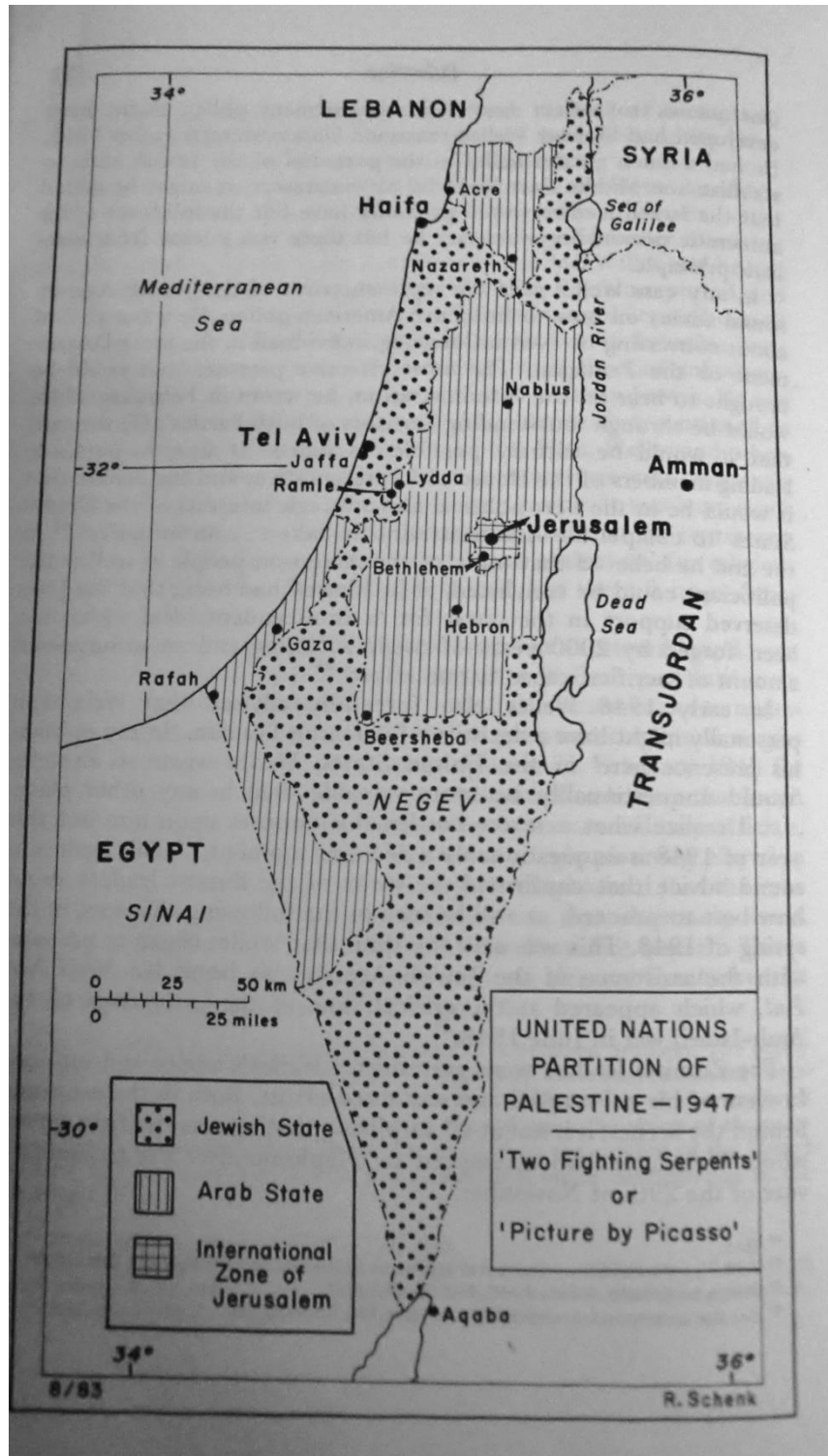
Peel-kommisjonens delingsplan, 1937.⁵²²

⁵²² Butenschøn, 2008:176.

FNs delingsplan 1947

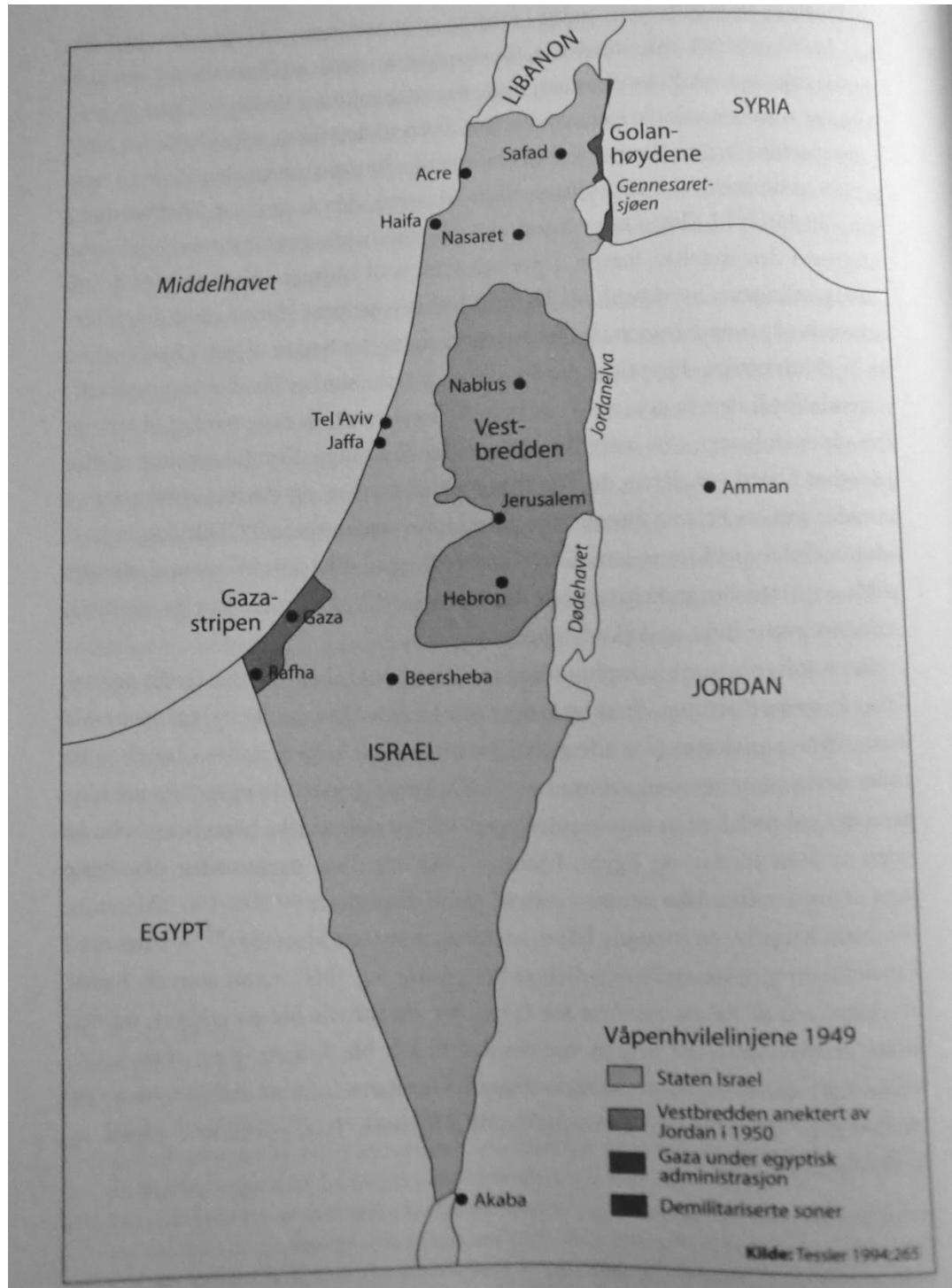
FNs delingsplan, 1947.⁵²³

⁵²³ Louis, 1984:494.

Våpenhvilelinjene i 1949

Våpenhvilelinjene i 1949.⁵²⁴

⁵²⁴ Butenschøn, 2008:250.

Kilder

Central Zionist Archives (CZA), Jerusalem.

L35/34 - Newspaper clippings and reports on various topics.

The question of the mufti in the British Parliament and press.

S71/553 – Collection of Press cuttings, 1947-1950.

Public Record Office (PRO), Kew, London.

CO 537/1317 – The Mufti of Jerusalem I.

CO537/1318 – The Mufti of Jerusalem II.

CO 537/1459 – International trusteeship in Palestine.

CO 537/1730 – Arab Reactions following concessions to Jews.

CO 537/1835 – Jewish Leadership in Palestine.

CO 537/1840 – Transjordan. Political situation. Reports from the British Minister Amman.

CO 537/1847 – Transjordan. Amir Abdullahs interview with the Prime Minister.

CO 537/1849 – Anglo-Transjordan treaty, reactions.

FO 371/68500 – Terrorist Activity and Fighting between Jews and Arabs.

Protetction of Holy Places. 01.01.1948 – 31.12.1948.

Publiserte brev og kilder:

Freundlich, Yehoshua and Zvi Ganin: *Political Documents of the Jewish Agency,*

Vol. 1, May 1945 – December 1946.

Publishing House of the world Zionist Organization, Jerusalem 1996

Sagi, Nana: *Political Documents of the Jewish Agency, Vol. 2, January – November 1947.*

Publishing House of the World Zionist Organization, Jerusalem 1998.

Cohen, Michael J.: *The Letters and Papers of Chaim Weizmann.*

Series A Letters, XXI, January 1943 – May 1945.

Transaction Books, New Brunswick, New Jersey 1979.

Heller, Joseph, in collaboration with Nehama A. Chalom: *The Letters and Papers of Chaim Weizmann. Series A letters, XXII, May 1945 – July 1947.*
Transaction Books, Rutgers University Israel Universities press, Jerusalem 1979.

Klieman, Aaron, in collaboration with Nehama A. Chalom: *The Letters and Papers of Chaim Weizmann. Series A letters, XXIII, July 1947 – June 1952.*
Transaction Books, Rutgers University Israel Universities press, Jerusalem 1979.

Litteratur:

Andersen, Heine, Bruun, Hans Henrik og Kaspersen, Lars Bo:

Max Weber. Udvalgte tekster. Bind 2. Hans Reitzels Forlag, København 2003.

Anderson, Terry H: *The United States, Great Britain, and the Cold War, 1944-1947.*

University of Missouri Press, Columbia & London, 1981.

Begin, Menachem: *The Revolt.* W.H. Allen & Co. Ltd., London 1951.

Bell, P.M.H.: *The Origins of the Second World War in Europe.*

Pearson Longman, third edition, 2007.

Ben-Gurion, David: *Israel. A Personal History.*

Funk & Wagnalls, Inc. New York, Sabra Books, Tel Aviv 1971.

Ben-Gurion, David: *My Talks with Arab Leaders.* Keter Books, Jerusalem 1972.

Ben-Ze'ev, Efrat: *Remembering Palestine in 1948. Beyond National Narratives.*

Cambridge University Press 2011.

Bird, Kai: *The Good Spy. The Life and Death of Robert Ames.*

Crown Publishers, New York 2014.

Butenschøn, Nils A: *Drømmen om Israel. Historiske og Ideologiske Forutsetninger for staten Israel.* Universitetsforlaget, Oslo 2006.

Butenschøn, Nils A: *Midtøsten. Imperiefall, Statsutvikling, Kriger.*

Universitetsforlaget 2008.

Cohen, Aharon: *Israel and the Arab World.* W.H. Allen, London 1970.

Cohen, Hillel: *Army of Shadows. Palestinian Collaboration with Zionism, 1917-1948.*

University of California Press 2008.

Cohen, Michael J.: *Palestine: Retreat From the Mandate. The Making of British Policy, 1936-45.* Paul Elek, London 1978.

- Cohen, Michael J.: *Palestine and the Great Powers 1945 – 1948*.
Princeton University Press, 1982.
- Cohen, Michael J. and Kolinsky, Martin (ed.): *Demise of the British Empire in the Middle East. Britain's Responses to nationalist Movements, 1943 -55*.
Frank Cass, London 1998.
- Dahl, Roald: *Going Solo*. Penguin Books, London 1986.
- Dayan, Moshe: *Story of My Life*. Weidenfeld and Nicolson, London 1976.
- Evensen, Bruce J: *Truman, Palestine and the Press. Shaping Conventional Wisdom at the Beginning of the Cold War*. Greenwood Press, New York – Westport Connecticut – London 1992.
- Fisk, Robert: *The Great War for Civilisation. The Conquest of the Middle East*.
Harper Perennial, London 2005.
- Flapan, Simha: *The Birth of Israel. Myths and Realities*.
Pantheon Books, New York 1987.
- Fromkin, David: *A peace to end all peace. The fall of the Ottoman Empire and the Creation of the modern Middle East*. Henry Holt and Company 2009.
- Gabrielsen, Rolf (red.): *Innføring i organisasjonsteori*. 3. Utgave.
Universitetsforlaget A.S. 1990.
- Gerald Hughes, R: *The Postwar Legacy of Appeasement*. Bloomsbury, London – New Delhi – New York – Sydney, 2014.
- Glubb, sir John Bagot: *A Soldier With the Arabs*. Hodder and Stoughton, London 1957
- Heller, Joseph: *The Birth of Israel 1945 – 1949. Ben-Gurion and his Critics*.
University Press of Florida 2000.
- Herzl, Theodor: *Jødestaten. Forsøk på en moderne løsning av jødespørsmålet, 1896*.
L.S.P. Forlag 2005.
- Iggers, Georg G. og Wang, Edward Q, Mukherjee, Supriya:
A Global History of Modern Historiography. Pearson Longman 2008.
- Jensehaugen, Jørgen: *Friendship Reanimated. The Israeli-Transjordanian Armistice Negotiations 1948-1949*. MA Thesis in History, UiO 2008.
- Joll, James and Martell, Gordon: *The Origins of the First World War*, third edition.
Pearson Longman 2007.
- Khalidi, Walid: *From Haven to Conquest. Readings in Zionism and the Palestine Problem Until 1948*. Third Printing.
The Institute for Palestine Studies, Washington 2005.

- Kirkbride, Sir Alec: *From the Wings. Amman Memoirs 1947 – 1951*.
Frank Cass, London 1976.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida Er Ikke Hva Den Engang Var. En Innføring i Historiefaget*.
Universitetsforlaget, Oslo 1992.
- Laqueur, Walter & Rubin, Barry (editors): *The Israel-Arab Reader*.
A Documentary History of the Middle East Conflict. Seventh revised and updated
edition, Penguin Books, New York 2008.
- Lawrence, T.E.: *Seven Pillars of Wisdom. A triumph*.
Penguin Books in Association with Jonathan Cape 2000. (Copyright 1926, 1935)
- Louis, Roger Wm.: *The British Empire in the Middle East 1945 – 1951*.
Arab nationalism, the United States, and Postwar Imperialism.
Clarendon Press, Oxford 1984.
- Meddeb, Abdelwahab og Stora, Benjamin (red.): *A History of Jewish-Muslim Relations*.
From the Origins to the Present Day. Princeton University Press, Princeton and
Oxford 2013.
- Mazower, Mark: *The Balkans*. Phoenix Press, London 2001.
- Miller, Rory (ed.): *Britain, Palestine and Empire: the Mandate Years*. Ashgate 2010.
- Morgan, Gareth: *Organisasjonsbilder*. Universitetsforlaget 1990.
- Morris, Benny: *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab conflict 1881-2001*.
Vintage Books, New York 2001.
- Morris, Benny: *1948. Den Første Arabisk-Israelske Krigen*.
Dreyers Forlag, Oslo 2014.
- Neff, Donald: *Fallen Pillars – U.S. Policy towards Palestine and Israel since 1945*.
Institute for Palestine Studies 1995.
- Rogan, Eugene: *The Arabs. A History*. Penguin Books 2009.
- Sachar, Howard M.: *Israel and Europe. An Appraisal in History*.
Random House Inc, New York 1998.
- Said, Edward W.: *Orientalism*. Penguin Books 2003.
- Segev, Tom: *One Palestine, Complete. Jews and Arabs Under the British Mandate*.
Abacus, London 1999.
- Self, Robert: *British Foreign & Defense Policy Since 1945. Challenges and Dilemmas
in a Changing World*. Palgrave Macmillan 2010.
- Shlaim, Avi: *Collusion across the Jordan. King Abdullah, the Zionist Movement, and the*

- Partition of Palestine*. Clarendon Press, Oxford 1988.
- Shlaim, Avi: *The Iron Wall. Israel and the Arab World*. Penguin Books 2000.
- Shlaim, Avi: *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*. Penguin Books 2007.
- Shlaim, Avi: *Israel and Palestine. Reappraisals, Revisions, Refutations*. Verso Books 2009.
- Stein, Leonard, *The Balfour Declaration*. Valentine, Mitchell & co 1961.
- Tamari, Salim: *Year of the Locust. A Soldier's Diary and the Erasure of Palestine's Ottoman past*. University of California Press, Berkeley 2011.
- Tripp, Charles: *A history of Iraq*. Third Edition. Cambridge University Press 2010.
- Tveit, Odd Karsten: *Alt for Israel. Oslo – Jerusalem 1948 – 78*. J.W. Cappelens forlag 1996.
- Vikør, Knut S.: *Islam. Ei Faktabok*. Spartacus Forlag, Oslo 2006.
- Østerud, Øyvind: *Hva er Nasjonalisme?* Universitetsforlaget, Oslo 1994.
- Waage, Hilde Henriksen: *Da staten Israel ble til. Et stridsspørsmål i norsk politikk 1945-49*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1989.
- Waage, Hilde Henriksen: *Konflikt og Stormaktspolitikk i Midtøsten*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo 2013.
- Waage, Hilde Henriksen, Tamnes, Rolf og Hagtvedt Vik, Hanne (red.): *Krig og fred i det lange 20. århundre*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo 2013.
- Weizmann, Chaim: *Trial and Error. The Autobiography of Chaim Weizmann*. Greenwood Press Publishers, Westport, Connecticut 1949.

Artikler:

- Wiedswang, Kjetil: "De våte tragediene", Dagens Næringsliv 30. oktober 2014.
<http://www.dn.no/meninger/kommentarer/2014/10/29/2202/EU/de-vte-tragediene>
(lastet ned 8. november 2014)
- Djuve, Amund: "Norges bidrag", Dagens Næringsliv 6. november 2014.
<http://www.dn.no/meninger/leder/2014/11/05/2157/Politikk/norges-bidrag>
(lastet ned 8. november 2014)

Stikkord

A

Abdullah bin Hussein
16,21,22,23,25,26,28,29,30,32,52,53,88
Allenby, sir Edmund 10,18
Aramco 44
Asquith, Herbert 12
Attlee, Clement
35,40,42,43,47,48,50,52,54,55,70,71

B

Bagdad-banen 12
Balfour, Arthur 10,16
Balfour-erklæringen 10,18,21,23,32,40,51,69
Balkan-krigene 11,13,14
Begin, Menachem 7,8,46
Ben-Gurion, David
2,6,14,18,25,26,27,29,31,32,33,36,39,44,45,51,55,5
6,60,61,62,68,73,74,82,83,87,94
Bernadotte, grev Folke 92,93
Bevin, Ernest
2,37,40,47,48,50,54,64,65,68,71,72,73,74,75,80,81,
83,86
Bevin-planen 73,74,75
Bidault, Georges 56,58
Biltmore-programmet 35,66
Bloudan 59
Bunche, Ralph 79
Byrnes, James F. 41,50,71

C

Campbell, sir Ronald 54
Chamberlain, Joseph 13
Chamberlain, Neville 9,37,42,49,
Churchill, Winston
12,18,22,23,24,35,36,39,41,43,53,54,72,

Clayton, I. N. 57,58
Cooper, Duff 58
Cunningham, sir Alan 62,63,66,77,78

D

Damaskus 15,21,22,23,59
Dardanellene 12,14,15,27
Dayan, Moshe 7,8
De Gaulle, Charles 32
Deir Yassin 90
Den anglo-amerikanske undersøkelseskommissjonen
48,55
Den arabiske liga 40,48,53,54,59,83,
Den fruktbare halvmånen 52
Den høyere arabiske komité 27,85,
Den persiske bukten 12,52
Det britiske arbeiderpartiet (Labour Party)
33,37,39,
Det muslimske brorskapet 2
Det øverste muslimske råd 24,25
Det osmanske riket 10,11,12,14,15
Dewey, Thomas 67
Dreyfus-saken 13

E

Egypt 1,2,10,32,37,46,51,59,63,64,65,69,95
Exodus 80,81,82

F

Faisal 16,17,20,21,22,23,28
Folkeforbundet (*League of Nations*) 20,51
FN 1,50,51,60,74,75,81,83
FN resolusjon 181 1,84,85,86,94
FNs Sikkerhetsråd
Frankrike 10,15,19,50,52,56,57,58

G

Glubb, John Bagot 7,68,79
Goldmann, Nahum 44,60,66

H

Haganah 26,38,42,46,47,60,61,62,78
Hajj Amin al Husseini
26,27,28,29,32,53,54,56,57,58,59,60,63,64,65,88
Haifa 32,77,90
Hassan il Banna 54
Hellas 71,72
Herzl, Theodor 2,13,14
Hijaz 17,24
Histadrut 27,28
Hitler, Adolf 32,41
Holocaust 36,38,
Hoo, Victor 79
Hoskins, Harold
Hussein ibn Ali 10,16,17,23,
Hussein-Mcmahon-brevene 10,16,19,28
Hvitboken ("Churchill White Paper") 21,22,51
Hvitboken i 1939 32,

I

Ibn Sa'ud (se også Abdul-Aziz al Saud)
17,21,23,24,25,28,34,44,67
Ikhwan 24
India 12,37,54,69
Inverchapel, lord 60
Irak 2,10,17,21,37,46,53,61
Iran 11n,14,32,52,
Irgun/ Irgun Z'wai Leumi
27,28,42,46,60,61,62,77,78,80,81,90
Irland 18,69
Israel 1,2,91,95

J

Jabotinsky, Vladimir (Ze'ev) 24,46
Jerusalem 2,10,18,90
Jewish Agency
26,28,35,38,41,51,53,55,60,65,78,79,85
Jordan 34,51
Jordan-elven 21,33,51

K

Kairo 11
Keynes, John Maynard 19,37,44
King-Crane-kommisjonen 20
Kirkbride, Alec 7,51,52
Kong David Hotell 61,62,66,69
Kypros 10,24,30,32,45,80

L

Lawrence, Thomas Edward ("Lawrence of Arabia")
7,17,23
Lehi, se Stern-gjengen 28
Lend-lease-avtalen 43
Libanon 2,21,32,34,46,52,
Lie, Trygve 79,85
Likud 23,
Lloyd-George, David 10,13,14,15

M

MacVeagh, Lincoln 71
Mapai 27,62
Marshall-hjelpen 76
McMahon, sir Henry 10
Medina 17,25
Mekka 10,16,24,25
Morrison-Grady-rapporten 66
Moyné, lord 36,37
Mufti (se Hajj Amin al Husseini)
München-konferansen 49

N

Nashashibi-familien 26,28,30

Negev 36,84,89,93,95

Nürnberg-prosessen 53

O

Operasjon Agatha 60,61,62,77

P

Palestina

10,11,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,3

0,32,33,34,35,36,37,38,47,71

Peel-kommisjonen 30,33,36

Picot, Charles Francois Georges 17

Potsdam-forhandlingene 39,40

President Warfield (se også Exodus) 80

R

Roosevelt, Theodor 40,41,42

Rotschild, Walter Lionel 10

Russland 11,15,17

S

Saudi-Arabia 2,40,41,42,67,

Samuel, Herbert 22

Shamir, Yitzhak 28,46,93

Shertok, Moshe 29,37,47

Silver, rabbi Abba Hillel 44,55,68,

Sovjetunionen 1,2,32,42,44,49,52,63,64,68,72,83

Stern-gjengen 28,32,37,46,60,61,83

Stalin, Josef 41

Storrs, Ronald 1,11

Suez-kanalen 10,12,32,44,96

Sykes, sir Mark 16,17

Sykes-Picot-avtalen 18,19,21

Syria 2,21,24,25,31,32,35,36,51,52,53,79,

T

Thawra 29

Transjordan 2,22,23,27,28,33,51,52,53,79

Truman, Harry S

41,42,43,44,50,55,66,67,68,71,72,76,89,91,93

Tory-partiet 39

Trippelententen 11

Tyskland 11,12,15,16,17,19,28,30,31,32,52,79

Tyrkia 52,65,71,72

U

UNSCOP 78,79,83

USA 1,72,83

V

Verdens Sionistorganisasjon (World Zionist Organization, WZO) 13,14,15,16,

Versailles-traktaten 19,20

W

Weber, Max 3

Wahhabi 23

Weizmann, Chaim

4,7,8,15,16,29,30,32,33,34,35,36,37,38,39,46,47,68
,84,85,89,91,94,95,96

Wilson, Woodrow 20

Wise, Stephen 55

Y

Yalta 41

Yishuv 27,46,61,62,77

Yom Kippur 66,68

Ø

Østerrike-Ungarn 15,16

